

Kulturanalys 2024

En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen
Rapport 2024:1

Postadress:

Box 1001
405 21 Göteborg

Besöksadress:

Södra Vägen 54

Telefon:

031-395 20 00

E-post:

info@kulturanalys.se

Webbplats:

www.kulturanalys.se

© Myndigheten för kulturanalys 2024

Myndigheten för kulturanalys

Kulturanalys 2024

En lägesbedömning i relation
till de kulturpolitiska målen

Rapport 2024:1

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning.....	6
Målstruktur och analysraster.....	6
Bedömning och rekommendationer.....	7
Summary	11
Structure of objectives and analytical grid	11
Assessment and recommendations.....	12
Inledning.....	16
Kulturpolitiska mål som utgångspunkt	16
Analysraster.....	19
Genomförande och disposition	25
Var stod vi 2022?	26
Kulturens ekonomiska och sociala villkor	26
Konstens och kulturens frihet	27
Delaktigheten i kulturlivet.....	28
Deltagande i kulturlivet	30
Kulturvanor före och efter pandemin	30
Fokus på hinder för breddat deltagande.....	32
Konsekvenser och åtgärder för breddat deltagande.....	48
Sammanfattning.....	56
Kulturens arbetsmarknad och finansiering	58
Kulturarbetsmarknaden före och efter pandemin	58
Grundläggande problem kvarstår	62
Kulturens samlade finansiering.....	67
Sammanfattning.....	79

Kulturanalys bedömning	81
Självständighetsmålet.....	81
Deltagandemålet.....	85
Samhällsmålet	90
Angelägna områden för politik.....	91
 Referenser	 96
 Bilaga: Sammanfattningar av Myndigheten för kulturanalys och Kulturanalys Nordens rapporter 2022–2023	 108
Statistik 2022	111
Statistik Kulturanalys Norden 2022	117
Utvärdering och analys Kulturanalys Norden 2022	121
Statistik 2023	137
Statistik Kulturanalys Norden 2023	147
Utvärdering och analys 2023.....	150
Utvärdering och analys Kulturanalys Norden 2023	171

Förord

Kulturanalys 2024 är Myndigheten för kulturanalys återrapportering av regeringens uppdrag att vartannat år redovisa en samlad uppföljning av de nationella kulturpolitiska målen. Uppföljningen ska baseras på de analyser, utvärderingar och bedömningar som myndigheten genomfört.

Denna lägesbedömning fokuserar på perioden 2022–2023, när Sverige och världen tagit sig igenom covid-19-pandemins mest akuta fas medan pandemins långsiktiga konsekvenser på kulturområdet återstår att bedöma. Samtidigt har det oroliga omvärldsläget och den besvärliga ekonomiska situationen bidragit till ytterligare osäkerheter i förutsättningarna såväl på kulturområdet som för samhället i stort.

Kulturanalys arbete under den aktuella perioden har präglats av genomförandet av två regeringsuppdrag: ett om hinder för breddat deltagande i kulturlivet och ett om kulturens finansiering. Det senare slutrapporteras i oktober 2024. Sammantaget står därför frågor om allas möjlighet att delta i kulturlivet samt kulturens finansiering i centrum för lägesbedömningen.

Göteborg i februari 2024

Mats Granér

Myndighetschef

Sammanfattning

Kulturanalys 2024 är Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) återrapportering av regeringsuppdraget att vartannat år redovisa en samlad uppföljning av de kulturpolitiska målen. Kulturanalys har också i uppdrag att bistå regeringen med rekommendationer som kan ligga till grund för utveckling och omprövning av politiken. Med utgångspunkt i de rapporter och den statistik som Kulturanalys publicerat under perioden 2022–2023 redovisar vi i denna rapport en samlad bedömning av läget på kulturområdet i relation till de nationella kulturpolitiska målen:

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur. (Prop. 2009/10:3, s. 26; Kulturutskottet, 2009, s. 13; Rskr. 2009/10:145)

Målstruktur och analysraster

För att möjliggöra utvärdering och analys utifrån de kulturpolitiska målen, gör Kulturanalys en distinktion mellan de tre övergripande målen och de fem strecksatserna. För att synliggöra de övergripande målen bärande intention, benämner vi dem *självständighetsmålet*, *deltagandemålet* och *samhällsmålet*. De fem strecksatserna benämner Kulturanalys *främjandemål*, då de förtydligar politikens intentioner och i första hand är beskrivningar av vilka priori-

teringar som behöver göras för att nå de övergripande målen. Kulturanalys har över tid utvecklat ett analysraster där vi identifierat olika delområden som är möjliga att följa upp och utvärdera. I denna lägesbedömning kan vi bedöma nästan samtliga delområden med bäring på självständighetsmålet och samtliga delområden med bäring på deltagandemålet. När det gäller samhällsmålet har vi endast möjlighet att göra en övergripande bedömning då vår tillgång till kunskapsunderlag i dagsläget är mer begränsad.

Den kulturpolitiska målstrukturen är komplex, då det utöver de kulturpolitiska målen finns särskilda mål fastställda för sex av de nio områden som ingår i statens budget för kultur. Därutöver finns tvärssektoriella mål fastställda som även kulturpolitiken ska bidra till att uppnå, exempelvis inom jämställdhetspolitiken, funktionshinderspolitiken, barn- och ungdomspolitikerna och Agenda 2030. Kulturanalys bedömning är att det är tydligt att de olika målen är beroende av och stödjer varandra, men att det också kan uppstå potentiella konflikter mellan målen. Därför presenteras vårt analysraster i form av överlappande cirklar, för att visa att målen med tillhörande delområden kan analyseras separat, men också bör bedömas i relation till varandra och som en helhet.

Kulturanalys utredningsverksamhet har under den aktuella perioden i stor utsträckning präglats av det regeringsuppdrag om hinder för breddat deltagande i kulturlivet som vi avrapporterade under 2023 och det pågående regeringsuppdrag om kulturens samlade finansiering som vi delrapporterade under 2023, men slutrapporterar först i oktober 2024. Resultaten av vår analys presenteras därför under två teman: deltagande i kulturlivet och kulturens arbetsmarknad och finansiering.

Bedömning och rekommendationer

Utifrån analysen av tillgängliga kunskapsunderlag identifierar Kulturanalys tre områden som särskilt angelägna i det fortsatta arbetet med att utveckla kulturpolitiken: 1) konst och kultur i fokus för kulturpolitiska insatser; 2) en infrastruktur som gör det möjligt för alla att delta; 3) barns och ungas rätt till kultur. I anslutning till varje område presenterar vi våra rekommendationer till regeringen.

Konst och kultur i fokus för kulturpolitiska insatser

Baserat på våra utredningar är Kulturanalys bedömning att kulturpolitiska insatser bör fokusera på de kulturpolitiska målen, snarare än på kulturpolitikens bidrag till att uppnå mål inom andra samhällsområden. Med avseende på breddat deltagande kan kulturpolitiken inte åtgärda hinder av exempelvis utbildningsrelaterad, social eller ekonomisk karaktär, utan här behöver i stället insatser genomföras inom andra politikområden i samverkan med kulturpolitiska aktörer. Med avseende på konstens och kulturens frihet kan alltför höga förväntningar på att konst och kultur ska bidra till mål inom andra samhällsområden få negativa konsekvenser. Det är mot bakgrund av resultaten i Kulturanalys utredningar viktigt att fortsätta följa frågan om konstens och kulturens frihet och att i detta uppföljningsarbete även beakta erfarenheter från lagstyrda områden inom kulturpolitiken.

Att konst och kultur får stå i fokus för kulturpolitiska insatser blir sammantaget avgörande för att uppnå såväl självständighetsmålet som deltagandemålet. Den dubbelhet som enligt Kulturanalys präglar samhällsmålet är här problematisk. Detta då den förväntan om nyttoorienterade effekter som knyts till målet riskerar att prioriteras framför målets huvudambition om att kulturområdets egna perspektiv ska genomsyra andra samhällsområden.

Kulturanalys rekommenderar därför regeringen att:

Ta utgångspunkt i de kulturpolitiska målen i styrningen av statligt finansierad kulturverksamhet och undvika styrning utifrån mål inom andra samhällsområden. Kulturanalys rekommenderar också regeringen att återkommande se över den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten. Sådana översyner bör även inkludera de lagstyrda områdena inom kulturpolitiken.

En infrastruktur som gör det möjligt för alla att delta

Kulturområdet består av en komplex infrastruktur, där institutioner, organisationer, företag och enskilda utövare baserade i offentlig och privat sektor och i det civila samhället är beroende av varandra för att kunna bedriva

verksamhet och göra det möjligt för alla i hela landet att delta i kulturlivet. Kulturanalys har i flera utredningar kunnat konstatera att infrastrukturen för kultur är sårbar, särskilt i mindre kommuner och på landsbygden.

För att bredda deltagandet i kulturlivet är det särskilt viktigt att följa upp konsekvenserna av den ekonomiskt svåra situation som kommunerna står inför. Kommunerna är både ansvariga för verksamhet som når en bred sammansättning av invånare, såsom folkbibliotek, och för verksamhet som riktar sig till barn och unga. Därutöver är det viktigt att följa upp konsekvenserna av ett minskat statligt stöd till studieförbunden, som utöver att utgöra ett avgörande inslag i kommuners infrastruktur för kultur också bidrar till den mångfald som ska känneteckna kulturutbudet. Kommuner, studieförbund och andra organisationer i det civila samhället är även viktiga arbetsgivare till konstnärer och kulturskapare, vars ekonomiska villkor präglas av låga inkomstnivåer och osäkerhet. För att säkerställa en nationell infrastruktur för kultur är det viktigt att riktade och tidsbegränsade insatser endast utgör ett komplement till långsiktiga ekonomiska förstärkningar.

Kulturanalys rekommenderar därför regeringen att:

Prioritera långsiktiga insatser som bidrar till att stärka de ekonomiska förutsättningarna för både kommuner och aktörer i det civila samhället, i syfte att stärka en nationell infrastruktur för kultur som gör det möjligt för alla att delta oavsett var man bor i landet.

Barns och ungas rätt till kultur

Kulturanalys utredningar visar att det finns skillnader i möjligheten att delta i kulturlivet som kan kopplas till demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer. I syfte att bryta denna koppling bedömer Kulturanalys det som avgörande att prioritera kulturpolitiska insatser som bidrar till förverkligandet av den rätt till kultur som barn och unga har utifrån både de kulturpolitiska målen och barnkonventionen.

Om inte sådana insatser genomförs, är risken att barns ojämlika förutsättningar att aktivt välja att delta (eller inte) i kulturlivet cementeras ytterligare. Då finns även en risk för fortsatt bristande mångfald på kulturarbetsmarknaden.

Sammantaget ökar därmed risken för att skillnaderna i kulturdeltagande förblir stora också bland vuxna. Insatserna bör genomföras i samverkan med utbildningspolitiken, som bör ta ansvar för att stärka såväl de estetiska ämnens ställning i förskolan, grundskolan och gymnasiet som den obligatoriska skolans förutsättningar att erbjuda alla barn och unga ett kulturutbud som kännetecknas av mångfald och hög kvalitet.

Kulturanalys rekommenderar därför regeringen att:

Prioritera åtgärder som tryggar barns och ungas rätt att möta en mångfald av konst- och kulturuttryck både i skolan och på fritiden. Kulturanalys rekommenderar också regeringen att skapa förutsättningar för en ökad samverkan mellan kulturpolitiken och utbildningspolitiken.

Utöver detta finns det också behov av ökad och fördjupad kunskap om villkoren och förutsättningarna för barns och ungas kulturdeltagande i dag. Det är i detta sammanhang bland annat problematiskt att barns och ungas kulturdeltagande inte följs över tid.

Kulturanalys rekommenderar därför regeringen att:

Se över villkoren och förutsättningarna för barns och ungas kulturdeltagande i dag, och analysera hinder och åtgärder för breddat deltagande bland barn och unga. Utöver det behöver också barns och ungas kulturdeltagande följas över tid, bland annat genom en återkommande undersökning av barns och ungas kulturvanor.

Summary

Kulturanalys 2024 is a report from the Swedish Agency for Cultural Policy Analysis (Kulturanalys) based on its obligations under assignment from the Government to present biannually an overall follow-up on the national cultural policy objectives. Kulturanalys is also tasked with assisting the Government with recommendations that can form the basis for the development and review of policy. Based on the reports and statistics published by Kulturanalys during 2022–2023, we describe in this report an overall assessment of the position in the cultural field in relation to the following national cultural policy objectives:

Culture is to be a dynamic, challenging and independent force based on the freedom of expression. Everyone is to have the opportunity to participate in cultural life. Creativity, diversity and artistic quality are to be integral parts of society's development. To achieve these objectives, Swedish cultural policy is to promote:

- opportunities for everyone to experience culture, education and develop their creative abilities,
- quality and artistic renewal,
- a dynamic cultural heritage that is preserved, used and developed,
- international and intercultural exchange and cooperation in the cultural sphere,
- equal access to arts and culture for children and youth. (Prop. 2009/10:3, s. 26; Kulturutskottet 2009, s. 13; Rskr. 2009/10:145)

Structure of objectives and analytical grid

To make it possible to evaluate and assess the cultural policy objectives, Kulturanalys makes a distinction between the three overall cultural policy objectives, which define what cultural policy should achieve in Sweden, and the action statements that follow. As a distillation of the core intention of the

three general objectives, we have named them *the independence objective*, *the participation objective* and *the societal objective*. Kulturanalys refers to the action statements as *promotional objectives*, since they primarily clarify the intentions of the policy and describe the policy efforts that must be given priority in order to achieve the general objectives. Since its establishment, Kulturanalys has gradually developed an analytical grid for assessing cultural developments in relation to the general objectives. In the analytical grid, these objectives have subsequently been broken down into *subdivisions* so as to identify areas that should be prioritised for systematic follow-up over time. The analytical grid is illustrated as a set of three overlapping circles, showing that the objectives can be analysed separately but that they should also be assessed in relation to each other and as a whole.

In addition to the cultural policy objectives, specific objectives have been established by the Swedish Parliament for six of the nine areas included in the state budget for culture. Cultural policy also needs to account for cross-sectoral objectives in policies regarding, e.g., gender equality, disability, children and young people, and Agenda 2030. Within this complex set of objectives, it is Kulturanalys' assessment that the different objectives are interdependent, but that they also imply inherent potential conflicts.

During 2022–2023, the agency has worked intensely with the governmental assignment on obstacles to broaden participation in cultural life, which was reported in 2023, as well as with the ongoing governmental assignment on funding for culture, which will be reported in October, 2024. The results of our analysis is therefore presented under two themes: participation in cultural life, and labour market and funding for culture.

Assessment and recommendations

Based on our analysis of available knowledge, Kulturanalys has identified three urgent policy areas: 1) arts and culture as the starting point for cultural policy efforts; 2) an infrastructure that makes it possible for everyone to participate in cultural life; and 3) the right of children and young people to participate in cultural life.

Arts and culture as the starting point

It is Kulturanalys' assessment that cultural policy efforts should focus on the cultural policy objectives rather than aim at contributing to objectives within other policy areas. To broaden participation in cultural life, cultural policy efforts cannot remove obstacles that are based in, for example, socioeconomic differences. The removal of such obstacles is dependent on efforts in other policy areas, and if the expectations on the arts and culture to achieve objectives in other policy areas are set too high, artistic freedom is threatened. Based on the results of Kulturanalys' reports, it is essential to continuously review the status of artistic freedom over time and ensure that such reviews also take into account experiences from areas in cultural policy that are subject to legislative regulation.

To make arts and culture the starting point for cultural policy efforts is thus crucial to achieving the independence objective, as well as the participation objective. That the societal objective is characterised by an ambiguous approach is, from this perspective, problematic. Kulturanalys identifies a risk that utility-oriented effects inherent in the societal objective are given priority over the main ambition that the perspective of arts and culture should be integrated into other societal areas.

Kulturanalys therefore recommends that the Government:

Give precedence to cultural policy objectives in the governance of government-funded cultural activity, and avoid governance related to objectives in other policy fields. Kulturanalys also recommends that the Government regularly review the effects of cultural policy governance on artistic freedom. Such reviews should also include cultural areas subject to legislative regulation.

An infrastructure that makes it possible for everyone to participate

The cultural field contains a complex infrastructure, where institutions, organisations, corporations and individual actors based in the public and private sectors as well as in civil society, are dependent on each other to maintain their operations, thus making it possible for everyone throughout

the country to participate in cultural life. Kulturanalys has in several reports shown that this infrastructure for culture is vulnerable, especially in small and rural municipalities.

To broaden participation in cultural life, it is important to continuously assess the consequence of the financial challenges that municipalities are currently facing. The local level of government is not only responsible for cultural activities that reach a diverse composition of the population, but also for activities that target children and young people. It is equally important to continuously assess the consequences of decreased state funding of adult education associations, which in addition to contributing actively to the municipal infrastructure for culture, also contributes to diversity in cultural activities. Municipalities, adult education associations and other organisations in civil society also act as recurrent employers of professional artists. To promote an adequate infrastructure for culture throughout the country, it is crucial that short-term funding is only used as a supplement to long-term financial commitment.

Kulturanalys therefore recommends that the Government:

Give priority to long-term efforts that contribute to the strengthening of financial conditions for both municipalities and organisations in civil society, to safeguard a national infrastructure for culture that makes it possible for everyone throughout the country to participate in cultural life.

The right of children and young people to participate

Kulturanalys' reports show that there are differences in participation in cultural life that can be linked to demographic, socioeconomic and geographical factors. To break this link, it is Kulturanalys' assessment that cultural policy efforts that contribute to fulfilling the right of children and young people to participate are crucial. If such efforts, in accordance with both the national cultural policy objectives and the Convention on the Rights of the Child, are not made, there is an increasing risk of cementing differences in children's and young people's opportunities to participate (or not participate) in cultural life. Moreover, there is also a risk that diversity in the cultural labour market

will not increase. In the long run, there is therefore a danger that differences in cultural participation will not decrease amongst adults. Cultural policy efforts should be made in collaboration with educational policy, which should be responsible for strengthening the role of aesthetic subjects in preschool, primary school and upper secondary school. Educational policy should also aim at increasingly promoting cultural activities to all children and young people in primary school.

Kulturanalys therefore recommends that the Government:

Give priority to measures and reforms that promote the right of all children and young people to encounter a diversity of artistic and cultural expressions, both in school and in their leisure time. Kulturanalys also recommends that the Government promote increased collaboration between cultural policy and educational policy.

There is also need for increased knowledge about the preconditions for cultural participation by children and young people. It is, amongst other things, problematic that cultural participation by children and young people is not systematically monitored over time.

Kulturanalys therefore recommends that the Government:

Review today's preconditions for children and young people to participate in cultural life, and identify obstacles and efforts to broaden participation. In addition, cultural participation by children and young people needs to be monitored over time, for example in a recurrent survey.

Inledning

Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) har enligt sin instruktion i uppdrag att vartannat år redovisa ”en samlad uppföljning av de kulturpolitiska målen, baserad på de analyser, utvärderingar och bedömningar som myndigheten har gjort” (SFS 2011:124, 12 §). Kulturanalys redovisar detta uppdrag i form av en lägesbedömning, där vi med utgångspunkt i resultaten från våra olika utredningar och vår omvärldsbevakning gör bedömningar av utvecklingen i relation till de nationella kulturpolitiska målen.

Denna lägesbedömning fokuserar på utvecklingen i relation till de nationella kulturpolitiska målen under perioden 2022–2023. Under denna period har, utöver ordinarie statistik- och analysverksamhet, genomförandet av regeringsuppdraget om hinder för breddat deltagande och minskad snedrekrytering i kulturlivet utgjort ett viktigt fokus i Kulturanalys arbete. Under samma period har myndigheten också arbetat med det första kartläggande skedet av ett regeringsuppdrag om kulturens finansiering. Dessa två teman kommer därför att stå centralt även i lägesbedömningen.

Kulturpolitiska mål som utgångspunkt

I lägesbedömningen utgår Kulturanalys från de nationella kulturpolitiska mål som riksdagen fastställde 2009:

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,

- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur. (Prop. 2009/10:3, s. 26; Kulturutskottet, 2009, s. 13; Rskr. 2009/10:145)

För att möjliggöra utvärdering och analys utifrån de kulturpolitiska målen, gör Kulturanalys en distinktion mellan de tre övergripande målen och de fem strecksatserna. För att synliggöra de övergripande målens bärande intention, benämner vi dem *självständighetsmålet*, *deltagandemålet* och *samhällsmålet*. De fem strecksatserna benämner Kulturanalys *främjandemål*, då de förtydligar politikens intentioner och i första hand är beskrivningar av vilka prioriteringar som behöver göras för att nå de övergripande målen. Distinktionen mellan övergripande mål och främjandemål infördes då riksdagen 2009 fattade beslut om nu gällande mål. Kulturanalys har i tidigare rapporter och lägesbedömningar redogjort för de kulturpolitiska målens utveckling över tid sedan det första samlade riksdagsbeslutet 1974 (Myndigheten för kulturanalys, 2016b, 2020, 2022a). Analysen visar att de kulturpolitiska målens centrala ambition huvudsakligen varit beständig över tid. Dock lyftes kvalitetsbegreppet från och med 1996 års riksdagsbeslut in i de kulturpolitiska målformuleringarna (prop. 1996/97:3, s. 27), medan målet om att kulturpolitiken ”skall motverka kommersialismens negativa verkningar” lyftes ur målformuleringarna i och med riksdagsbeslutet 2009.

En komplex målstruktur och bedömningens räckvidd

De kulturpolitiska målen är visionära till sin karaktär. Över tid har en alltmer komplex målstruktur vuxit fram, med mål på olika nivåer och inom olika områden. Bland annat har behovet av att komplettera de visionära målen med mer konkreta mål resulterat i att det i dag finns specifika mål fastställda för sex av de nio områden som ingår i utgiftsområde 17 (kultur) i statsbudgeten: 1) kulturområdesövergripande verksamhet (kulturskolan); 2) litteraturen, läsandet och språket; 3) bildkonst, arkitektur, form och design; 4) arkiv; 5) kulturmiljö och 6) film. För några av kulturens områden finns även speciallagstiftning som uppställer mål för de verksamheter som lagstiftningen omfattar: arkiv (SFS 1990:782), bibliotek (SFS 2013:801), museer (SFS 2017:563) och

kulturmiljö (SFS 1988:950). Sammantaget kan dessa mål sägas förtydliga de övergripande kulturpolitiska målens tillämpning inom de olika områdena (Myndigheten för kulturanalys, 2021a). Det kan även det så kallade kultursyftet i statens stöd till folkbildningen sägas göra (prop. 2013/14:172). I lägesbedömningen förhåller sig Kulturanalys i första hand till en kulturområdesövergripande nivå och bedömer inte specifikt utvecklingen inom kulturens olika områden. Med kultur avses i lägesbedömningen i första hand den typ av kultur som uppbär offentlig finansiering, det vill säga konstarterna och kulturarv. Vi strävar dock efter att problematisera denna avgränsning när så är befogat, då kulturområdet sträcker sig långt bortom den verksamhet som i dag erhåller offentlig finansiering inom kulturpolitikens ram.

Att de kulturpolitiska målen är nationella innebär att de ska ”styra den statliga kulturpolitiken”, men även ”kunna inspirera och vägleda” (prop. 2009/10:3, s. 28) kulturpolitik på regional och kommunal nivå som i stort faller inom det kommunala självstyret. Det innebär att Kulturanalys i första hand bedömer den statliga kulturpolitikens effekter. Samtidigt innebär delar av den statliga bidragsgivningen att regionala och kommunala aktörer direkt styrs av de nationella kulturpolitiska målen. Fördelningen av statligt stöd till regional kulturverksamhet genom kultursamverkansmodellen är ett konkret exempel på när de nationella kulturpolitiska målen blir styrande i stället för vägledande. I lägesbedömningen bedömer vi därför också delvis den regionala och kommunala kulturpolitikens effekter, exempelvis inom ramen för kultursamverkansmodellen. Flera delar av kulturlivet som ligger utanför kultursamverkansmodellen är ändå i stor utsträckning beroende av ekonomisk eller annan samverkan mellan statlig, regional och kommunal nivå, så det är även därför viktigt att Kulturanalys följer utvecklingen inte bara av statliga kulturpolitiska insatser utan även regionala och kommunala. Men det är bedömningen av statlig styrning i syfte att uppnå de nationella kulturpolitiska målen som står i förgrunden.

Till sist finns på övergripande nivå lagstiftning och tvärspektoriella mål som kulturpolitiken också måste bidra till att uppnå och som därför beaktas i lägesbedömningen. Särskild lagstiftning finns för att motverka diskriminering (SFS 2008:567) samt främja jämställdhet (SFS 1991:433) och nationella

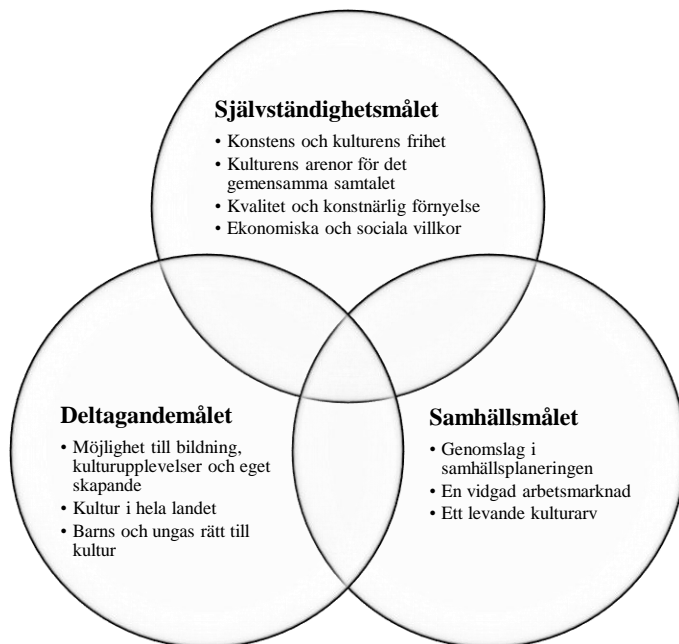
minoriteters rättigheter (SFS 2009:724). För funktionshinderspolicen finns särskilda mål uppställda (prop. 2016/17:188). Här förhåller sig Sverige aktivt till internationella ramverk, vilket kommer till uttryck i att Sverige skrivit under Förenta nationernas (FN) förklaring om de mänskliga rättigheterna (Förenta nationerna, 1948) som inkluderar allas rätt att ”fritt delta i samhällets kulturella liv” och ”att njuta av konst”. 2020 blev FN:s barnkonvention svensk lag, vilket innebär att alla barn i Sverige har rätt ”att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet” och rätt till ”lämpliga och lika möjligheter till kulturell och konstnärlig verksamhet” (SFS 2018:1197). Sverige har även ratificerat FN:s konventioner om medborgerliga och politiska rättigheter respektive ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som båda inkluderar skrivningar om konstnärlig frihet (Förenta nationerna, 1966a, 1996b). Därutöver ska kulturpolitiken bidra till att uppnå de globala målen i Agenda 2030.

Analysraster

För att göra de nationella kulturpolitiska målen möjliga att utvärdera har Kulturanalys utvecklat ett analysraster som tillämpats i våra lägesbedömningar sedan 2017 (Myndigheten för kulturanalys, 2016b, 2017b). Analysrastret i figur 1 utgår från en målanalys av i första hand den kulturpolitiska propositionen från 2009 (prop. 2009/10:3), då det är den som ligger till grund för nu gällande mål. Inom ramen för analysrastret har vi utifrån målanalysen identifierat olika delområden, som syftar till att tydliggöra vad vi kan analysera och utvärdera i relation till målen.

Kulturanalys har kontinuerligt genomfört mindre justeringar av analysrastret, även om vi undviker större förändringar för att möjliggöra progression i våra utredningar och bedömningar över tid. Inom ramen för denna lägesbedömning har vi bytt benämning på det mål som avser att ”alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet”. Den tidigare benämningen *delaktighetsmålet* har ersatts med benämningen *deltagandemålet*, då vi menar att begreppet deltagande bättre fångar målets olika dimensioner, varav delaktighet är en (Myndigheten för kulturanalys, 2023a, s. 27–28). Därutöver har vi justerat benämningarna på analysrastrets delområden, så att de tydligare motsvarar såväl de övergripande målen som främjandemålen.

Figur 1. De kulturpolitiska målen och delområden för analys och utvärdering

I det följande introduceras kort hur de olika delområdena knyter an till målformuleringarna. *Självständighetsmålet* utgår från det som i propositionen omnämns som kulturpolitikens ”grundläggande uppgift” (prop. 2009/10:3, s. 28): att genom offentlig finansiering bidra till att säkerställa förutsättningar för *konstens och kulturens frihet*. I propositionen betonas att offentliga kulturinstitutioner och medier spelar en särskilt viktig roll ”som *arenor och stöd för det gemensamma samtalet och yttrandefriheten*” (prop. 2009/10:3, s. 28). Vidare argumenteras för att de kulturpolitiska målen även kan främjas på marknadens villkor. Samtidigt ses den offentliga finansieringen som nödvändig för att skapa och upprätthålla ett kulturutbud som uppvisar *kvalitet och konstnärlig förnyelse*. Regeringen är dock noga med att påpeka att innebörden av kvalitet inte ”ska bli föremål för politiska bedömningar”. Propositionen slår fast att innebörden av kvalitet varierar över tid och beroende på perspektiv, där ”kulturskaparna har en nyckelroll i den ständigt pågående diskussionen” (prop. 2009/10:3, s. 30).

Rimliga *ekonomiska och sociala villkor* för konstnärer, kulturskapare och kulturverksamheter är inte bara nödvändiga för att skapa förutsättningar för konstens och kulturens frihet, utan också för att uppnå *deltagandemålet* genom att göra det möjligt för alla att delta i kulturlivet ”vare sig man söker vägar till *bildning, kulturupplevelser eller eget skapande*” (prop. 2009/10:3, s. 29). Både möjligheten att verka professionellt som kulturskapare och möjligheten att ta del av och själv utöva kultur ska finnas över *hela landet*. I relation till deltagandemålet betonar propositionen vidare vikten av att motverka diskriminering, så att ingen ska ”känna sig utestängd från kulturlivet, eller inte inbjuden att delta och påverka, på grund av social, religiös eller etnisk bakgrund” (prop. 2009/10:3, s. 30). Av särskild betydelse är här att säkerställa *barns och ungas rätt till kultur*, men även de rättigheter som nationella minoriteter och personer med funktionsnedsättning har samt vikten av jämställdhet lyfts fram.

Såsom *samhällsmålet* motiveras i propositionen handlar det framför allt om att ”sprida och förankra en humanistisk människosyn i samhället” (prop. 2009/10:3, s. 29), det vill säga att konstens och kulturens olika värden och perspektiv ska få större *genomslag i samhällsplaneringen*, snarare än att perspektiv inom andra samhällsområden ska få större genomslag på kulturområdet. Även om det i propositionen står att ”det inte är kulturpolitikens uppgift att lägga ett nyttoperspektiv på kulturen” (prop. 2009/10:3, s. 68), görs det samtidigt flera kopplingar till kulturens betydelse i en mer nyttoorienterad bemärkelse. Exempelvis lyfts kulturens betydelse för bland annat regional tillväxt och hälsa fram (prop. 2009/10:3, kap. 8). Ett större genomslag för kultur inom andra områden kan enligt propositionen bidra till en *vidgad arbetsmarknad* för konstnärer och kulturskapare och till att nya publikgrupper nås. I propositionen framställs ett *levande kulturarv* både som ett viktigt bidrag till ett kulturutbud som kännetecknas av mångfald, kvalitet och förnyelse, och som ett konkret exempel på ett område som kräver den samverkan mellan den offentliga kulturpolitiken, näringslivet och det civila samhället som står i fokus för samhällsmålet.

Vikten av internationalisering, som i främjandemålet formuleras som ”internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan” (prop. 2009/10:3, s. 26), betonas till sist på flera ställen i propositionen och i anslutning till flera av

målen. Därför har Kulturanalys valt att inte lägga in internationalisering som ett delområde i analysrastret, utan i stället identifiera internationalisering som en av alla de nivåer som kulturpolitiken genomförs på: lokalt, regionalt, statligt och internationellt. I lägesbedömningen synliggörs dessa olika nivåer när det är relevant. Den internationella nivån aktualiseras också särskilt genom utredningar som genomförs inom ramen för Kulturanalys Norden, Kulturanalys uppdrag från Nordiska ministerrådet, vilka möjliggör jämförelser mellan Sverige och övriga nordiska länder.

En sammanhängande helhet som även rymmer konflikter

Med utgångspunkt i den proposition som ligger till grund för de nationella kulturpolitiska målen menar Kulturanalys att målen bör förstås som en sammanhängande helhet där målen stödjer och är ömsesidigt beroende av varandra. Det är därför som Kulturanalys analysraster presenteras i form av tre överlappande cirklar. Fungerande ekonomiska och sociala villkor krävs både för att möjliggöra konstens och kulturens frihet och för att skapa förutsättningar för allas möjlighet att delta. Om vissa grupper av invånare exkluderas från kulturlivet, försämras förutsättningarna för allas möjlighet att såväl utöva som delta i kultur. Sammantaget finns då inte heller förutsättningar för kultur att prägla samhällets utveckling i sin helhet (jfr Myndigheten för kulturanalys, 2022a, s. 22). Samhällsmålet förutsätter att det finns möjlighet över hela landet att ta del av och utöva kultur, liksom att det finns tillgång till arenor för det gemensamma samtalet.

Samtidigt rymmer relationen mellan målen också potentiella konflikter (jfr Myndigheten för kulturanalys, 2018, 2020, 2022a; SOU 1995:85, s. 68). Risken för målkonflikter kan antas ha ökat i takt med att den komplexa målstruktur som de kulturpolitiska målen är en av flera delar i vuxit fram. I våra lägesbedömningar uppmärksammar därför Kulturanalys både hur målen stödjer varandra och hur de i vissa sammanhang står i potentiell eller reell konflikt med varandra. Även om målkonflikter inte alltid går att undvika, bör de synliggöras för att om möjligt gå att hantera, alternativt för att konsekvenserna av dem i relation till fattade beslut ska kunna bedömas.

I vår förra lägesbedömning kunde vi konstatera att deltagandemålets ambition att exempelvis främja ett jämställt och jämlikt deltagande i kulturlivet kan stå i reell konflikt med självständighetsmålets ambition om konstens och kulturens frihet. Dock finns det enligt Kulturanalys ingen given konflikt mellan att främja mångfald och jämställdhet å ena sidan och konstnärlig frihet å den andra, utan detta är beroende av hur den politiska styrningen utformas. Att tilldela kultur en instrumentell roll i relation till ekonomisk tillväxt i syfte att ge kultur större genomslag i samhällsplaneringen kan också få negativa konsekvenser för konstens och kulturens frihet (Myndigheten för kulturanalys, 2021c, 2022a). Som vi redan påpekat präglas den proposition som ligger till grund för de nationella kulturpolitiska målen av en viss dubbelhet gällande nyttobaserade argument för kulturens samhällsroll. Kulturanalys Norden har tagit fram en kunskapsöversikt om kulturens nytta och samhällsroll där det konstateras att denna dubbelhet återfinns även i de övriga nordiska länderna (Kulturanalys Norden, 2023b). Kunskapsöversikten baseras både på en analys av kulturpolitiska styrdokument i de nordiska länderna och på en analys av den akademiska forskning som inom flera olika forskningsområden och från olika perspektiv belyst kulturens roll och nytta i samhällsutvecklingen.

Kunskapsöversikten visar att konst och kultur i de nordiska länderna länge tilldelats en viktig roll i samhället, men att rollerna sett olika ut över tid. Historiskt har det handlat om att bidra till formeringen av nationalstaten och den nationella identiteten, för att under 1900-talet fokusera på kulturens bidrag till ett modernt samhälle med bildade och demokratiskt skolade medborgare, men också på kulturens bidrag till jämlikhet och social utveckling. Under de senaste 30 åren har kulturens bidrag till ekonomisk tillväxt och platsutveckling hamnat i fokus. I dag tilldelas konst och kultur ofta en mer generellt befrämjande roll i samhällets utveckling, där flera av de olika roller som vuxit fram historiskt verkar parallellt. När det gäller den forskning som bedrivits om konstens och kulturens samhällsroll, visar kunskapsöversikten att delar av forskningen bedömer att konsten och kulturen har en på olika sätt positiv inverkan genom att i första hand bidra till ekonomisk tillväxt, till att överbrygga sociala och kulturella skillnader och till en förbättrad folkhälsa. Samtidigt förhåller sig andra delar av forskningen kritiska till dessa positiva resultat. En generell kritik handlar om brister i metod och forskningsdesign,

som ofta handlar om att tydliga orsak-verkansamband inte kan fastställas i de studier som ligger till grund för slutsatser om positiva effekter. I viss forskning framförs en mer principiellt inriktad kritik mot utgångspunkten att bedöma konstens och kulturens värden i termer av effekter inom andra samhällsområden, då detta utgör ett potentiellt hot mot konstens och kulturens frihet.

Mot bakgrund av de resultat som presenteras avslutas kunskapsöversikten med en uppmaning till kulturpolitiken i de nordiska länderna om att tydliggöra sitt förhållningssätt till mål inom andra politikområden (Kulturanalys Norden, 2023b, s. 62). Detta är en uppmaning som Kulturanalys riktat till den svenska regeringen i våra två senaste lägesbedömningar (Myndigheten för kulturanalys, 2020, 2022a). Frågan om när det är befogat med förväntningar om att kulturen ska bidra till mål inom andra samhällsområden och när det inte är det kommer även att aktualiseras i denna lägesbedömning.

Avgränsningar

Kulturanalys bedömer bara utvecklingen inom de delområden där myndigheten har tillgång till tillräckliga kunskapsunderlag under den aktuella perioden, det vill säga 2022–2023. Gällande självständighetsmålet har vi i denna lägesbedömning möjlighet att bedöma utvecklingen avseende ekonomiska och sociala villkor för konstnärer och kulturskapare, konstens och kulturens frihet samt i viss utsträckning kulturens arenor för det gemensamma samtalet. Det innebär att vi inte har möjlighet att bedöma utvecklingen gällande kvalitet och konstnärlig förnyelse. När det gäller deltagandemålet har vi möjlighet att bedöma alla tre delområden, det vill säga möjlighet till bildning, kulturupplevelser och eget skapande, kultur i hela landet, samt barns och ungas rätt till kultur. Samhällsmålet är det mål där kunskapsunderlagen för bedömning är som mest begränsade i dagsläget. Därför har vi endast möjlighet att presentera en övergripande bedömning.

Genomförande och disposition

Rapporten inleds med en kort sammanfattning av resultaten i Kulturanalys förra lägesbedömning, *Kulturanalys 2022* (Myndigheten för kulturanalys, 2022a). Därefter följer två kapitel där resultaten av en tematisk analys av de rapporter som Kulturanalys publicerat under perioden 2022–2023 presenteras. Här inkluderas också de rapporter som vi publicerat inom ramen för Kulturanalys Norden, vårt uppdrag för Nordiska ministerrådet. Vi har även beaktat resultat i andra aktörers kunskapsunderlag i form av uppföljningar, utvärderingar, analyser, statistik och forskning. Analysen har utmynnat i en identifikation av två huvudteman: 1) deltagande i kulturlivet, samt 2) kulturens arbetsmarknad och finansiering.

Rapporten avslutas med ett bedömningskapitel där vi med utgångspunkt i vårt analysraster bedömer utvecklingen i relation till de nationella kulturpolitiska målen. Avslutningsvis identifierar Kulturanalys de områden där politiska insatser är särskilt angelägna, inklusive våra rekommendationer till regeringen.

Under perioden 2022–2023 publicerade Myndigheten för kulturanalys, inklusive Kulturanalys Norden, totalt 39 rapporter, promemorior, faktablad, tekniska rapporter och statistik i Excel-format. Sammanfattningar av dessa publikationer återfinns som bilaga till lägesbedömningen.

Var stod vi 2022?

I detta kapitel presenteras en kort sammanfattning av Kulturanalys bedömning av utvecklingen på kulturområdet i vår förra lägesbedömning, som omfattade perioden 2020–2021 (Myndigheten för kulturanalys, 2022a). I denna lägesbedömning utmynnade analysen av myndighetens samlade kunskapsproduktion under perioden i tre teman: 1) kulturens ekonomiska och sociala villkor, 2) konstens och kulturens frihet, samt 3) delaktigheten i kulturlivet.

Kulturens ekonomiska och sociala villkor

Under 2020 och 2021 präglades kulturområdet, liksom Sverige och världen i stort, av den pågående covid-19-pandemin som innebar att stora delar av kulturlivet helt stängdes ned. Nedstängningen fick mycket negativa konsekvenser för de ekonomiska förutsättningarna på kulturområdet i form av intäktsbortfall, minskad omsättning och minskad sysselsättning på arbetsmarknaden. Verksamheter i privat och ideell regi, som i högre grad är beroende av självfinansiering genom exempelvis biljettintäkter, drabbades hårdare av pandemins konsekvenser än verksamheter i offentlig regi. Verksamheter i offentlig regi och kulturskapare med anställning hade inledningsvis under pandemin lättare att få tillgång till de omfattande krisstöd som i första hand den statliga nivån upprättade och fördelade under perioden. Även större regioner och kommuner genomförde viktiga ekonomiska krisinsatser med anledning av pandemin, men Kulturanalys officiella statistik om offentliga kulturutgifter visade att det finns en stor variation i utgifter för kultur mellan olika regioner och kommuner.

Pandemin föranledde en akut kris på kulturområdet, men pandemin synliggjorde också enligt Kulturanalys och andra myndigheter och utredningar de grundläggande problem som fanns redan innan pandemin. Dessa problem handlar exempelvis om lägre inkomstnivåer jämfört med andra yrkesgrupper med motsvarande utbildningsnivå samt brister i ekonomiska ersättningsmodeller och sociala trygghetssystem för konstnärer och kulturskapare som ofta kombinerar anställning med eget företagande. De handlar också om vissa

kulturinstitutioner vars offentliga anslagstilldelning i dagsläget urholkas av lönekostnadsutvecklingen. För att kunna identifiera möjliga lösningar på grundläggande problem i kulturens finansiering bedömde Kulturanalys att det behövs mer kunskap om icke-offentliga aktörers reella och potentiella bidrag till kulturens finansiering.

Konstens och kulturens frihet

De grundläggande problem som präglar kulturområdets ekonomiska förutsättningar, och som förstärktes under covid-19-pandemin, medför också en ökad risk för brister i förutsättningarna för ett fritt och obundet kulturliv. Dels riskerar osäkra villkor i termer av inkomstmöjligheter och tillgång till sociala trygghetssystem i form av exempelvis arbetslöshets- och sjukförsäkring att bidra till en anpasslighet bland kulturskapare som påverkar den konstnärliga utvecklingen och friheten negativt. Dels kan osäkra ekonomiska och sociala villkor försvåra arbetet med att bredda rekryteringen till såväl utbildningar som yrken inom kulturområdet. Kulturanalys har tidigare konstaterat att det funnits en brist på empiriska undersökningar om hur offentlig finansiering och andra uttryck för politisk styrning påverkar den konstnärliga friheten, något som också bekräftades i den kunskapsöversikt som tagits fram inom ramen för Kulturanalys Norden. Kunskapsöversikten visade också att hot och hat riktade mot kulturskapare utgör reella hot mot den konstnärliga friheten i de nordiska länderna, som i övrigt inte uppvisar tecken på att förutsättningar för konstnärlig frihet skulle vara sämre än i övriga världen.

Den undersökning av den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten som Kulturanalys publicerade 2021 visade att det förekommer styrning som påverkar, eller riskerar att påverka, den konstnärliga friheten negativt. Den empiriska undersökningen omfattade kulturpolitisk styrning i form av statlig bidragsgivning samt verksamhetsstyrning på regional och kommunal nivå, med särskilt fokus på principen om armlängds avstånd. Resultaten visade att integrationen av tvärspektoriella perspektiv i den statliga bidragsgivningen har genomförts så att kulturskapare påverkats på ett sätt som inte är förenligt med idealet om konstnärlig frihet, samt att principen om armlängds avstånd är svår att fullt ut tillämpa på regional och kommunal nivå.

Därtill genomförs en målstyrning på regional och kommunal nivå som riskerar att påverka den konstnärliga friheten negativt. Med utgångspunkt i dessa resultat och i syfte att värna den konstnärliga friheten bedömde Kulturanalys att ett aktivt arbete krävs både för att undvika otillbörlig politisk styrning och för att skapa breda möjligheter att vara verksam som konstnär och kulturskapare.

Delaktigheten i kulturlivet

Covid-19-pandemin fick också mycket negativa konsekvenser för invånarnas möjligheter att delta i kulturlivet. Pandemin innebar att det fysiska kulturutbudet drastiskt minskade under 2020 och 2021, vilket enligt Kulturanalys kulturvanestatistik ledde till en förväntad generell minskning i kulturdeltagande. På statlig och regional nivå gjordes insatser för att ställa om till ett digitalt kulturutbud, medan förutsättningarna för motsvarande insatser på kommunal nivå var sämre. Dock kombinerade bibliotek och kulturskolor i flera fall digitala lösningar med att även hålla öppet för fysiska besök.

Det fanns inga tydliga tecken på att det digitala språng som togs på kulturområdet under perioden påverkat de socioekonomiska skillnader i kulturdeltagande som Kulturanalys och andra utredningar tidigare identifierat. Demografiska och socioekonomiska faktorer som kön och utbildning verkade således ha fortsatt betydelse för invånarnas kulturvanor. Samtidigt betonade Kulturanalys att pandemins och digitaliseringens påverkan på kulturdeltagande måste analyseras i ett långsiktigt perspektiv.

När det gäller kulturens geografiska infrastruktur, visade Kulturanalys undersökningar att det finns stora skillnader inom landet, där befolkningsmässigt mindre kommuner och kommuner på landsbygden är särskilt sårbara då kulturutbudet bärs upp av ett fåtal aktörer, samtidigt som de geografiska ytorna ofta är stora vilket kan påverka tillgängligheten negativt. Dock fanns i de flesta kommuner ett grundläggande kulturutbud och stora delar av landet nås också av scenkonstinstitutionernas turnerande verksamhet.

Kulturanalys bedömning var att det behövs mer kunskap om hur socioekonomiska, demografiska och geografiska faktorer samspelar med kulturdeltagande, samt mer kunskap om vilka resultat som olika politiska åtgärder fått för att ytterligare förbättra allas möjlighet att delta i kulturlivet. Kulturanalys välkomnade därför det regeringsuppdrag om hinder för breddat deltagande i kulturlivet som myndigheten erhöll i regleringsbrevet för 2022.

Deltagande i kulturlivet

Detta kapitel handlar om deltagande i kulturlivet. Kapitlet inleds med en kort sammanfattning av invånarnas kulturvanor före och efter covid-19-pandemin. Därefter presenteras huvudresultaten från slutredovisningen av Kulturanalys regeringsuppdrag om breddat deltagande i kulturlivet, tillsammans med resultat från andra utredningar och rapporter som Kulturanalys och andra aktörer tagit fram. Denna presentation börjar med en sammanfattning av de hinder för breddat deltagande som Kulturanalys och andra aktörer identifierat, och avslutas med en sammanfattning av de åtgärder som enligt Kulturanalys bedömning krävs för att skapa tillräckliga förutsättningar för breddat deltagande i kulturlivet.

Kulturvanor före och efter pandemin

Genom samarbetet med SOM-institutet vid Göteborgs universitet kan Kulturanalys följa utvecklingen av invånarnas kulturvanor över tid. Kulturanalys publicerar årligen statistik om kulturvanor baserat på SOM-institutets enkät till befolkningen i åldern 16–85 år. I enkäten ingår 27 kulturaktiviteter som representerar både *deltagande i form av besök* hos kulturverksamheter där invånarna tar del av kulturutbud (exempelvis bibliotek, museer, bio och konserter) och *deltagande i form av eget skapande och utövande* (exempelvis handarbete eller hantverk, teckna eller måla och läsning).

Pandemin medförde restriktioner för fysiska besök och maxantal för publik, vilket tillsammans med allmänna rekommendationer om social distansering gjorde att stora delar av det fysiska kulturutbudet stängde ned. Därmed minskade deltagandet i många kulturaktiviteter kraftigt under 2020 och 2021 (Myndigheten för kulturanalys, 2022d). Minskningen var påtaglig för besöksaktiviteter, medan andelen invånare som ägnade sig åt eget skapande i stort var oförändrad. I tabell 1 sammanfattas utvecklingen av invånarnas kulturvanor under åren 2019, 2021 och 2022.

Tabell 1. 27 kulturaktiviteter 2019, 2021 och 2022, andel i procent

Kulturaktiviteter	2019	2021	2022	Ökat/minskat/ oförändrat 2019–2022
Museum, natur- och kulturarv				
Museum	55	32	50	Minskat
Hemslöjdsmarknad/utställning	38	25	(28)	Minskat
Konstutställning	40	25	37	Oförändrat
Historisk sevärdhet/byggnad	63	50	62	Oförändrat
Fornminne	44	39	45	Oförändrat
Naturresevat	63	(61)	66	Ökat
Bibliotek och arkiv				
Bibliotek	55	40	54	Oförändrat
Arkiv	Saknas	(5)	(7)	Ingen data för 2019
Bio, föreställningar, konserter				
Bio	68	29	55	Minskat
Teater	38	11	34	Minskat
Dansföreställning	10	4	13	Ökat
Rock-/popkonsert	36	9	40	Ökat
Klassisk musik/opera	18	5	18	Oförändrat
Musik och film				
Lyssnat på musik	97	(95)	(95)	Oförändrat
Sett på digitala föreställningar/konserter	Saknas	30	(27)	Ingen data för 2019
Sett på film	92	(91)	(90)	Minskat
Läst och lyssnat på böcker				
Läst bok	82	(80)	(78)	Minskat
Lyssnat på bok	36	40	(43)	Ökat
Eget skapande				
Handarbete/hantverk	47	47	(44)	Oförändrat
Tecknat/målat	31	30	38	Ökat
Dagbok/poesi	20	(20)	(21)	Oförändrat
Eget utövande				
Dansat	37	28	36	Oförändrat
Sjungit i kör	Saknas	4	6	Ingen data för 2019
Spelat instrument	Saknas	20	(21)	Ingen data för 2019
Spelat teater/deltagit i lajv	2	(3)	(3)	Oförändrat
Studiecirkel/kurs	21	16	(18)	Oförändrat
Dator-/mobil-/tv-spel	Saknas	51	(50)	Ingen data för 2019

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2019, 2021 och 2022; se även Myndigheten för kulturanalys, 2023e, s. 61.

Kommentar: Resultaten avser andelen som utövat kulturaktiviteter minst någon gång de senaste 12 månaderna. Resultat inom parentes innebär att skillnader mellan åren inte är signifikanta jämfört med föregående år.

Även om vi behöver följa utvecklingen över längre tid för att fullt ut kunna bedöma konsekvenserna av pandemin, visar tabell 1 att en viss återhämtning skett för flera kulturaktiviteter, medan några av besöksaktiviteterna ännu inte återgått till nivåerna före pandemin, det gäller exempelvis gått på museum, bio och teater. Utifrån samma uppgifter finns heller inga tecken på att skillnader i deltagande inom befolkningen har minskat efter pandemin. Generellt deltar kvinnor fortfarande i större utsträckning än män, liksom personer med längre utbildning och personer som bor i storstäder jämfört med personer med kortare utbildning och personer som bor på landsbygden. Resultaten är blandade avseende åldersskillnader, flera kulturaktiviteter är vanliga bland yngre och enstaka är vanligare bland äldre. Under pandemin påverkades dock besöksmönstren mer för de äldsta (Myndigheten för kulturanalys, 2023e).

Fokus på hinder för breddat deltagande

Redan 1972 års kulturpolitiska utredning konstaterade att det fanns avgörande skillnader i kulturdeltagande inom befolkningen (SOU 1972:66, s. 157–160). Dessa skillnader kopplades till en bristande tillgång till kulturutbud i olika delar av landet och till en snäv kultursyn, men också till skillnader i demografiska faktorer som kön och ålder samt socioekonomiska förutsättningar som utbildning och inkomst. Senare har samma faktorer i allt större utsträckning kopplats till skillnader i förutsättningar för dem som vill utbilda sig till och verka professionellt som kulturskapare (se t.ex. Konstnärsnämnden, 2016; Kulturrådet, 2023d; SOU 2018:23; SOU 2021:77).

Samma resultat identifieras i den kunskapsöversikt om delaktighet i kulturlivet som Kulturanalys tagit fram inom ramen för sitt uppdrag för Nordiska ministerrådet (Kulturanalys Norden, 2022b). Kunskapsöversikten kan med utgångspunkt i nordiska kulturvaneundersökningar konstatera att kulturdeltagandet i de nordiska länderna är högt i internationell jämförelse. Samtidigt visar både kulturvaneundersökningarna och den akademiska forskning som också ligger till grund för kunskapsöversikten på skillnader som i stor utsträckning är kopplade till de demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer som i det svenska sammanhanget identifierades redan på 1970-talet. När människor själva i kulturvaneundersökningarna i de nordiska länderna tillfrågas om varför de inte deltar i olika kulturaktiviteter anges brist på intresse som den vanligaste anledningen av de personer som inte deltar i någon större utsträckning, medan brist på tid var det viktigaste skälet för dem som är relativt aktiva deltagare. Därutöver identifieras höga kostnader, stora avstånd och att man saknar någon att gå med som anledningar till att inte delta. Tidsbrist, avstånd och avgifter var också de tre vanligaste hinder för kulturkonsumtion som identifierades i Insight Intelligences analys av svar från 1 000 svenskar mellan 16 och 70 år som under april 2022 intervjuades om sina kulturvanor genom Sifos slumpmässigt rekryterade webbpanel (Insight Intelligence et al., 2022).

Inom ramen för regeringsuppdraget som Kulturanalys fick i regleringsbrevet för 2022 (Kulturdepartementet, 2021, s. 1) har myndigheten undersökt skillnader i kulturdeltagande i termer av hinder för breddat deltagande (Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Med *hinder* avser vi i detta sammanhang ”allt från rumsliga och ekonomiska till sociala förutsättningar som på ett avgörande sätt försvårar för kulturpolitiken att fullt ut uppnå deltagandemålet”. Med *breddat deltagande* avser vi ”att grupper som är underrepresenterade deltar mer eller får förbättrade möjligheter att delta mer” (Myndigheten för kulturanalys, 2023a, s. 26). I regeringsuppdraget ingick också att undersöka *snedrekrytering* på kulturområdet, vilket Kulturanalys i utredningen avgränsar till underrepresentation av vissa grupper i utbildning på kulturområdet.

I rapporten bedömer vi utredningens resultat utifrån det vi benämner som deltagandemålets fyra dimensioner (se även Myndigheten för kulturanalys, 2020, 2022a):

1. Alla ska ha möjlighet att *ta del av* ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet.
2. Alla ska ha möjlighet att få utlopp för sina skapande förmågor (*skapa kultur*).
3. Det ska vara möjligt att verka och förkovra sig professionellt (*arbeta och försörja sig*) som kulturskapare i hela landet.
4. Det ska finnas möjligheter till inflytande över kulturlivets och kulturpolitikens utformning (*påverka beslutsprocesser på kulturområdet*).

Utredningen tog sitt avstamp i en nationell fördjupning av den nordiska kunskapsöversikten om delaktighet i kulturlivet (Kulturanalys Norden 2022b). Därefter genomfördes flera empiriska fördjupningsstudier där vi analyserade samband mellan kulturvanor och bakgrundsfaktorer över tid och sammansättningen bland de som har en examen från högskoleutbildning inom kulturområdet i relation till sammansättningen på kulturarbetsmarknaden. Vi analyserade även resultaten av nationella kulturpolitiska åtgärder som genomförts i syfte att öka och bredda deltagandet, samt erfarenheter av hinder och förutsättningar för breddat deltagande inom ramen för kultursamverkanmodellen. Sammantaget pekar resultaten mot en uppsättning hinder för deltagande i kulturlivet som i stor utsträckning bekräftar resultaten i tidigare kunskap: 1) demografiska och socioekonomiska faktorer; 2) geografiska avstånd och en sårbar nationell infrastruktur; 3) begränsade ekonomiska resurser; 4) kulturpolitisk inriktning och skillnader i befolkningens preferenser. I följande avsnitt presenteras kortfattat dessa hinder i tur och ordning, med en uppdaterad analys utifrån andra kunskapsunderlag. Den uppdaterade analysen har också resulterat i identifikationen av säkerhetspolitiska hot som något som i ökad utsträckning påverkar förutsättningarna för deltagande. Begränsade ekonomiska resurser behandlas i kapitlet om kulturens arbetsmarknad och finansiering.

Demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer

Nedan presenterar vi resultaten i den analys av befolkningens kulturvanor under perioden 2001–2019 som Kulturanalys inom ramen för regeringsuppdraget genomfört baserat på SOM-institutets årliga enkät till befolkningen i åldern 16–85 år. Resultaten bygger på en multivariat regressionsanalys som syftar till att isolera sambandet mellan respektive kulturaktivitet och en bakgrundsfaktor genom att kontrollera för samvariation med andra bakgrundsfaktorer. Till exempel råder det en stark samvariation mellan inkomst och utbildning. Genom regressionsanalysen uppskattas den del av sambandet mellan inkomst och kulturvanor som inte förklaras av samvariationen med utbildning och andra bakgrundsfaktorer.

Kön

Den nordiska kunskapsöversikten visar att kvinnor generellt deltar i kulturlivet mer än män i samtliga nordiska länder (Kulturanalys Norden, 2022b). Detta resultat bekräftas också i vår analys av skillnader i kulturvanor baserad på SOM-data. För 10 av de 14 kulturaktiviteter som ingår i analysen är kvinnor mer benägna än män att delta, medan män inte är mer benägna än kvinnor att delta i någon av de kulturaktiviteter som ingick i analysen. För 4 kulturaktiviteter, samtliga besöksaktiviteter (bio, rock-/popkonsert, klassisk konsert/opera och museum), finns inga betydande skillnader i deltagande mellan kvinnor och män.

Vår analys av registerdata avseende examen från högskoleutbildning och arbetsmarknad visar att kvinnor också är överrepresenterade i både högskoleutbildning och arbetsmarknad inom kulturarvsområdet. I högskoleutbildning och arbetsmarknad inom konstområdet är i stället män något överrepresenterade jämfört med andra utbildningsområden och områden på arbetsmarknaden.¹ Samtidigt visar Kulturrådets inventering av undersökningar om

¹ Definitionerna av konst- respektive kulturarvsområdet inom utbildning och på arbetsmarknaden är baserade på SCB:s utbildningsregister där utbildningar klassificeras i enlighet med Svensk utbildningsnomenklatur, samt SCB:s näringsgrensindelning utifrån SNI 2007. För mer information, se Myndigheten för kulturanalys, 2023a, s. 101–102.

snedrekrytering till utbildningar på kulturområdet att pojkar och män är under-representerade i alla utbildningsformer (Kulturrådet, 2023d). Här inkluderas både formell utbildning som leder till examen eller utbildningsbevis och informell utbildning inom exempelvis den kommunala kulturskolan och det civila samhället. Där Konstnärsnämndens uppföljning av den egna bidragsgivningen 2014 visade att balansen mellan könen var relativt jämn i konstnärgruppen som helhet (Konstnärsnämnden, 2016), visar Kulturrådets motsvarande uppföljning av den egna myndighetens bidragsgivning under perioden 2019–2021 att kvinnor dominerade både bland sökande och bland de som beviljas bidrag (Kulturrådet, 2023d). Både Konstnärsnämnden och Kulturrådet betonar dock att balansen mellan könen ser olika ut inom olika konstområden.

Ålder

Analysen av skillnader i kulturvanor visar att yngre personer generellt är mer aktiva än äldre personer. Detta bekräftar de resultat som framkommer i den nordiska kunskapsöversikten (Kulturanalys Norden, 2022b). Särskilt tydlig är skillnaden avseende kulturaktiviteterna biobesök, teckna/måla och skriva dagbok/poesi. Endast för två kulturaktiviteter (gå på teater och klassisk konsert/opera) är personer i åldern 50–85 år mer benägna att delta än personer i åldern 16–29 år.

Samtidigt är skillnaden mellan äldre och yngre personer ofta ganska liten, till exempel gällande biblioteksbesök. För flera kulturaktiviteter (gått på balett/dansföreställning, museum, konstutställning, läst en bok, och sysslats med handarbete/hantverk) finns inga betydande skillnader alls.

Utländsk bakgrund

Vår analys av skillnader i kulturvanor baserat på SOM-data kunde inte inkludera utländsk bakgrund.² När det gäller kulturvaneundersökningar i övriga nordiska länder visar resultaten att personer med utländsk bakgrund i mindre

² En person med utländsk bakgrund är antingen utrikes född eller inrikes född med två utrikes födda föräldrar.

utsträckning besöker teatrar, museer, konstutställningar och konserter, men i större utsträckning besöker bibliotek än personer utan utländsk bakgrund. Här finns dock skillnader mellan olika grupper med utländsk bakgrund. Personer med bakgrund i andra EU-länder, USA, Kanada och Australien är exempelvis inte underrepresenterade gällande nämnda besöksaktiviteter (Kulturanalys Norden, 2022b).

Kulturrådets analys av sammansättningen inom utbildningar på kulturområdet visar att elever och studenter med utländsk bakgrund är tydligt underrepresenterade i såväl den kommunala kulturskolan som i gymnasieskolans estetiska program. De är också något underrepresenterade i folkhögskolans estetiska kurser, samt bland nybörjarna på konstnärliga utbildningar på högskolenivå (Kulturrådet 2023d; se även Folkbildningsrådet, 2023b). Vår egen analys av registerdata om kulturarbetsmarknaden visar att personer som är utrikes födda är tydligt underrepresenterade inom både konst- och kulturarvsområdet (Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Kulturanalys Nordens kartläggning av den kulturella och kreativa arbetsmarknaden i Norden visar att personer som är utrikes födda är underrepresenterade i samtliga nordiska länder (Kulturanalys Norden, 2022c).

Funktionsnedsättning

Analysen av skillnader i kulturvanor baserat på SOM-data kunde inte heller inkludera funktionsnedsättning. Det kunde inte heller vår analys av registerdata om sammansättningen på kulturarbetsmarknaden. Överlag finns behov av att vidareutveckla statistiken om deltagande i kulturlivet för personer med funktionsnedsättning. Den 31 januari 2024 redovisade SCB ett regeringsuppdrag som bland annat inkluderade deluppdraget att se över den definition av funktionsnedsättning som används i SCB:s statistik om den svenska befolkningens levnadsförhållanden, samt deluppdraget att ta fram ett registerbaserat mått över personer med funktionsnedsättning (SCB, 2024). Regeringsuppdraget har sin grund i de mål för funktionshinderspolitiken som riksdagen beslutade om 2017 (prop. 2016/17:188).

Utifrån den definition som SCB rekommenderar och tillämpar i statistik för år 2022 om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning framgår att 19 procent av befolkningen över 16 år har en funktionsnedsättning

(SCB, 2024). Undersökningen inkluderar också frågor om kulturvanor, bland annat besöksaktiviteter som bio, teater, konsert, dansföreställning, museum, konstupställning eller historisk plats, men också egenaktiviteter som bokläsning och utövande av konstnärlig hobby. Sammanfattningsvis visar statistiken för 2022 att personer med funktionsnedsättning deltar i nämnda aktiviteter i mindre utsträckning än den övriga befolkningen, och att skillnaderna är störst för besöksaktiviteter (SCB, 2023). Därutöver har SCB tagit fram ett förslag på registerbaserat mått för funktionsnedsättning, som kan komplettera urvalsundersökningar som den om levnadsförhållanden. SCB föreslår också att myndigheten ges i uppdrag att samordna statistiken om personer med funktionsnedsättning då behovet av kvalitetssäkrad statistik är stort (SCB, 2024).

Inom ramen för sitt uppdrag att följa upp utvecklingen inom området kultur och fritid i relation till målet för funktionshinderpolitiken har Kulturrådet bland annat genomfört en enkät om tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Enkäten riktade sig till 1 500 kulturorganisationer över hela landet och fokuserade på organisationernas arbete med att skapa förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att delta i organisationernas utbud. Resultaten visar att viktiga insatser genomförs och Kulturrådet bedömer att utvecklingen går i rätt riktning. Dock måste enkätundersökningen upprepas över tid för att mer säkra slutsatser ska kunna dras om eventuella tendenser (Kulturrådet, 2023e).

Utbildning

Såväl vår egen analys av kulturvanor som den nordiska kunskapsöversikten visar att sambandet mellan utbildningsnivå och deltagande i kulturlivet är starkt (Kulturanalys Norden, 2023b; Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Som framgår av tabell 2 är sannolikheten högre för att delta i 9 av 14 kulturaktiviteter för personer med utbildning vid högskola/universitet, jämfört med personer som saknar sådan utbildning. Samtidigt finns inga betydande skillnader som kan kopplas till studier vid högskola/universitet för 2 av besöksaktiviteterna och 3 av aktiviteterna som hör till eget skapande. Dessutom är det så att den andel av befolkningen som studerat på högskola/universitet under perioden 2001–2019 har ökat från 29 till 43 procent. Däremot har inte

deltagandet i de kulturaktiviteter som samvarierar med utbildningsnivå ökat i samma utsträckning. För att bättre förstå varför andelen som deltar i kulturlivet inte ökat proportionerligt i relation till andelen med studier på högskola/universitet behöver ytterligare analyser genomföras. Dessa analyser bör enligt Kulturanalys bland annat ta utbildningens längd och inriktning i beaktande.

Tabell 2. Sammanfattning av skillnader för de med studier vid högskola/universitet, jämfört med ej studier vid högskola/universitet

Tema	Vana	Högskolestudier jämfört med ej högskolestudier
Besöksaktiviteter	Besökt bibliotek	+
	Gått på bio	+
	Gått på teater	+
	Gått på rock/popkonsert	
	Gått på balett, dansföreställning	
	Gått på klassisk konsert, opera	+
	Gått på museum	+
	Gått på konstutställning	+
Eget skapande och läsning	Läst en bok	+
	Tecknat, målat	
	Skrivit dagbok/poesi	
	Sysslat med handarbete/hantverk	
	Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	+
	Fotograferat/filmatiserat	+

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2001–2019; se även Myndigheten för kulturanalys, 2023a, s. 87.

Kommentar: En grön nyans och ett (+) indikerar att det finns en skillnad, där de med studier på högskola/universitet mer sannolikt deltar, jämfört med de som inte har studerat på högskola/universitet. En grå nyans innebär inga statistiskt signifikanta skillnader. Storleken på tecknen i varje cell indikerar storleken på skillnaden.

Både den nordiska kunskapsöversikten om deltagande i kulturlivet, och Kulturanalys egen enkätundersökning av barns och ungas kulturaktiviteter på fritiden, visar att föräldrarnas utbildningsbakgrund också samvarierar med barns och ungas kulturdeltagande (Kulturanalys Norden, 2022b; Myndigheten för kulturanalys, 2017a). Men föräldrars utbildningsbakgrund hänger inte bara samman med barns och ungas förutsättningar att ta del av kultur. Den ser även ut att ha betydelse för yngre generationers möjligheter att erhålla den examen från utbildning på högskolenivå som ökar sannolikheten för att kunna verka professionellt på kulturarbetsmarknaden. Både i Sverige och övriga nordiska länder präglas antagningen till högre utbildning generellt av social snedrekrytering kopplat till föräldrarnas utbildningsbakgrund (se t.ex. Bryntesson & Börjesson, 2021). Detta gäller även för flera andra utbildningsformer inom kulturområdet, såsom estetiska kurser inom folkhögskolan och den kommunala kulturskolan (Folkbildningsrådet, 2023b; Kulturrådet, 2023d). Universitetskanslersämbetets (UKÄ) bedömargrupp konstaterar i sin granskning av de svenska lärosätenas arbete med breddad rekrytering att de konstnärliga utbildningarna kännetecknas av särskilda svårigheter. Dessa svårigheter kopplar bedömargruppen i första hand till skillnader i förutsättningar i de potentiella studenternas hemmiljö, där föräldrarnas utbildningsnivå är en viktig faktor (Universitetskanslersämbetet, 2022; se även Kulturanalys Norden, 2022b).

Inkomst

Vår analys av skillnader i kulturdeltagande baserat på SOM-data visar att inkomst har betydelse för vissa kulturaktiviteter men inte för andra. När man kontrollerar för andra bakgrundsfaktorer är det 7 av 14 kulturaktiviteter som personer med högre inkomster är mer benägna att ägna sig åt än personer med lägre inkomster. Inkomst har främst betydelse för att ta del av kulturutbudet (till exempel gå på bio, konserter och teater), men även för två kulturaktiviteter inom eget skapande (skrivit dagbok/poesi och fotograferat/filmad). Personer med lägre inkomst är mer benägna än personer med högre inkomst att besöka bibliotek och att teckna/måla. För 5 av 14 kulturaktiviteter (till exempel gå på dansföreställning, läsa någon bok och syssla med handarbete/hantverk) finns dock inga betydande skillnader alls kopplade till inkomst. Över tid kan

två förändringar i sambandet med inkomst identifieras, båda gällande besöksaktiviteter. Den ena tendensen handlar om att skillnader mellan inkomstgrupper för besök på rock-/popkonsert ser ut att öka, medan skillnader för besök på museum ser ut att minska. Även om mönstret inte är entydigt, finns tydliga tecken på att personer med högre inkomst i större utsträckning ägnar sig åt besöksaktiviteter som medför någon form av avgift.

Utöver föräldrarnas utbildningsnivå utgör de ekonomiska förutsättningarna i hemmiljön en faktor som UKÄ:s bedömargrupp menar kan vara avgörande för vem som faktiskt får tillgång till konstnärlig högskoleutbildning (Universitetskanslersämbetet, 2022). Bedömargruppen menar att frånvaron av ekonomiskt och kulturellt stöd i hemmiljön också har en negativ inverkan på möjligheterna för de studenter som tar en examen inom det konstnärliga området att etablera sig på kulturarbetsmarknaden. Som Kulturanalys analys av registerdata för kulturarbetsmarknaden visar, kännetecknas denna nämligen av lägre inkomstnivåer jämfört med andra delar av arbetsmarknaden (Myndigheten för kulturanalys, 2023a; se även Konstnärsnämnden, 2016). Av dem som har en examen inom konstområdet är andelen renodlade egenföretagare 30 procent och andelen kombinatorer drygt 40 procent, och strax under 30 procent är renodlat anställda. Dessa sysselsättningsförhållanden innebär en generellt mer osäker inkomstsituation och försämrad tillgång till sociala trygghetssystem som sjuk- och arbetslöshetsförsäkring. Enligt UKÄ:s bedömargrupp riskerar de lägre inkomstnivåerna att förutsätta ekonomiskt stöd hemifrån, åtminstone periodvis (Universitetskanslersämbetet, 2022).

Boendeort

I likhet med resultat från nordiska kulturvaneundersökningar visar vår analys av kulturvanor baserat på SOM-data att det finns betydande skillnader för fysiska besöksaktiviteter kopplade till boendeort (Kulturanalys Norden, 2022b; Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Personer som bor i större tätorter, städer och storstäder är mycket mer benägna att ägna sig åt samtliga 8 besöksaktiviteter som ingår i analysen, och gällande bibliotek är även personer som bor i mindre tätorter mer benägna att besöka dem än personer som bor på landsbygden. Boendeort har varken ökat eller minskat i betydelse under de

senaste tjugo åren, vilket innebär att skillnaderna mellan de som bor i städer och de som bor på landsbygden, precis som skillnader kopplade till utbildning, är stabila över tid.

Samma skillnader kommer till uttryck i resultaten av vår analys av registerdata för kulturarbetsmarknaden. 60 procent av de personer som är verksamma inom konstområdet bor i storstäder eller storstadsnära kommuner, vilket är mer än för personer med annan eller ingen examen. För personer med examen inom kulturarvsområdet är skillnaderna mindre, men även personer som är professionellt verksamma inom kulturarvsområdet är i större utsträckning bosatta i större städer och kommuner nära en större stad än personer som är verksamma inom andra områden (Myndigheten för kulturanalys, 2023a).

Geografiska avstånd och en sårbar nationell infrastruktur

Deltagandemålet inrymmer en tydlig geografisk aspekt, nämligen att alla ska ha möjlighet att såväl ta del av och skapa kultur som verka professionellt som kulturskapare över hela landet. I det följande presenterar vi resultat som kan kopplas till kulturens fysiska tillgänglighet och sårbarheten i den nationella infrastrukturen som förutsätter samverkan mellan olika aktörer.

Kulturens fysiska tillgänglighet

Med utgångspunkt i en nationell kartläggning har Kulturanalys tidigare kunnat konstatera att det fysiska kulturutbudet uppvisar en ojämn spridning över landet, med en tydlig koncentration till urbana miljöer (Myndigheten för kulturanalys, 2019c). Inom ramen för en nordisk kartläggning som genomfördes 2022 kan Kulturanalys Norden konstatera att detta resultat gäller för samtliga nordiska länder. Genom att använda de nordiska invånarnas reseavstånd som mått på kulturens tillgänglighet, har folkbibliotekens, biografernas, museernas och den statligt finansierade scenkonstverksamhetens tillgänglighet kartlagts. Resultaten visar att utbudet följer befolkningsstrukturen i stort. Det innebär att utbudet är som störst i mer tätbefolkade områden och som allra störst i huvudstadsområdena (Kulturanalys Norden, 2023a; se även Kulturanalys Norden, 2022e). Storstadsområdena utgör kluster för kulturverksamhet, som uppvisar en koppling till att andelen högutbildade är större i urbana miljöer.

Samtidigt har samtliga nordiska länder utom Danmark stora glesbebyggda områden där tillgängligheten till kultur är lägre i termer av reseavstånd. Högst tillgänglighet finns till folkbibliotek, vilket Kulturanalys Norden kopplar till den generella slutsatsen att tillgängligheten är högre till de kulturverksamheter som är flest till antalet. Lägst tillgänglighet råder för statligt finansierad scenkonstverksamhet, till vilken stora delar av invånarna i Finland, Island, Norge och Sverige har ett reseavstånd som överstiger 70 kilometer (Kulturanalys Norden, 2023a). Inom scenkonstområdet bekräftar även Kulturanalys statistik över 340 offentligt finansierade scenkonstverksamheter år 2022 att utbudet av teaterföreställningar och konserter uppvisar en tydlig geografisk koncentration, i första hand till storstadsområdena (Myndigheten för kulturanalys, 2023i). Samtidigt erbjöds invånarna under 2022 ett scenkonstutbud i alla utom 1 av Sveriges 290 kommuner, vilket visar att den turnerande verksamheten utgör ett avgörande komplement till de fasta scenerna.

I ett svenskt perspektiv finns anledning att bevaka utvecklingen gällande antalet folkbibliotek, så att den i nuläget höga tillgängligheten till denna verksamhet inte försämras. Enligt Kungliga bibliotekets (KB) officiella biblioteksstatistik för 2022 har antalet folkbibliotek minskat med 73 stycken sedan 2015 (Kungliga biblioteket, 2023, s. 27). Kulturanalys kartläggning av kulturutbud i svenska kommuner visar att folkbibliotek är den enda kulturinstitution med offentlig huvudman som är representerad i Sveriges samtliga 290 kommuner. Tillsammans med studieförbunden utgör folkbiblioteken i vissa mindre kommuner och landsbygdskommuner de enda kontinuerliga beståndsdelarna i kommunens infrastruktur för kulturutbud (Myndigheten för kulturanalys, 2019c). En minskning av antalet folkbibliotek kan därför få negativa konsekvenser för kulturutbudet generellt i de kommuner som drabbas. Enligt uppgifter från Folkbildningsrådet har statsbidragen till studieförbunden (exklusive SISU) minskat med 340 miljoner kronor i löpande priser mellan 2022 och 2024, vilket motsvarar 18 procent. I budgetpropositionen för 2024 föreslås att statsbidragen till studieförbunden ska minska med ytterligare 250 miljoner kronor 2024–2026 (prop. 2034/24:1, utgiftsområde 17, s. 198–199). En sådan minskning skulle i likhet med ett minskat antal folkbibliotek riskera att få negativa konsekvenser för infrastrukturen för kultur, särskilt i mindre kommuner och på landsbygden. Både folkbibliotek och studieförbund

gör det inte bara möjligt för invånarna att själva vara aktiva. De spelar också en avgörande roll som arrangörer och arbetsgivare åt professionella konstnärer och kulturskapare, som i sin tur skapar ett utbud som invånarna kan ta del av.

En infrastruktur som förutsätter samverkan

Kulturanalys har även genomfört en utredning om scenkonstområdet inom kultursamverkansmodellen, med särskilt fokus på samverkan mellan regionerna och regionernas scenkonstorganisationer och kommunerna samt i viss mån det civila samhället (Myndigheten för kulturanalys, 2023j). Utredningens resultat visar att i de sex regioner som studerats, har samverkan mellan regioner och kommuner ökat sedan kultursamverkansmodellens införande. Även samverkan med organisationer inom det civila samhället, inte minst Riksteatern men också lokalhållande organisationer, är viktig för att verksamheten ska kunna nå så många kommuner som möjligt (Myndigheten för kulturanalys, 2023j).

Samverkan mellan offentliga aktörer och aktörer i det civila samhället är sammanfattningsvis avgörande för att upprätthålla ett kulturutbud över hela landet och inte minst i landsbygdskommunerna. Folkbildningsrådet har låtit två forskare i nationalekonomi undersöka folkbildningens betydelse för den nationella kompetensförsörjningen och i rapporten konstateras att studieförbund och folkhögskolor spelar en särskilt viktig roll i landsbygdskommuner (Folkbildningsrådet, 2023a). Enligt Folkbildningsrådets rapport utgör folkbildningen ”en påtaglig och långsiktig resurs i den lokala kompetensförsörjningen” för landsbygdskommunerna i mer generell bemärkelse (Folkbildningsrådet, 2023a, s. 10). På kulturområdet spelar de utbildningar och den verksamhet på kulturområdet som studieförbund och folkhögskolor erbjuder en central roll i att göra såväl kulturutbud som utbildning och bildning inom kulturområdet tillgängliga i mindre tätbefolkade delar av landet.

Säkerhetspolitiska hot

Under perioden 2022–2023 har krig och konflikter alltmer aktualiserat säkerhetspolitiska perspektiv som också får konsekvenser för kulturpolitiken och inte minst den nationella infrastrukturen för kultur.

Bland annat inom kulturarvsområdet har regeringen vidtagit konkreta åtgärder. I augusti 2023 avrapporterade Riksantikvarieämbetet (RAÄ) ett regeringsuppdrag om hur ett nationellt kulturskyddsråd kan organiseras. Mot bakgrund av erfarenheter från krigssituationer i omvärlden, inte minst i Ukraina, menar RAÄ att ett kulturskyddsråd ska ”verka för att kultursektorn är rustad för att skydda kulturarvet samt har god beredskap för att kunna upprätthålla verksamheten vid höjd beredskap eller krig” (Riksantikvarieämbetet, 2023, s. 5). RAÄ föreslår vidare att regeringen ska vara den instans som inrättar rådet och utser dess ledamöter, samt att hela kultursektorn behöver involveras i arbetet. Myndigheten hänvisar inte bara behovet av att skydda kulturarv till kulturens egenvärde, utan även till kulturens betydelse för att hålla samman ett samhälle under väpnad konflikt (Riksantikvarieämbetet, 2023, s. 11). Det gör även Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) i sin rapport om hur det civila försvaret kan stärkas som en del av ett välfungerande totalförsvar, ett resonemang som ligger till grund för uppdraget till RAÄ (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 2022). Mot bakgrund av erfarenheter under och efter andra världskriget identifierar MSB behovet av en allmän förstärkning av beredskapen inom hela kulturområdet i händelse av höjd beredskap eller krig, där kulturens roll för att stärka totalförsvaret måste balanseras mot konstens och kulturens frihet:

Detsamma bör gälla idag och för olika typer av kulturupplevelser, exempelvis klassisk och nyskapad film, musik, drama, dans, konstnärskap och författande med mera. I [sic!] en diskussion om kulturens roll för att stärka motståndskraft och försvarsvilja under höjd beredskap och krig måste hela tiden ske i respekt för yttrandefriheten och kulturens fria roll i ett demokratiskt samhälle. (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 2022, s. 58).

Riksantikvarieämbetet har även gett i uppdrag till Totalförsvarets forskningsinstitut att analysera de hot som kulturarv som förvaltas i Sverige kan utsättas för, samt sammanställa en vägledning för de aktörer som ansvarar för kulturarv. I den rapport där uppdraget redovisas identifieras fyra huvudkategorier av hot som kan realiseras under fred och gråzon likväl som vid en väpnad konflikt: fysisk förstörelse, stöld, cyberhot och påverkan (McWilliams & Olsson, 2024).

Sammantaget kommer det även inom kulturpolitiken att behöva avsättas såväl personella som ekonomiska resurser för säkerhetspolitiska åtgärder, där det framåt blir en viktig fråga att följa och utvärdera konsekvenserna i relation till de nationella kulturpolitiska målen. Som MSB påpekar är det i arbetet med att stärka kulturens roll i totalförsvaret bland annat viktigt att vidta åtgärder som inte på ett otillbörligt sätt inskränker konstens och kulturens frihet.

Kulturpolitikens inriktning i relation till befolkningens preferenser

Samtidigt som det finns goda skäl att anta att den offentliga kulturpolitikens åtgärder för att främja ett ökat och breddat deltagande bidragit till att den svenska befolkningen är relativt aktiv i kulturlivet, kan kulturpolitikens inriktning också utgöra ett hinder. Detta hinder består i att den avgränsning av vilka konst- och kulturverksamheter som erhåller offentligt stöd – i första hand de traditionella estetiska konstarterna och kulturarv – kan verka exkluderande i relation till invånarna baserat på skillnader i individuella preferenser. Kulturpolitikens offentliga finansiering omfattar en mindre del av kulturlivet som helhet. Detta trots att den svenska kulturpolitiken har breddats och numera inkluderar fler kulturella uttrycksformer och konstnärliga genrer. Även den ursprungliga betoningen på estetisk fostran av invånarna har nyanserats över tid. Den nordiska kunskapsöversikten visar dock att forskningen kritiserat kulturpolitiken för att fortsatt inta ett top-down-perspektiv där invånarna inte ges tillräckliga möjligheter till inflytande och delaktighet i vare sig kulturpolitiska beslutsprocesser eller i genomförandet av kulturverksamhet (Kulturanalys Norden, 2022b).

För vissa invånare kan således icke-deltagande i det offentligt finansierade kulturutbudet handla om en skillnad i preferenser. Visst stöd för en sådan slutsats finns i resultaten av vår analys av skillnader i kulturvanor baserat på SOM-data (Myndigheten för kulturanalys, 2023a, 2023e). I SOM-undersökningen 2022 ställdes en fråga som mäter hur nöjda invånarna är med antalet besök på åtta olika kulturaktiviteter.

Tabell 3. Nöjd med antalet besök, procent, 2022

	Har inte besökt och är nöjd med det	Har inte besökt, men skulle vilja besöka	Har besökt och är nöjd med antalet besök	Har besökt, men skulle vilja besöka fler gånger	Har besökt, men skulle vilja besökt färre gånger	Antal svar
Bibliotek	40	13	33	14	1	1 725
Bio	28	21	27	23	1	1 719
Dansföreställning	68	20	6	5	0	1 706
Museum	34	21	26	19	0	1 707
Klassisk musik/opera	62	24	6	7	1	1 706
Konsert	31	24	17	26	1	1 711
Konstutställning	49	18	20	13	1	1 713
Teater	46	29	11	14	0	1 705

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022; se även Myndigheten för kulturanalys, 2023a, s. 89.

Tabell 3 visar att det finns stora variationer mellan kulturaktiviteterna, både bland de svarande som besökt dem och de svarande som inte besökt dem. Av tabellen framgår å ena sidan att väldigt få av dem som besökt kulturaktiviteterna ångrar sitt besök (mellan 0 och 1 procent), och att gruppen med icke-besökare rymmer en relativt hög andel potentiella besökare. Men tabellen visar också att en majoritet av dem som inte besökt dansföreställningar samt klassiska konserter/opera är nöjda med detta. Sammansättningen av gruppen med nöjda icke-besökare återspeglar samtidigt resultaten från

analysen av skillnader i besöksvanor i övrigt: gruppen domineras av män, personer på landsbygd eller i mindre tätort samt personer som ej studerat på högskola/universitet (Myndigheten för kulturanalys, 2023a, s. 90–92). Även om det nationella deltagandemålet handlar om allas *möjlighet att delta* i kulturlivet och inte att alla ska delta i *samma* kulturaktiviteter, är det utifrån dessa resultat svårt att dra tydliga slutsatser om huruvida icke-deltagande är resultatet av skillnader i individuella preferenser eller präglad av olika bakgrundsfaktorer.

Konsekvenser och åtgärder för breddat deltagande

Analysen av kulturvanor över tid visar att deltagandet i kulturlivet är relativt högt och stabilt. Samtidigt kan Kulturanalys konstatera att deltagandet inte breddats. Denna slutsats baserar sig på att också skillnader i deltagande utifrån demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer är stabila över tid. Och även om relationen mellan olika bakgrundsfaktorer och deltagande är komplex och kräver fortsatt analys för att fullt ut förstås, är samvariationen mellan exempelvis utbildning och boendeort å ena sidan och deltagande å den andra tydlig. Frågan är då vilka effekter som hittills genomförda kulturpolitiska åtgärder fått och vilka kulturpolitiska åtgärder som skulle krävas framöver för att bredda deltagandet ytterligare.

Vad har genomförda åtgärder lett till?

I Kulturanalys utredning om hinder för breddat deltagande presenteras en analys av de kulturpolitiska åtgärder som hittills genomförts för att undanröja dessa hinder (Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Analysen utmynnar i en identifikation av tre olika huvudtyper av åtgärder som på olika sätt ämnat bidra till bättre förutsättningar för allas möjlighet att delta i kulturlivet: 1) åtgärder för en förbättrad tillgänglighet till kultur och sänkta trösklar, 2) åtgärder för en fördjupad delaktighet i kulturlivet, och 3) åtgärder för alla barns och ungas rätt till kultur. Inom varje huvudtyp har vi genomfört en fördjupad analys av tre specifika åtgärder: 1) fri entré till vissa statliga museer, 2) satsningen Åga rum, och 3) det statliga kulturskolestödet.

Åtgärder för förbättrad tillgänglighet och sänkta trösklar

Historiskt inleddes redan på 1930-talet omfattande åtgärder för att fysiskt tillgängliggöra kultur över hela landet. Från början fokuserade dessa åtgärder i första hand på en utbyggnad av en institutionsbaserad infrastruktur, exempelvis bibliotek, museer och teatrar. De tar sig även uttryck i det statliga stödet till kulturmiljöer av olika slag, där Kulturanalys senaste publicering av kulturmiljöstatistik visar att det statliga stödet ökar över tid (Myndigheten för kulturanalys, 2022d). Ett viktigt inslag i kulturpolitiken för att möjliggöra geografisk spridning har varit turnerande scenkonstverksamhet genom Riksteatern, länsteatrar och regionala musikorganisationer (Myndigheten för kulturanalys, 2023j). Geografisk spridning har också varit ett av flera viktiga mål för de offentliga bidragssystem till såväl folkbildning som det fria kulturlivet som över tid etablerats på statlig, regional och kommunal nivå. Den statliga nivån har också under senare år genomfört riktade och ansökningsbaserade insatser för att förbättra tillgängligheten till kulturinstitutioner, till exempel satsningen Stärkta bibliotek. Särskilda insatser har också genomförts för att tillgängliggöra kultur digitalt, i synnerhet i de delar av landet där den fysiska infrastrukturen inte alltid når ut.

Från 1970-talet och framåt har också den statliga, regionala och kommunala nivån genomfört särskilda insatser för att göra kultur mer tillgänglig för vissa målgrupper, exempelvis personer med funktionsnedsättning och nationella minoriteter. Över tid har också arbetet med publikutveckling, det vill säga målgruppsanpassad kommunikation samt en breddad och målgruppsanpassad repertoar, utvecklats både för att nå fler i den reguljära målgruppen och för att nå dem som hittills inte besökt verksamheten. Publikutvecklingsarbete handlar alltså i stor utsträckning om att försöka bryta den samvariation mellan exempelvis utbildning och deltagande som finns. Ett konkret sätt att försöka bryta samvariationen mellan inkomst och deltagande är att vissa delar av den offentligt finansierade kulturverksamheten, såsom folkbiblioteken, är lagreglerat avgiftsfri.

Den satsning på fri entré till vissa statliga museer som regeringen genomförde 2005–2006 och 2016–2022 utgör också ett konkret exempel på en mer riktad insats, som dessutom hade som uttalat syfte att bredda deltagandet. Kultur-

analys har utvärderat effekterna av reformen baserat på en analys av besöksutvecklingen under den aktuella perioden (Myndigheten för kulturanalys, 2023b). Resultaten visar att fri entré bidrog till att öka antalet besök på de museer som omfattades av reformen. Det är dock tveksamt om reformen bidrog till att bredda sammansättningen i gruppen av besökare, det vill säga att underrepresenterade grupper deltagit mer under perioder av fri entré till vissa statliga museer. Av detta drar Kulturanalys slutsatsen att avgifter inte utgör det enda hindret för breddat deltagande (Myndigheten för kulturanalys, 2023b).

Åtgärder för en fördjupad delaktighet i kulturlivet

Ett sätt att främja förutsättningar för breddat deltagande är att involvera invånarna i själva genomförandet av kulturverksamhet; till skillnad från att *ta del av* verksamheten blir de i stället *delaktiga*. Detta är ett förhållningssätt som tillämpats inom flera kulturområden, exempelvis på bibliotek och museer. Ett konkret exempel på en statlig åtgärd med denna inriktning var regeringens så kallade Äga rum-satsning, som genomfördes huvudsakligen under 2016–2018. Satsningen riktade sig mot vissa bostadsområden och syftade till att tillgängliggöra konst och kultur för invånarna på ett sätt som också erbjöd invånarna inflytande över genomförandet. Baserat på den utvärdering som Kulturanalys genomförde 2019 och uppföljningsintervjuer som myndigheten genomförde under 2023, drar Kulturanalys flera slutsatser. Slutsatserna identifierar vikten av ett i vissa fall vidgat kulturbegrepp, lokal förankring och ett längre tidsperspektiv för att bredda deltagandet i denna typ av satsning (Myndigheten för kulturanalys, 2019a, 2023a). Erfarenheterna av Äga rum pekar också mot den spänning som kan uppstå mellan krav på invånarnas möjlighet att påverka genomförandet å ena sidan och konstnärliga professioners krav på kvalitet och autonomi å den andra.

Även kultursamverkansmodellen, som från och med 2011 införts i samtliga regioner utom Region Stockholm, kan betraktas som en statlig reform som genom att främja ett mer decentraliserat och dialogorienterat beslutsfattande om statliga medel till regional kulturverksamhet syftar till att fler aktörer – regioner, kommuner, det professionella kulturlivet och det civila samhället – ska få större inflytande över kulturpolitiska besluts- och genomförande-

processer. Kultursamverkansutredningens betänkande, som i skrivande stund befinner sig på remiss, föreslår att samverkan mellan den statliga, regionala och kommunala nivån inom ramen för modellen ska präglas mer av *flernivåsamverkan* än *flernivåstyrning* (SOU 2023:58, s. 199). Att göra regionerna och i synnerhet kommunerna mer delaktiga i kultursamverkansmodellens genomförande skulle enligt utredningen göra dem ännu bättre rustade att även fortsatt spela en central roll för att tillgängliggöra kultur i hela landet.

De drygt 70 intervjuer som Kulturanalys genomförde inom ramen för utredningen om breddat deltagande bekräftar resultaten från utvärderingen av Ägarum-satsningen (Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Intervjudeltagarna bestod av regionala hemslojds- och teaterkonsulenter, representanter för statliga myndigheter/motsvarande, nationella organisationer för professionella kulturskapare, samt nationella organisationer inom det civila samhället. Att bredda deltagandet i kulturlivet förutsätter enligt dem att långsiktiga relationer etableras med tilltänkta målgrupper och att utbudet av kulturverksamhet i större utsträckning måste återspegla den mångfald och variation som kännetecknar landets befolkning. Ordentligt med tid måste också avsättas för uppföljning och framför allt lärande utifrån de erfarenheter som görs i arbetet med att bredda deltagandet. Att sådant utrymme inte alltid ges och att utvärdering och forskning om kulturpolitiska åtgärder och insatser inte alltid på ett systematiskt sätt fångar upp lärdomarna från vare sig framgångsrika försök eller misslyckanden identifieras i den nordiska kunskapsöversikten också som ett hinder för ökat och breddat deltagande (Kulturanalys Norden, 2022b).

Åtgärder för alla barns och ungas rätt till kultur

I lägesbedömningens inledningskapitel konstaterade vi att tvärssektoriella mål och lagstiftning ställer krav på att särskilda målgrupper, såsom personer med funktionsnedsättning och nationella minoriteter, prioriteras även inom kulturpolitiken. Sedan FN:s barnkonvention ratificerades av Sverige 1990 och där efter blev svensk lag 2020 (SFS 2018:1197) är barns och ungas rätt till kultur också särskilt reglerad, men gruppen har ända sedan 1970-talet identifierats som prioriterad inom ramen för de nationella kulturpolitiska målen. Prioriteringen av barn och unga har även fått stort genomslag i målformuleringar

på regional och kommunal nivå, samt i statliga, regionala och kommunala uppdragsgivares instruktioner till specifika kulturverksamheter (Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Den kommer också till uttryck i genomförd kulturverksamhet; exempelvis visar den officiella biblioteksstatistiken att 60 procent av folkbibliotekens publika aktiviteter under 2022 riktade sig till barn och unga (Kungliga biblioteket, 2023, s. 97). Därutöver visar Kulturanalys senaste statistikrapport baserad på uppgifter från 340 organisationer inom scenkonstområdet att 44 procent av offentligt finansierade teaterföreställningar och konserter under 2022 riktade sig till denna målgrupp (Myndigheten för kulturanalys, 2023i).

Prioriteringen har också föranlett flera särskilda statliga satsningar riktade mot barn och unga. En av de mer omfattande är Skapande skola, där sedan 2011 mellan 150–200 miljoner kronor per år har avsatts för att barn ska få möta professionella kulturskapare och en bredd av olika kulturyttringar i grundskolan. Även inom området läsförbättring har flera olika statliga insatser genomförts. De statliga åtgärderna är ofta inriktade på att utjämna skillnader i barns och ungas möjligheter att delta i kulturlivet och de är i regel ansökningsbaserade och tidsbegränsade (Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Det är även det statliga utvecklingsstödet till kulturskolor som infördes 2016 och som över tid har gått från att omfatta 100 miljoner kronor per år (2016–2018), 50 miljoner kronor (2019), 200 miljoner kronor (2021–2022), till 100 miljoner kronor (2023). Vår analys av Kulturrådets uppföljningsstatistik visar att även om det finns tecken på att barn som inte deltagit i kulturskolan tidigare gjort detta sedan det statliga stödet infördes, är sammansättningen av den grupp som deltar i kulturskolans ämneskurser fortsatt homogen. Med detta avses att skillnader kopplade till bakgrundsfaktorerna kön, föräldrars utbildningsnivå och utländsk bakgrund är stabila under perioden 2018–2021 (Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Kulturrådets uppföljningsstatistik för 2022 bekräftar resultaten: flickor och barn till föräldrar med eftergymnasial utbildning är tydligt överrepresenterade, medan barn med utländsk bakgrund är tydligt underrepresenterade (Kulturrådet, 2023c). Hittills går det alltså inte att identifiera någon tydlig tendens till att deltagandet i kulturskolan breddats.

Inom ramen för ett regeringsuppdrag om barnrätt i praktiken har Kulturrådet genom intervjuer och analys av styrdokument på regional och kommunal nivå undersökt kommunernas förutsättningar att säkerställa barns och ungas rätt till kultur (Kulturrådet, 2023a). Utredningen utmynnar bland annat i slutsatsen att samverkan mellan statlig, regional och kommunal nivå krävs för att det offentliga ska kunna ”tillförsäkra kultur för, med och av barn och unga” (artikel 31, barnkonventionen). Även om huvudmannskapet för kulturverksamhet som riktar sig till barn och unga oftast ligger hos kommunerna, har de statliga stöden enligt Kulturrådet en särskilt viktig roll i att främja likvärdighet, tillgänglighet och barns och ungas rätt till delaktighet och inflytande. En utvecklad och bättre samordnad samverkan mellan statlig, regional och kommunal nivå är således enligt Kulturrådet inte bara något som realiserar via kultursamverkansmodellen, utan något som tydligare måste prioriteras inom de områden som i dag inte ingår i modellen, exempelvis professionell kultur i skolan (Kulturrådet, 2023a).

I mars 2023 riktade FN:s kommitté för barnets rättigheter kritik mot Sveriges efterlevnad av barnkonventionen, och kommittén rekommenderar Sverige att särskilt säkerställa att

flickor, barn med funktionsnedsättning, asylsökande och migrerande barn, socioekonomiskt missgynnade barn och barn som bor på landsbygden har möjlighet att på ett säkert och tillgängligt sätt delta i idrotts-, rekreations- och fritidsaktiviteter, samt i kulturell och konstnärlig verksamhet. (FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2023, s. 12)

Kommittén rekommenderar också Sverige att låta barn ”delta fullt ut i planering, utformning och tillsyn av genomförandet av politik och program som rör fritid, lek, rekreation och det kulturella och konstnärliga livet” (FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2023, s. 12). I mars 2024 planerar Riksdagen att publicera sin granskning av effektiviteten i statens insatser för att stärka efterlevnaden av barnkonventionen, med särskilt fokus på skolan. Utifrån ett utvärderingsperspektiv skulle en återkommande undersökning av barns och ungas kulturvanor bidra till att stärka bedömningsunderlaget. SOM-undersökningen omfattar inte barn upp till 16 år och Kulturanalys har

endast vid ett tillfälle genomfört en undersökning av barns och ungas kulturvanor (Myndigheten för kulturanalys, 2017a). I en kunskapsöversikt om barns och ungas kulturvanor 2023 som Region Stockholm tagit fram betonas risken för att statistik över barns och ungas kulturvanor ger en begränsad bild av gruppens kulturdeltagande (Kindstrand, 2023). Den antologi om vilken typ av kultur som barn och unga ägnar sig åt på fritiden som Kulturanalys Norden tagit fram bekräftar denna observation (Kulturanalys Norden, 2019). För att få en mer fullständig bild av barns och ungas kulturvanor behöver statistik kombineras med såväl andra undersökningsmetoder som en problematisering av vilken typ av kultur som ingår i de kvantitativa mätningarna. Samtidigt är det i bedömningen av huruvida barns och ungas rätt till kultur tillgodoses viktigt att också statistiskt kunna följa utvecklingen av barns och ungas kulturvanor över tid.

Åtgärder för att bredda deltagandet ytterligare

Som framgick av vår analys av skillnader i befolkningens kulturvanor, har de åtgärder som genomförts inte i tillräcklig utsträckning resulterat i en breddning av deltagandet, i termer av att underrepresenterade grupper deltar mer i kulturlivet. De åtgärder som Kulturanalys föreslår regeringen i syfte att utjämna dessa skillnader innebär huvudsakligen att redan existerande åtgärder utökas, förlängs och vidareutvecklas (Myndigheten för kulturanalys, 2023a).

För det första handlar det om att prioritera åtgärder riktade mot barn och unga, i syfte att tillgodose barnkonventionens och det kulturpolitiska främjandemålets krav om att alla barn och unga ska få tillgång till ett brett kulturutbud av hög kvalitet som gör det möjligt för dem att både som barn och unga och även senare i livet kunna göra ett välgrundat och aktivt val att delta (eller inte) i olika kulturverksamheter och att utbilda sig (eller inte) inom konst- och kulturområdet. Ett konkret exempel är att Kulturanalys, i likhet med Kulturrådet (2023d), bedömer att det statliga utvecklingsstödet till kulturskolan bör fortgå, inte minst då utvecklingen gällande deltagande behöver följas över längre tid för att insatsens effekter på breddat deltagande fullt ut ska kunna bedömas.

I april 2023 gav regeringen i uppdrag till E-hälsomyndigheten att i samverkan med Folkhälsomyndigheten, Försäkringskassan, Kulturrådet och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) förbereda införandet av ett så kallat fritidskort i syfte att ge alla barn och unga i åldrarna 8–16 år ökad tillgång till idrott, kultur, friluftsliv och annat föreningsliv (Socialdepartementet, 2023). Kortet ska kunna användas som betalning för nämnda fritidsaktiviteter, där utformningen ska vara differentierad i syfte att särskilt gynna barn och unga i socioekonomiskt utsatta hushåll. Med anledning av att förslaget rymmer flera komplexa frågor gällande bland annat hantering av personuppgifter och upprättande av register över legala utförare kommer införandet av kortet att ske under 2025, i stället för som planerat under 2024. Barn och unga lyfts också fram särskilt i direktiven till den kommitté som senast den 31 augusti 2025 ska presentera en svensk kulturkanon (dir. 2023:180). Hur fritidskortet och en svensk kulturkanon kommer att påverka barns och ungas deltagande i kulturlivet utgör också viktiga statliga åtgärder att följa upp och utvärdera över tid.

Därutöver krävs enligt Kulturanalys bedömning en förbättrad samverkan mellan kulturpolitiken och utbildningspolitiken, inte minst då den obligatoriska skolan utgör en central arena för att ge alla barn och unga tillgång till kultur men också för att utjämna snedrekryteringen till utbildningar på kulturområdet. Av samma skäl är det viktigt att stärka de estetiska ämnenas ställning i förskolan, grundskolan och gymnasiet (Myndigheten för kulturanalys, 2019b, 2020, 2022a, 2023a). Samtidigt menar Kulturanalys att de förväntningar som ställs på effekterna av kulturpolitiska åtgärder tydligare än i dag ska hålla sig till effekter i relation till de kulturpolitiska målen. I dag förväntas inte sällan satsningar på deltagande i kulturlivet också att bidra till att utjämna exempelvis socioekonomiska skillnader. Denna typ av skillnader måste enligt Kulturanalys bedömning i stället utjämnas genom åtgärder inom andra politikområden.

För det andra bör säkerställandet av den nationella infrastrukturen för kultur som krävs för att inte bara barn och unga utan alla invånare ska ha möjlighet att delta i kulturlivet prioriteras. Här menar Kulturanalys att kommuner och aktörer i det civila samhället, inte minst inom folkbildningen, bör stå i särskilt

fokus. Kommunerna är inte bara huvudmän för merparten av de kulturverksamheter som riktar sig till barn och unga, utan de är också huvudmän för verksamheter som gör det möjligt att både ta del av och själv skapa kultur. Dessa kännetecken delar kommunerna med aktörer i det civila samhället, som dessutom erbjuder deltagarna stora möjligheter att påverka innehållet och genomförandet av verksamheten. Utredningens resultat visar dessutom att åtgärder som genomförs i syfte att bredda deltagandet bör vara av långsiktig karaktär och ha en stark lokal förankring, där både kommuner och aktörer i det civila samhället särskilt kan bidra till det sistnämnda (Myndigheten för kulturanalys, 2023a).

Utöver dessa rekommendationer kan regeringen också i syfte att bredda deltagandet överväga förändringar i kulturpolitikens inriktning. Den offentliga finansieringen har historiskt prioriterat de traditionella konstarterna och kulturarv. Vissa grupper i befolkningen kan uppleva att denna typ av kulturverksamhet inte är relevant för dem. Politiska beslutsfattare kan välja att acceptera detta tillstånd eller att prioritera offentligt stöd till nya typer av kulturverksamheter som kan locka nya grupper av besökare och publik. Om inte de totala offentliga utgifterna för kultur ökar, riskerar dock en sådan omprioritering att drabba de kulturverksamheter som i dag erhåller offentligt stöd negativt, vilket i sin tur riskerar att drabba dem som vill delta i kulturverksamheterna negativt.

Sammanfattning

- Invånarnas deltagande i kulturlivet har delvis återgått till samma nivåer som före pandemin, dock inte för alla besöksaktiviteter. Samtidigt präglas deltagandet av skillnader som också är stabila över tid.
- För det första kan skillnaderna kopplas till demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer. Sammanfattningsvis är kvinnor mer kulturaktiva än män och personer med högskoleutbildning deltar i kulturlivet i större utsträckning än personer med kortare utbildning. Resultaten är blandade avseende skillnader mellan åldersgrupper. Inkomst har betydelse för flera besöks-

aktiviteter, men inte för eget skapande. Skillnader mellan invånare i städer och på landsbygden finns också gällande besöksaktiviteter, men inte för eget skapande.

- För det andra kan skillnaderna kopplas till geografiska avstånd och en sårbar nationell infrastruktur för kultur. Såväl kulturutbud som utbildningsplatser och arbetstillfällen på kulturområdet är koncentrerade till städer. Särskilt i mindre kommuner och på landsbygden är infrastrukturen för kultur sårbar då den är beroende av ett fåtal aktörer, oftast ett folkbibliotek och ett studieförbund. Den generellt högre prioriteringen av säkerhetspolitiska perspektiv kan också leda till omprioriteringar i ekonomisk medelstildelning på kulturområdet.
- För det tredje kan skillnaderna kopplas till kulturpolitikens inriktning i relation till befolkningens preferenser. Offentlig finansiering prioriterar de traditionella konstarterna och kulturarv, vilket inte alla invånare har intresse av att delta i.
- I Sverige har kulturpolitiska åtgärder genomförts i syfte att öka och bredda deltagandet i kulturlivet sedan 1930-talet och framåt. Åtgärderna har bland annat bestått i etablerandet av kulturinstitutioner över hela landet, turnerande kulturverksamhet, krav på tillgänglighetsanpassade lokaler och sänkning av ekonomiska trösklar. Åtgärder har också genomförts för att öka delaktigheten i genomförandet av kulturverksamhet och för att öka barns och ungas deltagande. Åtgärderna har inte varit tillräckliga för att bredda deltagandet i kulturlivet.
- För att skapa tillräckliga förutsättningar för allas möjlighet att delta i kulturlivet behöver åtgärder riktade mot barn och unga prioriteras. Åtgärderna som avser utbildning på kulturområdet och kulturutbud inom den obligatoriska skolans ram bör utformas med ansvar hos utbildningspolitiken, men i samverkan med kulturpolitiken. Därutöver bör kommuner och organisationer i det civila samhället prioriteras för statligt stöd i syfte att säkerställa den nationella infrastrukturen för kultur.

Kulturens arbetsmarknad och finansiering

Detta kapitel handlar om kulturens arbetsmarknad och finansiering. Kapitlet inleds med en redogörelse för utvecklingen på kulturarbetsmarknaden före och efter covid-19-pandemin. Därefter sammanfattas några av de grundläggande problem som präglar arbetsmarknad och finansiering på kulturområdet. Kapitlet avslutas med en presentation av huvudresultaten i delredovisningen av Kulturanalys pågående regeringsuppdrag om kulturens finansiering, med fokus på myndighetens kartläggning av såväl offentlig som icke-offentlig finansiering.

Kulturarbetsmarknaden före och efter pandemin

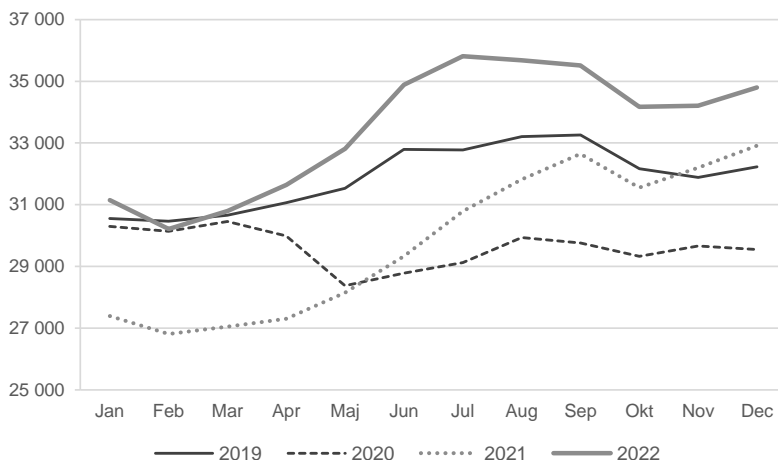
Kulturanalys har vid tre tillfällen under 2022 och 2023 publicerat analyser av utvecklingen på kulturarbetsmarknaden efter pandemin (Myndigheten för kulturanalys, 2022b, 2022c, 2023c). Uppgifterna avser verksamma inom de näringsgrenar som enligt SCB:s standard för näringsgrensindelning (SNI) omfattas av SNI 90 (konstnärlig och kulturell verksamhet samt underhållningsverksamhet) och SNI 91 (biblioteks-, arkiv- och museiverksamhet m.m.). Analysen, som baserar sig på data från både SCB och Arbetsförmedlingen, visar att kulturarbetsmarknaden tycks ha återhämtat sig under 2022, med uppgifter för 2019 som jämförelsepunkt.

Återhämtning på kulturarbetsmarknaden

I Kulturanalys senaste redovisning av utvecklingen på kulturarbetsmarknaden efter pandemin konstaterar vi att det finns tecken på att arbetsmarknaden under 2022 har normaliserats (Myndigheten för kulturanalys, 2023c). Med normalisering avses att det totala antalet anställda återgått till 2019 års nivå och till och med något överskrider denna, vilket framgår av figur 2. Återhämtningen på kulturarbetsmarknaden har skett både för kvinnor och för män, liksom för alla åldersgrupper, inklusive den yngsta åldersgruppen (16–24 år)

som inledningsvis drabbades hårdast av pandemins konsekvenser. Återhämtning har också skett för samtliga utbildningsgrupper, det vill säga gruppen med enbart förgymnasial utbildning, gruppen med gymnasial utbildning samt gruppen med eftergymnasial utbildning.

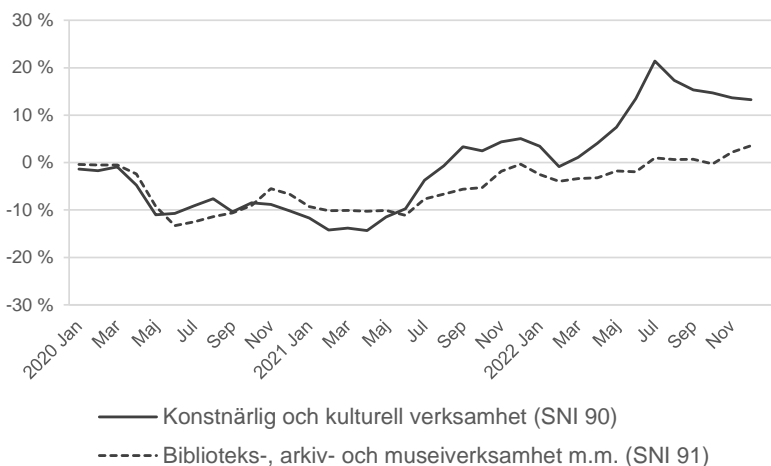
Figur 2. Antalet anställda inom kulturbranschen (SNI 90–91), januari 2019–december 2022

Källa: SCB/AGI, egna beräkningar; se även Myndigheten för kulturanalys, 2023c, s. 2.

Det finns dock tydliga skillnader i återhämtning mellan olika delar av kulturarbetsmarknaden. Pandemins negativa inverkan på antalet anställda var, under perioden 2020–2022, som störst under vintern 2020/2021 samt under våren 2021. Detta sammanfaller med de perioder då både antalet bekräftade fall av covid-19 var som högst och de sociala restriktionerna var som mest långtgående. Inverkan var ungefär lika stor på antalet anställda inom konstnärlig och kulturell verksamhet samt underhållningsverksamhet (SNI 90), som inom biblioteks-, arkiv- och museiverksamhet (SNI 91). I slutet av 2022 överskrider antalet anställda inom både SNI 90 och SNI 91 antalet anställda under 2019, men som framgår av figur 3, var återhämtningen starkare inom SNI 90 än inom SNI 91.

Figur 3. Förändring i antalet anställda inom kulturbranschen SNI 90 och SNI 91, januari 2020–december 2022 jämfört med motsvarande månad år 2019, procent

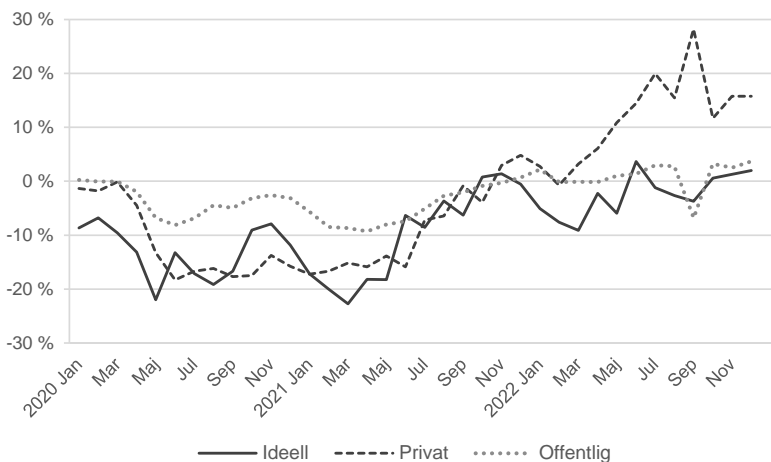

Källa: SCB/AGI, egna beräkningar; se även Myndigheten för kulturanalys, 2023c, s. 3.

Pandemin drabbade också olika delbranscher inom SNI 90 respektive SNI 91 olika hårt. I jämförelse med 2019 drabbades delbranscherna artistisk verksamhet, stödtjänster till artistisk verksamhet och drift av teatrar och konserthus (inom SNI 90), och museiverksamhet samt vård av historiska minnesmärken och byggnader (inom SNI 91), hårdast. I december 2022 hade samtliga delbranscher utom vård av historiska minnesmärken och byggnader samt arkivverksamhet (inom SNI 91) återhämtat sig.

Under perioden 2020–2021 minskade antalet anställda i privat och ideell sektor mer än antalet anställda i offentlig sektor. Detta kan förklaras av att verksamheter i offentlig regi hade större möjligheter att tidigare och i större utsträckning utnyttja de statliga krisstöd som regeringen upprättade under pandemin (Myndigheten för kulturanalys, 2021b). Figur 4 visar att antalet anställningar i både offentlig och ideell sektor i december 2022 hade återgått till ungefär samma nivåer som rådde 2019, medan antalet anställda i privat sektor var 16 procent högre än 2019.

Figur 4. Förändring i antalet anställda inom olika sektorer av kulturbranschen (SNI 90–91), januari 2020–december 2022 jämfört med motsvarande månad år 2019, procent

Källa: SCB/AGI, egna beräkningar; se även Myndigheten för kulturanalys, 2023c, s. 3.

Att även antalet arbetslösa på kulturarbetsmarknaden har återgått till nivån före pandemin kan ses som ytterligare ett tecken på att arbetsmarknaden normaliserats. Samtidigt har antalet nyanmälda platser, det vill säga lediga tjänster som arbetsgivare inom kulturområdet på månadsbasis annonserar hos arbetsförmedlingen, varit betydligt högre under senare halvan av 2021 och hela 2022, än under 2019 (Myndigheten för kulturanalys, 2023c).

Kulturanalys har även analyserat utvecklingen för renodlade egenföretagare och kombinatorer, det vill säga personer som är egenföretagare men som också har anställning i samma eller i annan bransch. Analysen visar att antalet aktiva egenföretagare och kombinatorer har återgått till och även passerat den nivå som gällde 2019 (Myndigheten för kulturanalys, 2023c).

Grundläggande problem kvarstår

Med antalet anställningar samt antalet egenföretagare och kombinatörer som mått verkar alltså kulturarbetsmarknaden ha återhämtat sig och huvudsakligen återgått till det läge som rådde 2019. Samtidigt konstaterade Kulturanalys i vår förra lägesbedömning att pandemin synliggjorde och förstärkte grundläggande problem som kulturens ekonomiska och sociala villkor uppvisade redan före pandemin (Myndigheten för kulturanalys, 2022a). Kulturanalys Nordens rapport om kultursektorns återhämtning och förändring efter pandemin visar att problemen förekommer även i övriga nordiska länder (Kulturanalys Norden, 2023c). I det följande sammanfattas de grundläggande problem som handlar om låga inkomstnivåer och otillräcklig finansiering i relation till måluppfyllelse, samt hot, hat och trakasserier riktade mot de som är verksamma på kulturområdet.

Låga inkomstnivåer och otillräckliga resurser i relation till måluppfyllelse

I kapitlet om deltagande i kulturlivet konstaterade vi att de som blir sysselsatta på kulturarbetsmarknaden möts av lägre inkomstnivåer än andra yrkesgrupper med motsvarande utbildningsnivå, och att andelen egenföretagare och kombinatörer är större än bland andra yrkesgrupper (Myndigheten för kulturanalys, 2023a; se även Myndigheten för kulturanalys & Konstnärsnämnden, 2022). Detta leder bland annat till att många sysselsatta har svårare att få tillgång till sociala trygghetssystem som arbetslöshets- och sjukförsäkring. Flera utredningar har på regeringens uppdrag genomförts i syfte att förbättra tillgången till de sociala trygghetssystemen, och i skrivande stund befinner sig remissvaren på utredningen om sjukpenninggrundande inkomst (SOU 2023:30) under beredning inom Regeringskansliet. Intresse- och branschorganisationer på kulturområdet varnar för att pandemin inte bara orsakade akuta inkomstbortfall under en begränsad tidsperiod, utan att dessa inkomstbortfall i kombination med generellt lägre inkomstnivåer riskerar att kraftigt försämra förutsättningarna för den framtida kompetensförsörjningen (KLYS, 2022; Svensk Scenkonst, 2023). Även Arbetsförmedlingen uppmärksammar behovet av att se över kompetensförsörjningsbehoven på kulturarbetsmarknaden (Arbetsförmedlingen, 2023).

När det gäller de låga inkomstnivåerna på kulturområdet har Kulturanalys tidigare kopplat detta till att de ekonomiska resurserna generellt är otillräckliga för att uppnå de nationella kulturpolitiska målen (Myndigheten för kulturanalys, 2019b, 2022a). Otillräckliga ekonomiska resurser drabbar inte bara enskilda konstnärer och kulturskapare, utan även offentligt finansierade kulturinstitutioner och kulturverksamheter där uppdragsformuleringarna ofta ställer krav som är svåra att tillgodose inom befintliga ekonomiska ramar. Inte minst är detta ofta fallet i uppdrag som syftar till att bredda deltagandet i kulturlivet (Myndigheten för kulturanalys, 2023a).

Digitaliseringen och teknikutvecklingen är ytterligare faktorer som påverkar de ekonomiska förutsättningarna på kulturområdet. Samtidigt som nya sätt att producera, förmedla och konsumera konst och kultur möjliggörs, behöver den formella regleringen kring upphovsrättsfrågor enligt Konstnärsnämnden bättre anpassas till utvecklingen (Konstnärsnämnden, 2021; se även Europeiska kommissionen, 2023b). Med anledning av frågans internationella karaktär blir reglering på EU-nivå av central betydelse. Harmoniseringen av den svenska upphovsrättslagstiftningen till en europeisk standard utifrån det så kallade DSM-direktivet från och med 2019 och framåt är ett konkret exempel. I december 2023 tog också EU ytterligare ett steg mot en gemensam lagstiftning gällande artificiell intelligens (AI), genom att ministerrådet, Europaparlamentet och Europeiska kommissionen kom överens om vilka frågor som ska förhandlas inför en reglering (Europeiska kommissionen, 2023a).

En annan ekonomisk aspekt gäller kulturinstitutioners lokalkostnader. Här har situationen för de fem kulturinstitutioner (Kungliga Operan AB, Kungliga Dramatiska Teatern AB, Nationalmuseum, Naturhistoriska riksmuseet och Historiska museet) vars byggnader förvaltas av Statens fastighetsverk som sedan 2001 tillämpar en kostnadsbaserad hyresmodell, särskilt uppmärksammat i media. Situationen har även uppmärksammat i en utredning som 2020 föreslog en övergång till en marknadsmässig hyresmodell för nämnda kulturinstitutioner (SOU 2020:76).

Även om dessa kulturinstitutioner har en nationellt unik lösning avseende de byggnader där de bedriver sin verksamhet, är lokalkostnaderna ett generellt problem för alla kulturverksamheter som kräver större och specialutrustade rum för att kunna genomföras. Regionala scenkonstinstitutioner är ännu ett konkret exempel som Kulturanalys belyser i myndighetens rapport om samverkan mellan i första hand regioner, regionernas scenkonstinstitutioner och kommuner inom scenkonstområdet (Myndigheten för kulturanalys, 2023j). Situationen riskerar att förvärras ytterligare framåt, då Sveriges Kommuner och Regioners (SKR) ekonomirapport i oktober 2023 förutspår att i princip samtliga regioner och en tredjedel av kommunerna kommer att gå med underskott vid årsskiftet 2023/2024. Under 2024 förväntas underskottet stiga ytterligare för att uppgå till totalt 30 miljarder kronor (Sveriges Kommuner och Regioner, 2023). Den ekonomiska situationen har också föranlett omprioriteringar i statens budget på kulturområdet, där den redan nämnda minskningen av statens stöd till studieförbund utgör ett konkret exempel och den uteblivna löne- och prisuppräknningen inom kultursamverkansmodellen ett annat. Konsekvenserna av både reella och potentiella ekonomiska nedskärningar på kulturområdet har debatterats flitigt i media runt årsskiftet 2023/2024.

Hat och hot riktade mot verksamma inom kulturområdet

Hat, hot och trakasserier riktade mot konstnärer, kulturskapare och verksamheter påverkar i högsta grad den sociala arbetsmiljön för de som är verksamma på kulturområdet och utgör den mest konkreta inskränkningen av konstens och kulturens frihet (Myndigheten för kulturanalys, 2021c; Kulturanalys Norden, 2022d). Därmed inskränks även det varierade kulturutbud av hög kvalitet som alla ska ha möjlighet att delta i. Det kan också få negativa konsekvenser för alla invånares möjlighet att delta i de gemensamma samtal där kulturinstitutioner utgör centrala arenor.

Att hot, hat och trakasserier förekommer har visats i rapporter från både Kulturanalys (2016a, 2016c, 2017c) och Konstnärsnämnden (2017). Bland annat mot bakgrund av dessa undersökningar tog den dåvarande regeringen 2017 fram en handlingsplan: *Till det fria ordets försvar: Åtgärder mot utsatt-*

het för hot och hat bland journalister, förtroendevalda och konstnärer (Kulturdepartementet, 2017). Utöver åtgärder inom rättsväsendet lyfter handlingsplanen även fram behovet av utökad kunskap om hat och hot. Konstnärsnämnden fick i uppdrag att särskilt bevaka frågan, ett uppdrag som finns kvar i myndighetens regleringsbrev för 2024 (Kulturdepartementet, 2023). 2021 fick Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) i uppdrag att undersöka omfattningen av trakasserier, hot och våld som riktas mot organisationer i det civila samhället. Resultaten i den enkät som MUCF riktade till 4 000 ideella föreningar och registrerade trossamfund, och som även inkluderade kulturorganisationer, visar bland annat att 14 procent av organisationerna eller deras medlemmar under de senaste 12 månaderna utsatts för trakasserier, våld och hot som kan kopplas till verksamheten. Majoriteten av de organisationer som utsatts kopplar dessa händelser till opinionsbildning gällande hbtqi-frågor, feminism samt antirasism och rasism (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2022).

Även branschorganisationer och fackliga organisationer på kulturområdet har undersökt frågan om hat och hot. 2022 publicerade Svensk Scenkonst en rapport framtagen i samarbete med Högskolan Dalarna (Högskolan Dalarna & Svensk Scenkonst, 2022). Rapporten baseras bland annat på en enkät som 2019 riktades till Svensk Scenkonsts drygt 100 medlemmar, som alla är arbetsgivare inom scenkonstområdet. Av de 50 medlemmar som svarade på enkäten, uppgav 50 procent att de upplevt hat och hot. Enkätresultaten, tillsammans med de djupintervjuer som forskare vid Högskolan Dalarna genomfört, ligger till grund för rapportens tre rekommendationer om hur hot och hat kan hanteras, i första hand utifrån ett arbetsgivarperspektiv. Dessa rekommendationer handlar för det första om att åtgärder behöver vidtas på samhällsnivån, då hot och hat inte bara förekommer inom scenkonstområdet. För det andra kan arbetsgivare inom scenkonstområdet arbeta aktivt med riskanalyser och strategier för att motverka hot och hat. Arbetsgivarna kan också, för det tredje, utveckla arbetet med att fånga upp erfarenheter av incidenter av hat och hot, för att på detta sätt sprida information och kunskap som kan bidra till att förebygga nya incidenter (Högskolan Dalarna & Svensk Scenkonst, 2022).

År 2023 publicerade DIK resultaten av en enkät som drygt 3 400 av fackförbundets offentliganställda medlemmar besvarade (DIK, 2023). Resultaten visar bland annat att var femte bibliotekarie uppger att de utsatts för hat eller kränkningar på jobbet och att var femte person som svarade på enkäten uppger att deras arbetsplats utsatts för hot, exempelvis i form av bombhot. Därtill uppvisar resultaten ett tydligt mönster i att det är hat och hot grundat i rasism, sexism och hbtq-hat som är mest vanligt förekommande (DIK, 2023). Här bekräftar DIK:s undersökning resultaten i MUCF:s undersökning riktad till organisationer i det civila samhället (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2022).

Sammantaget finns det tydliga indikationer på att hat, hot och trakasserier utgör ett reellt problem för verksamma inom kulturområdet. Än så länge finns inga tidsserier som gör det möjligt att bedöma huruvida problemet ökar eller minskar över tid. Kulturanalys Norden kommer att under 2024 genomföra en enkätundersökning i de nordiska länderna som möjliggör jämförelser med tidigare genomförda undersökningar för Sveriges del. Undersökningen görs på individnivå och omfattar bildkonstnärer, scenkonstnärer och författare. Även Konstnärsnämnden kommer under 2024 att genomföra en uppföljande enkätundersökning om konstnärers arbetsmiljö som bland annat ställer frågor om diskriminering och trakasserier. Frågan är också mycket uppmärksam i ett internationellt perspektiv. Konstens och kulturens frihet var temat när Kulturrådet i maj 2023 stod värd för International Federation of Arts Councils and Culture Agencies (IFACCA) globala konferens (IFACCA, 2023). Inom ramen för EU:s arbetsplan för kultur 2019–2022 har en rapport tagits fram som bland annat mot bakgrund av hat och hot betonar vikten av ett utökat och lagstadgat skydd av den konstnärliga friheten och att den konstnärliga frihetens status i medlemsländerna följs upp av ett observatorium på EU-nivå (Europeiska kommissionen, 2023b). Det internationella fristadsprogrammet ICORN växer också i omfattning, och i Sverige verkar Kulturrådet för att myndigheter, regioner och kommuner i samverkan ska skapa möjligheter för ytterligare fristäder.

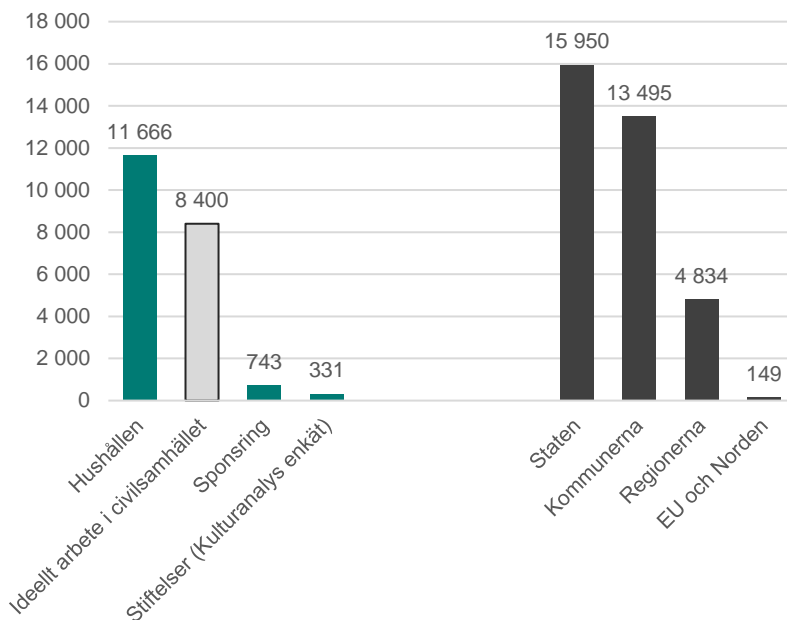
Kulturens samlade finansiering

Sammantaget bidrar bristerna och osäkerheterna i de ekonomiska och sociala villkoren på kulturområdet till svårigheter med att uppnå de kulturpolitiska målen (Myndigheten för kulturanalys, 2020, 2022a; jfr Europeiska kommissionen, 2023b). För att kunna göra välgrundade bedömningar av hur offentliga medel som fördelas inom kulturpolitikens ram kan bidra till förbättrade ekonomiska villkor på kulturområdet behövs en mer heltäckande bild av kulturens samlade finansiering. Kulturanalys välkomnade därför det regeringsuppdrag som myndigheten fick i regleringsbrevet för 2023 (Kulturdepartementet, 2022; jfr Myndigheten för kulturanalys, 2020, 2022a). Uppdraget innefattar för det första en kartläggning av kulturens finansiering, med särskilt fokus på icke-offentlig finansiering, som delredovisades i december 2023. För det andra innefattar uppdraget en bedömning av vilka konsekvenser en utökad icke-offentlig finansiering skulle kunna få i relation till de nationella kulturpolitiska målen. Hela uppdraget slutredovisas i oktober 2024. I det följande sammanfattas den delredovisning av uppdraget som presenterar de preliminära resultaten av kartläggningen av kulturens finansiering. Kartläggningen tar sin utgångspunkt i offentligt finansierad kulturverksamhet (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).

Fördelning icke-offentlig/offentlig finansiering av kultur

Resultaten från Kulturanalys delredovisning sammanfattas i figur 5. Den finansiering som kartlagts uppgår till 56 miljarder kronor. Av denna summa utgjorde den icke-offentliga finansieringen 38 procent. Hushållens utgifter dominerar den icke-offentliga finansieringen och stod enskilt för cirka 21 procent av den sammanlagda finansiering som kartlagts. Det bör dock påpekas att flera delar av den icke-offentliga finansieringen, och även den offentliga, inte ingår i denna första kartläggning.

Figur 5. Icke-offentlig respektive offentlig finansiering av kultur, värderingen av ideellt arbete i civilsamhällets kulturorganisationer avser 2019, övrig finansiering 2022, miljoner kronor

Källa: Myndigheten för kulturanalys, 2023d, s. 50.

Not: Regionernas utgifter kan komma att revideras i samband med en översyn av statistiken om samhällets utgifter för kultur 2022. En eventuell revidering kommer inte att påverka övergripande resultat.

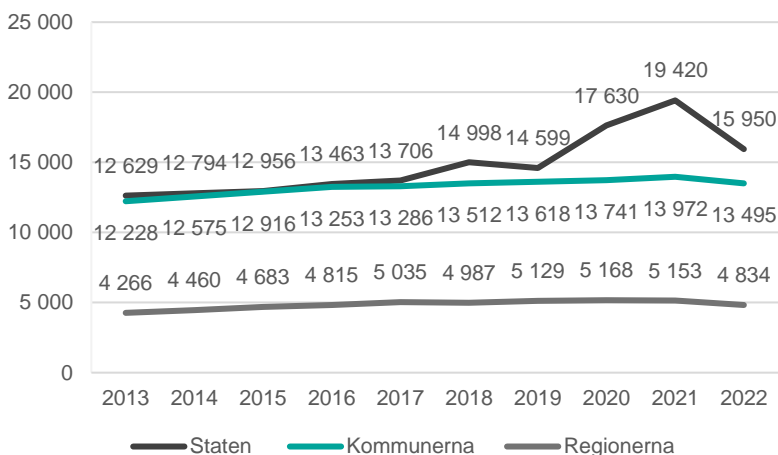
Statens, regionernas och kommunernas utgifter för kultur

Beräkningen av nationella offentliga utgifter baserar sig på Kulturanalys officiella statistik om samhällets utgifter för kultur (Myndigheten för kulturanalys, 2023h).³ De samlade offentliga utgifterna för kultur (exklusive medier)

³ Till skillnad från den officiella statistiken över samhällets utgifter för kultur ingår i delrapporteringen inte medier i statliga utgifter på kulturområdet.

under perioden 2013–2022 uppgick till 34 miljarder kronor 2022. Som framgår av figur 6 uppvisar utgifterna på statlig, regional och kommunal nivå en tydlig ökning under den aktuella perioden (18 procent). Här ökar de statliga utgifterna särskilt kraftigt under 2020 och 2021, för att därefter minska igen under 2022. Denna utveckling kan förklaras av de statliga krisstöd som under en begränsad tid betalades ut med anledning av covid-19-pandemins konsekvenser på kulturområdet (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).

Figur 6. Statens, kommunernas och regionernas utgifter för kultur 2013–2022, 2022 års priser, miljoner kronor

Källa: Myndigheten för kulturanalys, 2023d, s. 14.

Not: Regionernas utgifter kan komma att revideras i samband med en översyn av statistiken om samhällets utgifter för kultur 2022. En eventuell revidering kommer inte att påverka övergripande resultat.

Av de statliga utgifternas totala 16 miljarder kronor 2022, fördelades närmare 11 miljarder till kultur och närmare 5 miljarder kronor till folkbildning. Inom området kultur gick drygt en tredjedel till ”kulturområdesövergripande verksamhet”, som bland annat inkluderar det statliga stödet till regional kulturverksamhet genom kultursamverkansmodellen (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).

Av de regionala utgifternas totala 4,8 miljarder kronor 2022, fördelades den största andelen till teater och musik. Därefter följer utgifter för övrigt, folkhögskolor och museer (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).

Av de kommunala utgifternas totala 13,5 miljarder kronor 2022, fördelades de största andelarna till bibliotek och allmän kulturverksamhet. Därefter följer utgifter för musik- och kulturskola samt studieorganisationer (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).

Kultursamverkansutredningens betänkande, som i skrivande stund befinner sig på remiss, presenterar en översikt över hur statens, regionernas och kommunernas ekonomiska stöd på kulturområdet fördelas till olika delar av kulturområdet. Översikten visar bland annat att de medel som fördelas inom kultursamverkansmodellen i dagsläget finansierar 245 verksamheter, som inkluderar institutioner och främjandeorganisationer med offentlig huvudman, men också 80 fristående kulturaktörer med ideell förening som den vanligaste organisationsformen (SOU 2023:58, s. 84–85). Utanför kultursamverkansmodellen fördelas också statligt, regionalt och kommunalt stöd till såväl offentliga kulturinstitutioner som föreningsverksamhet i det civila samhället. Även utanför kulturbudgeten fördelas medel på kulturområdet, där utredningen bland annat lyfter fram det statsbidrag till folkhögskolor och studieförbund som fördelas av Folkbildningsrådet, det stöd till organisationer inom det civila samhället som fördelas av MUCF, och det stöd till allmänna samlingslokaler som fördelas av Boverket (SOU 2023:58, s. 64–66).

Utgifter för kultur inom det nordiska samarbetet och EU

För det nordiska samarbetet inom ramen för Nordiska ministerrådet finns ett kulturpolitiskt samarbetsprogram fastställt för perioden 2021–2024 (Nordiska ministerrådet, 2021). Med utgångspunkt i hållbar utveckling och Agenda 2030 prioriteras mål för det nordiska kulturpolitiska samarbetet som stämmer väl överens med kulturpolitiska prioriteringar i Sverige: medel som fördelas inom det nordiska samarbetet ska bidra till ett fritt och oberoende kulturliv och till att alla invånare i Norden får möjlighet att delta i kulturlivet (Nordiska ministerrådet, 2021).

I Kulturanalys delredovisning har de medel som fördelades via Nordisk Kulturfond, Nordisk kulturkontakt samt nordiska bilaterala fonder under 2021 och 2022 inkluderats. Totalt fördelades via dessa instanser 7,6 miljoner kronor under 2022, vilket var 2,1 miljoner kronor mindre än under 2021.

Inom EU faller samarbetet mellan medlemmarna på kulturområdet i stora delar under subsidiaritetsprincipen, även om en agenda för kultur är fastställd av Europeiska kommissionen (2018). EU-medel till kulturverksamhet fördelas huvudsakligen inom ramen för de europeiska struktur- och investeringsfonderna, Europeiska kommissionens program Kreativa Europa, som omfattar stöd till organisationer inom kultur och audiovisuella medier, samt inom Erasmus+, EU-kommissionens program för utbildning, ungdom och sport.

Kulturanalys har regeringens uppdrag att följa upp utfallet av svenska projekt med kulturanknytning som har beviljats stöd inom ramen för de europeiska struktur- och investeringsfonderna (se t.ex. Myndigheten för kulturanalys, 2023g). De fonder som ingår är Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden och Europeiska fonden för landsbygdsutveckling. När det gäller Kreativa Europa har Kulturrådet och Svenska Filminstitutet i uppdrag att följa upp och redovisa utfallet av svenska ansökningar (se t.ex. Kulturrådet, 2023b). MUCF ansvarar för ungdomsdelen i Erasmus+, där vissa projekt angett kreativitet, kultur och konsert eller kulturarv som tema. MUCF fördelar också bidrag till volontärprojekt och solidaritetsprojekt inom programmet Europeiska Solidaritetskåren (ESC). Kulturanalys sammanställning av uppgifter om fördelning av stöd via samtliga dessa stödformer under 2022 visar att den totala fördelningen omfattade cirka 141 miljoner kronor, vilket är en ökning jämfört med 2021.

Hushållens utgifter för kultur

Efter viss bearbetning av uppgifter från SCB om hushållens utgifter för kultur, har Kulturanalys i delredovisningen kunnat sammanställa resultat för följande kulturområden:

- teater, konserthus och nöjeställningar
- museientré och bibliotek
- studieförbund
- den kommunala kulturskolan.

År 2022 uppgick hushållens utgifter inom de fyra områdena ovan till 11,7 miljarder kronor. Utgifterna, räknat i fasta priser, ökade fram till pandemitvånet 2020 då de uppvisade en minskning. På motsvarande sätt minskade andelen av hushållens utgifter för kultur i relation till hushållens totala utgifter under 2020 och 2021. Under 2022 har andelen återhämtat sig något till 0,4 procent av hushållens totala utgifter, men utan att återgå till 2019 års nivå, då andelen var 0,7 procent (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).

I delredovisningen har flera av hushållens utgifter exkluderats, exempelvis utgifter för utrustning, apparater och vissa tv-abonnemang och utgifter för nyhetsmedia. Vad gäller kulturtidskrifter har hushållens utgifter för dessa inte gått att urskilja, detsamma gäller för hushållens utgifter för inköp av konst. I delredovisningen presenteras en sammanställning av hushållens utgifter för böcker (inklusive ljudböcker) och bio (inklusive strömningstjänster) separat, med anledning av osäkerheter i data. Därför ingår inte dessa uppgifter i figur 5 där det samlade resultatet av kartlagda uppgifter redovisas. Av samma skäl har inte uppgifter för hushållens utgifter för musikströmning inkluderats alls i delredovisningen. Enligt Kulturanalys preliminära beräkningar omfattade hushållens utgifter för böcker och bio under 2022 totalt 11,7 miljarder kronor, varav 8,2 miljarder kronor för böcker och 3,5 miljarder kronor för bio (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).

Stiftelsefinansiering

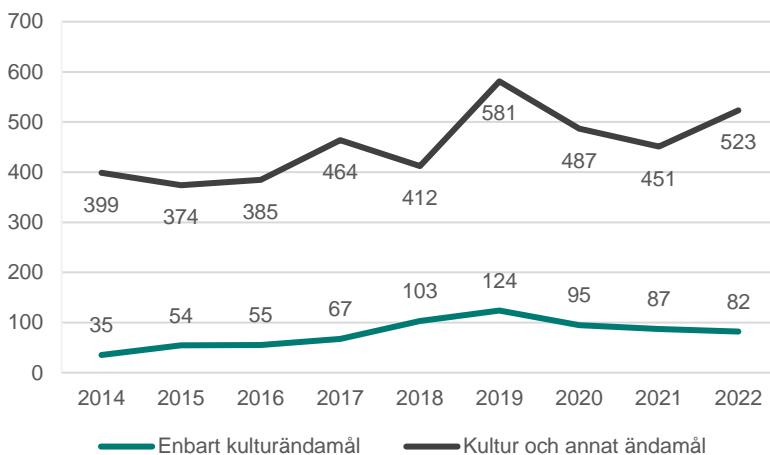
Kulturanalys Nordens forskarantologi om offentliga stödordningar i de nordiska länderna visar att medan stiftelsefinansiering är ett viktigt inslag i finansieringen av kulturverksamhet särskilt i Danmark och Finland, tycks den mer blygsam i Sverige (Kulturanalys Norden, 2022a). Mot bakgrund av de bristande ekonomiska villkoren på kulturområdet har därför stiftelsefinansieringens potential lyfts fram i flera sammanhang och senast av Återstartsutredningen (SOU 2021:77, s. 271–272) och Kultursamverkansutredningen (SOU 2023:58, s. 260–261). Tidigare forskning visar att stiftelsefinansieringen på kulturområdet ökar (Wijkström et al., 2018). Denna utveckling kan enligt Kulturanalys kopplas till att kultur etablerades som allmännyttigt ändamål genom en förändring i skattelagstiftningen 2014 (Skatteverket, 2023b).

Inom ramen för Kulturanalys delredovisning har ett försök att åstadkomma en systematisk inventering av stiftelsefinansiering på kulturområdet genomförts (Myndigheten för kulturanalys, 2023d). Uppgifter om stiftelser har samlats in huvudsakligen via Länsstyrelsernas stiftelsedatabas, en enkät till 2 000 stiftelser, samt uppgifter från Skatteverket. I fokus för delredovisningen står avkastningsstiftelser där kultur är inkluderat som ändamål i stiftelsernas stadgar. Avkastningsstiftelser finansierar verksamhet på kulturområdet genom bidrag och stipendier. Utifrån Kulturanalys kartläggning kan en lägsta nivå för stiftelsefinansieringen på kulturområdet 2022 fastställas till 330 miljoner kronor (utifrån enkäten) och en högsta nivå till 600 miljoner kronor (utifrån uppgifter från Skatteverket).

Att stiftelsefinansiering ökat sedan 2014 bekräftas av Kulturanalys kartläggning. Baserat på uppgifter från Skatteverket ökade antalet inkomst-deklarande avkastningsstiftelser med kulturändamål från 287 år 2014 till 361 år 2021, vilket motsvarar en ökning om 26 procent. Figur 7 visar att avkastningsstiftelser, som uppgett att deras ändamål enligt stadgarna enbart

är kultur, deklarerade att de delat ut 82 miljoner kronor år 2022.⁴ Jämfört med 2014 innebär det mer än en fördubbling räknat i fasta priser. Utdelningen för dessa stiftelser ser även ut att ha ökat relativt stadigt fram till pandemiåret 2020. Under pandemin kan både minskad avkastning och minskade möjligheter till verksamhet ha bidragit till inbromsningen.

Figur 7. Redovisad utdelning av bidrag/stipendier för avkastningsstiftelser med enbart kultur som ändamål resp. kultur och annat ändamål, 2014–2022, 2022 års priser, miljoner kronor

Källa: Skatteverket; se även Myndigheten för kulturanalys, 2023d, s. 34.

Svarsfrekvensen på Kulturanalys enkät var låg, 27 procent (41 procent för partiella svar), vilket kan förklaras både av att stiftelser generellt är obenägna att svara på enkäter och av att många stiftelser inte kände sig träffade av enkäten. Av 526 svarande stiftelser delade 280 ut bidrag/stipendier till kultur 2022. Sammantaget uppgick de redovisade utdelningarna till 331 miljoner

⁴ Nedgången från 87 miljoner kronor år 2021 till 82 miljoner kronor år 2022 kan enligt Skatteverket bero på att sent inlämnade deklARATIONER gör att materialet för detta år inte är komplett.

kronor. Medianvärdet uppgick till 100 000 kronor, vilket förklaras av att ett mindre antal kapitalstarka stiftelser stod för relativt stora utdelningar. De 15 stiftelser som redovisat att de delat ut mer än 4 miljoner kronor stod för 73 procent av de utdelade medlen.

Av stiftelsernas specificerade bidrag/stipendier gick 49 miljoner kronor till enskilda konstnärer/kulturskapare, vilket utgjorde 18 procent av den totala specificerade utdelningen. Enskilda bidrag/stipendier till organisationer ligger vanligtvis på 25 000–50 000 kronor och enskilda bidrag/stipendier till konstnärer/kulturskapare på 1 000–10 000 kronor. Enkätresultaten visar också att svarande stiftelser i stor utsträckning verkar lokalt. Av de totalt 280 svarande stiftelserna angav 68 procent att mottagare av bidrag/stipendier ska vara knutna till Sverige, 55 procent svarade att de ska vara knutna till en specifik region i Sverige och 42 procent svarade att de ska vara knutna till en specifik kommun i Sverige. Det finns också stiftelser som svarade att det inte finns några krav på att mottagaren ska vara knuten till en viss plats men däremot att ämnet för bidraget/stipendiet ska vara det, i enlighet med stiftelse-urkunden.

Sponsring

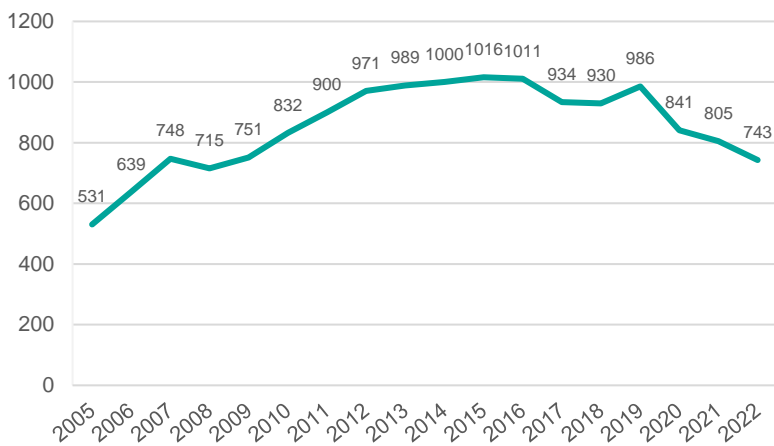
Inom ramen för delredovisningen har Kulturanalys sammanställt uppgifter i den kulturstatistik som myndigheten har ansvar för, samt inhämtat uppgifter om kultursponsring baserat på en undersökning från Institutet för reklam- och mediestatistik (IRM). IRM utgår från Sponsrings- & Eventsveriges definition av sponsring:

Sponsring är associationsmarknadsföring; en affärsmässig metod för kommunikation, marknadsföring och försäljning. Sponsring bygger på ett kommersiellt avtal mellan (normalt) två parter där ett företag betalar för kommersiella rättigheter att utnyttja en association (med t.ex. ett evenemang, en organisation, ett projekt etc.). (Institutet för reklam- och mediestatistik, 2023)

Sponsring kan ge kulturorganisationer resurser, vanligtvis i form av kontanta medel, men förutsätter alltså en motprestation. Värdet på kulturorganisationernas motprestationer ska motsvara de sponsrande medlen och kan exempel-

vis bestå i att ge tillgång till synlighet, kulturellt kapital, kompetens och kreativitet. Skattelagstiftningens utformning försvårar dock bedömningen av värdet på kulturorganisationers motprestationer (se t.ex. Skatteverket, 2023a; Myndigheten för kulturanalys, 2012). Om en motprestation inte kan definieras bedöms medlen i stället som en gåva/donation, och blir inte avdragsgilla.

Figur 8. Kultursponsring 2005–2022, 2022 års priser, miljoner kronor

Källa: Myndigheten för kulturanalys, 2023d, s. 39.

Kulturanalys egen statistik visar att verksamheter med sponsring utgör en liten del (0,5–1 procent) av de verksamheter som uppbär offentlig finansiering. Sammanställningen av uppgifter från IRM i figur 8 visar att sponsringen av kultur ökade relativt kraftigt från 2005 fram till 2015. Under 2017–2018 sjönk kultursponsringen något, för att återhämta sig 2019 men i samband med pandemin 2020 falla tillbaka ännu mer. Sponsring av kultur ser inte heller ut att ha återhämtat sig under 2022.

Den sammantagna sponsringen för idrott, kultur och socialt arbete 2022 uppgick till strax över 9 miljarder kronor. Idrottssponsring stod för den klart största andelen av denna sponsring, 71 procent, följt av social sponsring med 21 procent och kultursponsring med 8 procent. Kulturens andel av sponsringen har minskat över tid, från 13 procent 2012 till 8 procent 2022 (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).

Ideellt arbete

Med ideellt arbete avses i delredovisningen ”arbetsuppgifter som utförs obetalt eller mot en symbolisk belöning och inom ramen för en ideell organisation” (Myndigheten för kulturanalys, 2023d, s. 44). Med hjälp av vald beräkningsmetod kan det ideella arbetet i kulturorganisationer under 2019 uppskattas till 8,4 miljarder kronor eller 0,17 procent av den svenska bruttonationalprodukten (BNP). Detta motsvarar 37 miljoner eller 5 procent av totalt ideellt arbetade timmar under 2019.

Beräkningen av det totala ekonomiska värdet av alla ideellt arbetade timmar i svenska kulturorganisationer har genomförts med metoden *The replacement cost* (figur 9). Metoden innebär en beräkning av vad det skulle kosta att betala en person för att genomföra samma arbetsuppgifter som den ideella arbetsinsatsen omfattar.

Figur 9. Metoden *The replacement cost*

Det ideella arbetets ekonomiska värde som procent av BNP beräknas enligt följande formel:

$$V = (N * H * L) / \text{BNP}$$

V = Det frivilliga arbetets ekonomiska värde

N = Antal män och kvinnor som arbetar frivilligt

H = Genomsnittligt antal timmar som de frivilliga arbetar per år

L = Genomsnittlig lön per timme

BNP = Bruttonationalprodukt

Källa: Myndigheten för kulturanalys, 2023d, s. 45.

Den valda beräkningsmetoden har tagits fram av Ola Segnestam Larsson vid Maria Cederschiöld högskola, som också författat kapitlet om ideellt arbete i delredovisningen. Segnestam Larsson har baserat beräkningen på data från

Marie Cederschiöld högskolas återkommande undersökning av det ideella arbetet i Sverige (se t.ex. von Essen & Svedberg, 2020) och data från Statistikmyndigheten SCB (se t.ex. Segnestam Larsson et al., 2021).

En fördel med den valda beräkningsmetoden är enligt Segnestam Larsson att den möjliggör jämförelser mellan länder och sektorer. En nackdel med metoden kan vara att ideella resurser betraktas som ersättare för anställda. En annan nackdel är risken för övervärdering av det ekonomiska värdet av det ideella arbetet i kultursektorn, då bland annat allt ideellt arbete i studieförbunden inkluderats i beräkningsunderlaget (Myndigheten för kulturanalys, 2023d). Å andra sidan utgör kulturverksamhet enligt Folkbildningsrådet (2023b) studieförbundens huvudsakliga verksamhetsinriktning.

Omfattningen av ideellt arbete inom kulturorganisationer är stabil över tid, både i termer av andel av BNP och andel av totalt ideellt arbetade timmar. Samtidigt är andelen mycket lägre än den för både idrottsorganisationer och fritidsorganisationer, där antalet ideellt arbetade timmar är större. Med hänvisning till andra studier (von Essen & Svedberg, 2020), menar Segnestam Larsson att en möjlig förklaring till dessa resultat är att omfattningen på det offentliga stödet är större till idrottsorganisationer och fritidsorganisationer än till kulturorganisationer (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).

En bild av helheten?

Inom ramen för delredovisningen av regeringsuppdraget om kulturens finansiering har många olika vägar prövats för att kunna närma sig en mer heläckande bild av samhällets utgifter för kultur (Myndigheten för kulturanalys, 2023d).⁵ Samtidigt återstår flera pusselbitar för att en tydligare bild av helheten ska kunna målas upp.

Sammantaget bekräftar delredovisningen Kulturanalys tidigare bedömning att uppgifterna om offentliga utgifter för kultur på nationell nivå, nordisk nivå och EU-nivå är de mest tillförlitliga. Samtidigt inkluderar delredovisningen

⁵ Delredovisningen inkluderar utförliga beskrivningar av avgränsningar samt metoder för insamling och analys av data.

endast de offentliga medel som redovisas inom kulturbudgeten, medan finansiering av kultur också kan ske via andra utgiftsområden, i såväl nationellt, nordiskt som europeiskt perspektiv (jfr även SOU 2023:58, s. 64–66; Jakonen & Sokka, 2022).

När det gäller icke-offentliga utgifter för kultur, kommer Kulturanalys att fortsätta kartläggnings- och analysarbetet i synnerhet när det gäller såväl hushållens utgifter som näringslivets finansiering utöver sponsring, exempelvis i form av ideellt arbete eller subventionering av lokalhyror. Därutöver fortgår inom ramen för det pågående regeringsuppdraget kartläggningen och analysen av stiftelsernas finansiering. Det finns också mycket begränsad tillgång till uppgifter om donationer och gåvor på kulturområdet, även om Kulturanalys egen kulturstatistik visar att de utgör en begränsad del (0,3–1 procent) av intäkterna för offentligt finansierad kulturverksamhet. Uppgifter om crowdfunding, det vill säga insamling av finansiella medel genom små bidrag från enskilda individer till en verksamhet eller ett projekt via sociala nätverk på internet (Myndigheten för kulturanalys, 2013), har också visat sig svårtillgängliga. Till sist utgår Kulturanalys i delredovisningen från den kultur som uppbär offentlig finansiering, vilket exempelvis innebär att stora delar av kulturella och kreativa branscher (KKB) exkluderats.

Sammanfattning

- Med antalet anställningar samt antalet egenföretagare och kombinationer som mått finns det under 2022 tecken på att kulturarbetsmarknaden normaliserats efter covid-19-pandemin, det vill säga återgått till de nivåer som gällde 2019. Fortsatt analys behövs dock för att bedöma effekterna av att de statliga krisstöden fasades ut under 2022, samt effekterna av pandemin på den långsiktiga kompetensförsörjningen på kulturarbetsmarknaden.
- Pandemin bidrog till att förstärka och synliggöra grundläggande problem i kulturens arbetsmarknad och finansiering, det vill säga problem som existerade långt före pandemin.

- Ett första problem är att kulturarbetsmarknaden kännetecknas av lägre inkomstnivåer än andra områden. Att många konstnärer och kulturskapare är egenföretagare och kombinatorer bidrar till att inkomsterna också är mer oregelbundna och att åtkomst till sociala trygghetssystem sammantaget försvåras.
- Ett andra problem för kulturverksamheter och i synnerhet för kulturinstitutioner består i att den offentliga anslagstilldelningen i dagsläget urholkas av personal- och lokalkostnadsutvecklingen.
- För att åtgärda grundläggande problem i ekonomiska villkor på kulturområdet behövs en helhetsbild av kulturens samlade finansiering. Kulturanalys inledande kartläggning av såväl offentlig som icke-offentlig finansiering visar att hushållen och ideellt arbete står för betydande delar av den icke-offentliga finansieringen, medan stiftelser och sponsring tycks utgöra mindre inslag. De offentliga utgifterna har ökat över tid. Dock riskerar dagens ekonomiska situation att leda till ned- och omprioriteringar i den offentliga finansieringen på kulturområdet.
- Ytterligare ett problem består i hot, hat och trakasserier riktade mot konstnärer, kulturskapare och kulturverksamheter. Detta påverkar inte bara konstnärers och kulturskapares arbetsmiljö negativt, utan inskränker konstens och kulturens frihet och försämrar invånarnas möjlighet att delta i gemensamma samtal på kulturområdet.

Kulturanalys bedömning

I detta kapitel presenterar Kulturanalys sin bedömning av hur utvecklingen inom kulturområdet förhåller sig till de kulturpolitiska målen. Bedömningen grundar sig på den analys av framför allt våra egna utredningar, men även andra aktörers kunskapsunderlag, som vi presenterat i föregående kapitel. I analysen, som fokuserar på utvecklingen under perioden 2022–2023, har vi identifierat två huvudteman: deltagande i kulturlivet och kulturens arbetsmarknad och finansiering.

Vi kommer att presentera bedömningen utifrån det analysraster som introducerades i inledningskapitlet och som utgår från de tre övergripande nationella kulturpolitiska målen: självständighetsmålet, deltagandemålet och samhällsmålet. Kapitlet är uppbyggt så att vi först presenterar vår bedömning utifrån tillgänglig kunskap, för vart och ett av de kulturpolitiska målen med tillhörande delområden. Kapitlet avslutas med en presentation av de områden som vi i nuläget bedömer som särskilt angelägna för politiska insatser, samt de rekommendationer som Kulturanalys vill ge regeringen.

Självständighetsmålet

Vår analys av kunskapsunderlag med bäring på självständighetsmålet berör i första hand delområdena kulturens ekonomiska och sociala villkor samt konstens och kulturens frihet. I viss utsträckning har vi också underlag för att bedöma delområdet kulturens arenor för det gemensamma samtalet.

Kulturens ekonomiska och sociala villkor

Vår analys av utvecklingen på kulturarbetsmarknaden före och efter pandemin, där vi använt antalet anställningar samt antalet egenföretagare och kombinatorer som mått, visar att det skett en återhämtning under 2022, med 2019 som jämförelsepunkt (Myndigheten för kulturanalys, 2023c). Denna utveckling bedömer Kulturanalys som positiv, men det behövs fortsatt analys för att fullt ut kunna bedöma återhämtningens karaktär. Inte minst rör detta frågan om

hur utfasningen av de statliga krisstöd som huvudsakligen fördelades under perioden 2020–2021 påverkar utvecklingen. Pandemins konsekvenser för den långsiktiga kompetensförsörjningen på kulturarbetsmarknaden är en annan viktig fråga, som lyfts av såväl Arbetsförmedlingen som bransch- och intresseorganisationer på kulturområdet (Arbetsförmedlingen, 2023; Svensk Scenkonst, 2023).

Kulturanalys utredningar visar även på andra sakförhållanden som riskerar att avskräcka både de individer som överväger sysselsättning och de som redan är sysselsatta på kulturarbetsmarknaden. Inkomstnivåerna är lägre för verksamma på kulturarbetsmarknaden jämfört med verksamma inom andra områden. Därtill är antalet egenföretagare och kombinatorer högre på kulturarbetsmarknaden jämfört med andra områden, vilket innebär att inkomstnivåerna inte bara är lägre utan även mer oregelbundna än för andra yrkesgrupper. Detta medför en sämre tillgång till sociala trygghetssystem på kulturarbetsmarknaden än inom andra områden.

Sammantaget utgör detta exempel på de grundläggande problem som Kulturanalys menar finns gällande kulturens ekonomiska och sociala villkor. Med grundläggande problem menar vi att problemen förstärktes under pandemin, men existerade långt dessförinnan (Myndigheten för kulturanalys, 2022a). Liksom i tidigare lägesbedömningar kopplar Kulturanalys dessa grundläggande problem till att de ekonomiska resurserna är otillräckliga för måluppfyllelse (se t.ex. Myndigheten för kulturanalys, 2017b, 2019b, 2020, 2022a). Otillräckliga ekonomiska resurser drabbar inte bara enskilda konstnärer och kulturskapare, utan utgör ett reellt problem även för kulturinstitutioner som i dagsläget möts av en offentlig anslagsutveckling som urholkas av personal- och lönekostnadsutvecklingen. Den höga inflationen har förstärkt problemet för kulturinstitutionerna och för deras regionala och kommunala huvudmän, där SKR prognosticerar stora underskott för både regioner och kommuner under de kommande åren (Sveriges Kommuner och Regioner, 2023). Behovet av att skapa större utrymme för säkerhetspolitiska åtgärder på statlig, regional och kommunal nivå kan också leda till omprioriteringar som riskerar att få negativa konsekvenser för kulturens ekonomiska villkor.

Även om det generella ekonomiska läget förbättras, finns med anledning av dessa grundläggande problem viktiga skäl att undersöka olika möjligheter att långsiktigt förbättra de ekonomiska och sociala villkoren på kulturområdet. Med avseende på sociala villkor har de senaste regeringarna tillsatt flera utredningar och om utredningsförslagen omsätts i konkreta åtgärder kan villkoren komma att förbättras. När det gäller de ekonomiska villkoren behövs en mer heltäckande bild av kulturens samlade finansiering för att möjliggöra välgrundade kulturpolitiska beslut om hur offentliga medel på kulturområdet bäst riktas för att uppnå de nationella kulturpolitiska målen. Av den finansiering som Kulturanalys hittills kartlagt utgörs cirka 40 procent av icke-offentlig finansiering. Hushållens utgifter står för den största andelen av de icke-offentliga utgifterna, medan ideellt arbete följer tätt därefter. Sponsring och stiftelsefinansiering tycks utgöra mindre inslag i den icke-offentliga finansieringen. Det återstår dock mycket arbete för att komma närmare en mer heltäckande bild, och Kulturanalys avser att fortsätta det arbetet. I nuläget har vi endast en tillfredsställande bild av de offentliga utgifterna för staten, regionerna och kommunerna, samt utgifter inom det nordiska samarbetet och på EU-nivå (Myndigheten för kulturanalys, 2023d). Utgifterna på statlig, regional och kommunal nivå har i fasta priser ökat relativt mycket över tid, men det svåra ekonomiska läget gör att såväl nedskärningar som omprioriteringar kan bli aktuella från och med 2024 och framåt.

Konstens och kulturens frihet

Kulturanalys och Kulturanalys Norden har i tidigare lägesbedömningar och rapporter kunnat konstatera att brist på ekonomiska resurser utgör ett hot mot konstens och kulturens frihet. Detta då det både minskar utrymmet för konstnärer och kulturskapare att omsätta den konstnärliga friheten i konkret verksamhet och ökar risken för att konstnärer och kulturskapare anpassar det konstnärliga innehållet till externa krav och kriterier (Kulturanalys Norden, 2022d; Myndigheten för kulturanalys, 2021c, 2022a). I syfte att skapa goda förutsättningar för konstens och kulturens frihet är det alltså inte bara viktigt att det finns tillräckliga ekonomiska resurser, utan det är också betydelsefullt *hur* pengarna fördelas för att syftet ska uppnås.

Kulturanalys utredning om den kulturpolitiska styrningens effekter på den konstnärliga friheten visar att fördelningen av offentliga medel i viss utsträckning kännetecknas av styrning som påverkar, eller riskerar att påverka, den konstnärliga friheten negativt (Myndigheten för kulturanalys, 2021c). Med utgångspunkt i utredningens resultat har både regeringen och flera regioner och kommuner vidtagit aktiva åtgärder. Kultursamverkansutredningens betänkande, som i skrivande stund befinner sig på remiss, har i det förslag till lag om samverkan på kulturområdet som utredningen för fram inkluderat kravet att "[s]tatsbidrag ska fördelas på ett sådant sätt att den konstnärliga friheten respekteras", samt att regioner och kommuner ska "dokumentera" hur detta krav uppfylls (SOU 2023:58, s. 17).

Hur styrning via finansiering från andra aktörer än stat, region och kommun påverkar konstens och kulturens frihet vet vi lite om, liksom hur sådan finansiering påverkar allas möjlighet att delta i kulturlivet. Kulturanalys avser att under den andra delen av det pågående regeringsuppdraget om kulturens finansiering, som avrapporteras i oktober 2024, undersöka vilka konsekvenser en eventuell ökning av icke-offentlig finansiering skulle kunna få i relation till de nationella kulturpolitiska målen.

Undersökningar av såväl Kulturanalys och Konstnärsnämnden som intresse- och branschorganisationer på nationell och internationell nivå har visat att verksamma på kulturområdet, tillsammans med journalister och förtroendevalda, utgör grupper som är särskilt utsatta för hat, hot och trakasserier (Konstnärsnämnden, 2017; Myndigheten för kulturanalys, 2016a, 2016c, 2017c). Utöver att detta bidrar till en högst problematisk arbetsmiljö för professionella konstnärer och kulturskapare, utgör det en reell inskränkning av konstens och kulturens frihet. Framåt blir resultaten från den enkätundersökning som Kulturanalys Norden genomför i de nordiska länderna under 2024 viktiga, inte bara för att följa upp resultaten från tidigare undersökningar ur ett svenskt perspektiv, utan även för att skapa underlag för ett nordiskt gränsöverskridande erfarenhetsutbyte och lärande om hur hot, hat och trakasserier på kulturområdet kan motverkas.

Kulturens arenor för det gemensamma samtalet

Kulturanalys har inte tillräckliga kunskapsunderlag för att fullt ut kunna bedöma delområdet som handlar om kulturens arenor för det gemensamma samtalet. Dock konstaterar vi att hot, hat och trakasserier enligt genomförda undersökningar riktas både mot enskilda konstnärer och kulturskapare och de kulturinstitutioner som identifieras som centrala för att främja det gemensamma samtalet. Att anställda vid landets bibliotek, som enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801, 2 §) explicit ska ”verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning” enligt DIK:s undersökning upplever hot, hat och trakasserier är allvarligt, både för dem som individer och utifrån bibliotekens uppdrag (DIK, 2022). MUCF har visat att även kulturorganisationer i det civila samhället, som liksom biblioteken kan räknas till de verksamheter som erbjuder särskilt goda möjligheter till gemensamma samtal, ingår i gruppen av utsatta (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2022).

Mot bakgrund av jämställdhetslagen (SFS 1991:433) och diskrimineringslagen (SFS 2008:567) är det viktigt att notera att den vanligaste grunden för hot och hat som riktas mot både bibliotekarier och kulturorganisationer bottnar i rasism, sexism och hbtq-hat (DIK, 2022; Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2022). Detta är ett uttryck för hur hot, hat och trakasserier på kulturområdet både inskränker konstnärers och kulturskapares konstnärliga frihet och invånarnas möjlighet att delta i kulturens arenor för det gemensamma samtalet. Att hot, hat och trakasserier får mycket negativa konsekvenser utifrån både självständighetsmålet och deltagandemålet är således uppenbart. Utifrån samhällsmålet kan det också få negativa konsekvenser då det försvårar och ibland omöjliggör för kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet att prägla samhällets utveckling.

Deltagandemålet

Vår analys av kunskapsunderlag med bäring på deltagandemålet berör samtliga delområden: möjlighet till bildning, kulturupplevelser och eget skapande, barns och ungas rätt till kultur, samt kultur i hela landet.

Möjlighet till bildning, kulturupplevelser och eget skapande

Kulturanalys utredning om hinder för breddat deltagande i kulturlivet visar att kulturpolitiska åtgärder har vidtagits, åtminstone sedan 1930-talet, i syfte att göra det möjligt för alla att delta i kulturlivet (Myndigheten för kulturanalys, 2023a). Dessa åtgärder har exempelvis bestått i att etablera en institutionsbaserad infrastruktur för kultur över hela landet, att skapa förutsättningar för turnerande scenkonstverksamhet och att sänka ekonomiska trösklar. De har också bestått i att främja deltagande genom att exempelvis göra invånarna delaktiga i genomförandet av konst och kultur, och i att försöka skapa bättre förutsättningar för barn och unga att delta.

Dock visar utredningen, med utgångspunkt i tidigare kunskap och baserat på flera fördjupningsstudier av nya empiriska data, att alla ändå inte har samma möjlighet till bildning, kulturupplevelser och eget skapande. I stället finns skillnader i deltagande som kan kopplas till demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer. Dessa skillnader har också varit stabila över tid. Kvinnor är mer kulturaktiva än män och utrikes födda är kraftigt under-representerade på kulturarbetsmarknaden. Personer med längre utbildning ägnar sig åt kultur i större utsträckning än personer med kortare utbildning. Vidare deltar invånare i städer mer i besöksaktiviteter än invånare på landsbygden. När det gäller eget skapande, är aktiviteten att syssla med handarbete och hantverk vanligast på landsbygden, medan betydande skillnader saknas mellan stad och land för läsning, teckna, måla och skriva. Demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer kan utifrån dessa resultat betraktas som hinder för breddat deltagande i kulturlivet.

Samtidigt behöver kopplingen mellan olika bakgrundsfaktorer, preferenser och kulturdeltagande analyseras ytterligare, vilket inte minst utbildningens betydelse är ett exempel på. Även om andelen av befolkningen med högskoleutbildning ökat över tid, har inte kulturdeltagandet ökat i motsvarande omfattning. Här krävs fortsatt analys för att kunna dra säkra slutsatser, men det skulle kunna vara så att inriktning på utbildning samt utbildningens längd också har betydelse för kulturdeltagandet. Därutöver kan skillnader i kultur-

deltagande kopplas till skillnader i befolkningens preferenser, det vill säga att vissa personer helt enkelt aktivt väljer bort möjligheten att delta. Kulturanalys utredning visar till exempel att många av dem som inte besökt teatern eller en konsert med klassisk musik är nöjda med detta. Det vore möjligt att i syfte att bredda deltagandet förändra kulturpolitikens inriktning så att offentliga medel fördelas både till fler genrer och av fler bidragsgivande instanser. Men det finns i nuläget inte i tillgänglig kunskap en tydlig grund för en sådan förändring. Förutsatt att de totala offentliga utgifterna för kultur inte ökar, skulle en sådan förändring därutöver riskera att drabba de genrer som i dag erhåller offentliga medel negativt, vilket i sin tur skulle kunna påverka vissa gruppers deltagande i kulturlivet negativt.

Barns och ungas rätt till kultur

Kopplingen mellan olika bakgrundsfaktorer och barns deltagande är också tydlig utifrån de data som finns tillgängliga i dag. Av dessa data framkommer att barn till föräldrar med längre utbildning i större utsträckning deltar i kulturlivet. Flickor deltar också mer än pojkar, och i exempelvis den kommunala kulturskolan deltar barn med utländsk bakgrund mindre än barn med föräldrar som är födda i Sverige. När det gäller barns och ungas deltagande saknas en motsvarighet till den nationella enkät om kulturvanor som SOM-institutet årligen och under tjugo års tid riktat till landets invånare i åldern 16–85 år. För att kunna följa utvecklingen över tid och analysera skillnader gällande barns och ungas kulturvanor skulle en återkommande undersökning behöva riktas också till dem.

Även barn och unga kan självklart ha olika preferenser, och precis som den vuxna befolkningen kan de utan att delta i de kulturaktiviteter som mäts vara aktiva i kulturlivet. Rapporter framtagna av såväl Kulturanalys Norden som andra aktörer visar bland annat hur den långtgående digitaliseringen erbjuder goda möjligheter att delta i ett kulturliv som av olika anledningar inte alltid synliggörs i kulturpolitiska sammanhang (Kindstrand, 2023; Kulturanalys Norden, 2019). Dock finns det flera skäl till att ändå bedöma utvecklingen gällande barns och ungas rätt till kultur som problematisk. För det första är de skillnader som redan kunnat konstateras och som kan kopplas till demo-

grafiska och socioekonomiska faktorer tydliga i den offentligt finansierade kulturverksamhet som riktar sig till barn och unga. Här har såväl Kulturrådet som Universitetskanslersämbetet visat att även barns och ungas tillgång till utbildningar på kulturområdet präglas av skillnader med koppling till socioekonomiska faktorer (Kulturrådet, 2023d; Universitetskanslersämbetet, 2022). Det är därför inte sannolikt att skillnaderna i barns och ungas kulturdeltagande endast bottnar i olika preferenser.

För det andra har utrymmet för estetiska ämnen i gymnasiet minskat över tid och den ekonomiskt besvärliga situationen för kommunerna riskerar att minska även tillgången till annan typ av kultur i den obligatoriska skolan. Sammantaget innebär detta att barn och unga i nuläget inte har likvärdiga förutsättningar att utnyttja möjligheten att delta i kulturlivet. Här har regeringen tagit initiativ som syftar till att skapa mer jämlika förutsättningar för barn och unga: i första hand det så kallade fritidskort som är under införande och som ska ha ett särskilt fokus på barn och unga i socioekonomiskt utsatta hushåll, men även den kulturkanon som ska tas fram av en oberoende expertkommitté. Därutöver har regeringen också hittills valt att bland annat förlänga det statliga stödet till kulturskolan, samt avsatt medel för folkbibliotekens läsfrämjande arbete för barn och unga. Att följa resultaten av dessa åtgärder över tid blir viktigt för att kunna bedöma deras effekter på breddat deltagande.

Kultur i hela landet

Även om kulturpolitiska åtgärder bidragit till att etablera, driva eller ekonomiskt stödja en nationell infrastruktur för kultur som omfattar allt från teatrar, konserthus, museer, bibliotek och kulturmiljöer till hembygdsföreningar, bygdegårdar, studieförbund och andra organisationer inom det civila samhället har Kulturanalys i flera rapporter konstaterat att denna infrastruktur är sårbar. Denna sårbarhet har vi i första hand identifierat från ett geografiskt perspektiv: såväl kulturutbud som arbets- och utbildningstillfällen är tydligt koncentrerade till städer, medan den lokala infrastrukturen i mindre kommuner och på landsbygden består av ett fåtal aktörer, oftast ett folkbibliotek och ett studieförbund (Myndigheten för kulturanalys, 2019c). Sårbarheten består då

i att om någon av dessa aktörer skulle falla ifrån alternativt behöva minska omfattningen på verksamheten, får det relativt dramatiska konsekvenser för invånarnas tillgång till kultur på den platsen. Det får också negativa konsekvenser för de ekonomiska villkoren för konstnärer, kulturskapare och kulturverksamheter då såväl folkbibliotek som studieförbund är viktiga arbetsgivare på kulturområdet. Därför är det motiverat att särskilt följa utvecklingen i mindre kommuner och på landsbygden med anledning av det minskande antalet folkbibliotek som Kungliga bibliotekets biblioteksstatistik visar, men också med anledning av det minskade statliga stödet till studieförbunden (Kungliga biblioteket, 2023; prop. 2023/24:1). Här blir resultaten av den utredning om styrning och uppföljning av folkbildningen (U 2022:01), som ska avlämna sitt betänkande i juni 2024, också viktiga att följa.

I detta sammanhang finns även skäl att beakta att studieförbunden, liksom övriga kulturorganisationer i det civila samhället, uppvisar en lokal förankring samt möjlighet till delaktighet i verksamheten som inte alltid är möjlig i andra typer av kulturverksamheter. Aktörer i det civila samhället utgör således centrala aktörer för att bidra till den mångfald som utifrån de kulturpolitiska målen ska känneteckna kulturutbudet. Inom den offentliga kulturpolitiken har kommunerna en motsvarande roll i att bidra till mångfald och erbjuda möjligheter till delaktighet utöver deltagande i kulturlivet. Detta då kommunerna ansvarar för en typ av kulturverksamheter, såsom folkbibliotek, som i sig rymmer sådana möjligheter, men också för verksamheter som riktar sig till barn och unga, såsom kulturskolan. Kommunerna är också den aktör som har bäst möjligheter att tydligare integrera kultur i den obligatoriska skolan. Kultursamverkansutredningen (SOU 2023:58) argumenterar för att utredningens förslag syftar till att synliggöra kommunernas roll och öka deras möjligheter till inflytande i modellen. Kulturanalys bedömning är att det inom modellen finns möjlighet att prioritera barn och unga i större utsträckning än i dag på alla politiska nivåer.

Samhällsmålet

När det gäller de delområden som i vårt analysraster knyts till samhällsmålet kan vi i dagsläget bara i viss utsträckning bedöma utvecklingen.

När det gäller delområdet ett levande kulturarv kan vi förvisso med grund i Kulturanalys museistatistik konstatera att återhämtningen efter pandemin tycks fortsätta för de 581 museer som ingår i statistiken. Under 2022 gjordes närmare 27 miljoner besök på museer, där barn och unga stod för 27 procent av verksamhetsbesöken (Myndigheten för kulturanalys, 2023f). Och med grund i vår kulturmiljöstatistik kan vi visa att antalet skyddade och utpekade kulturmiljöer fortsätter att öka, medan antalet besök hos hembygdsrörelsen under 2021 halverades jämfört med 2019, med anledning av pandemin. (Myndigheten för kulturanalys, 2022d). För att fullt ut kunna bedöma delområdet behövs dock ytterligare kunskapsunderlag. Detta behövs också för att belysa utvecklingen gällande delområdet om en vidgad arbetsmarknad för konstnärer och kulturskapare, liksom delområdet om kulturens genomslag i samhällsplaneringen.

När de kulturpolitiska målen introducerades i inledningskapitlet, konstaterade vi att framskrivningen av samhällsmålet i den proposition som ligger till grund för målen (prop. 2009/10:3) präglas av en viss dubbelhet. Denna dubbelhet består i att samtidigt betona att konst och kultur inte ska behöva motiveras utifrån nyttoorienterade motiv och att konst och kultur har stor betydelse för mål inom andra samhällsområden såsom hälsa och regional tillväxt. Kulturanalys Nordens kunskapsöversikt om kulturens nytta och roll i samhällsutvecklingen visar att denna dubbelhet även kommer till uttryck i övriga nordiska länder (Kulturanalys Norden, 2023b). Den visar också att det finns forskning som såväl stödjer som ifrågasätter att konst och kultur kan eller bör bidra till mål inom andra samhällsområden.

Kulturanalys menar att den kulturpolitiska målstrukturen är komplex då den består av mål på olika nivåer och även ska förhålla sig till tvärsektorieella mål. Därutöver är det myndighetens bedömning att det i kulturpolitiken finns en tendens till att alltför höga förväntningar ställs på att konst och kultur också ska bidra till att uppnå mål inom andra samhällsområden. Risken för att mål inom andra samhällsområden och nyttoorienterade motiv påverkar de kultur-

politiska målen och kulturområdets egna bedömningskriterier – snarare än att konst och kultur i linje med samhällsmålets intention påverkar andra samhällsområden – ökar på grund av detta. Med detta menar inte Kulturanalys att konst och kultur inte kan bidra till mål inom andra samhällsområden eller ha nyttoorienterade effekter, utan att det inte är nyttoorienterade effekter som ska ges utrymme på de kulturpolitiska målens bekostnad. Konsekvensen kan annars bli negativ påverkan på konstens och kulturens frihet, liksom negativ påverkan på den mångfald och kvalitet som ska känneteckna det kulturutbud som det ska vara möjligt för alla att delta i.

Angelägna områden för politik

I vår förra lägesbedömning gav Kulturanalys regeringen följande rekommendationer i syfte att uppnå de nationella kulturpolitiska målen (Myndigheten för kulturanalys, 2022a, s. 98–101):

- att med konst och kultur som utgångspunkt tydliggöra hur regeringen ser på hur de kulturpolitiska målen förhåller sig såväl till varandra som till övriga mål inom den kulturpolitiska målstrukturen
- att återkommande se över den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten, även inom lagstyrda områden
- att utifrån konsekvenser i relation till de kulturpolitiska målen göra en översyn av hur icke-offentliga aktörer i ökad utsträckning skulle kunna bidra till kulturens finansiering
- att tydliggöra vilken infrastruktur som krävs för att göra det möjligt för alla att delta i kulturlivet oavsett var man bor i landet
- att i större utsträckning överväga åtgärder och reformer som tryggar alla barns och ungas rätt att möta en mångfald av konst- och kulturuttryck.

Under perioden 2022–2023 har Kulturanalys genomfört ett regeringsuppdrag som resulterat i en samlad bild av huvudsakliga hinder för breddat deltagande i kulturlivet och som i stora delar bekräftar resultaten i tidigare undersök-

ningar, också i övriga nordiska länder. Myndigheten har även påbörjat och delredovisat ett regeringsuppdrag om kulturens finansiering. Under perioden har konsekvenserna av covid-19-pandemin och den höga inflationen tydliggjort och förstärkt grundläggande problem på kulturområdet. Sammantaget är därför de rekommendationer vi gav 2022 fortsatt aktuella, även om vi i det följande uppdaterat och förtydligat dem.

Konst och kultur i fokus för kulturpolitiska insatser

Kulturanalys utredning om hinder för breddat deltagande i kulturlivet visar bland annat att det för att överkomma dessa hinder är avgörande att fokusera de statliga insatserna på att över hela landet tillhandahålla ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet. Sådana insatser bör prioriteras framför sådana som uppdrar åt kulturpolitiken att exempelvis utjämna skillnader av ekonomisk, social eller utbildningsrelaterad karaktär inom befolkningen. Sådana skillnader behöver åtgärdas inom andra politikområden, även om dessa åtgärder i vissa fall kan behöva utformas i samverkan med kulturpolitiska aktörer.

Kulturanalys utredning om den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten visar bland annat att alltför höga förväntningar på att konst och kultur ska uppnå mål inom andra samhällsområden riskerar att få negativa konsekvenser för konstens och kulturens frihet. Regeringen har med anledning av utredningens resultat genomfört åtgärder som huvudsakligen består i att uppdraget att värna den konstnärliga friheten skrivits in i bidragsgivande myndigheters regleringsbrev. Kulturanalys bedömer att det är viktigt att följa upp konsekvenserna av dessa åtgärder över tid. Därutöver har lagstiftning i större utsträckning kommit att aktualiseras som en möjlig åtgärd i syfte att värna den konstnärliga friheten. För att kunna bedöma de potentiella effekterna av en sådan åtgärd är det viktigt att ta utgångspunkt i resultaten inom de delar av kulturområdet, såsom bibliotek och museer, som redan i dag lyder under speciallagstiftning.

Kulturanalys rekommenderar därför regeringen att:

Ta utgångspunkt i de kulturpolitiska målen i styrningen av statligt finansierad kulturverksamhet och undvika styrning utifrån mål inom andra samhällsområden. Kulturanalys rekommenderar också regeringen att återkommande se över den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten. Sådana översyner bör även inkludera de lagstyrda områdena inom kulturpolitiken.

En infrastruktur som gör det möjligt för alla att delta

Kulturområdet består av en komplex infrastruktur, där institutioner, organisationer, företag och enskilda utövare baserade i offentlig och privat sektor och i det civila samhället är beroende av varandra för att kunna bedriva verksamhet. Kulturanalys har i flera kartläggningar och också i sin utredning om breddat deltagande i kulturlivet kunnat konstatera att alla delar behövs för att kunna erbjuda alla invånare möjlighet att delta i ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet. Samtidigt har vi också kunnat konstatera att infrastrukturen särskilt i mindre kommuner och landsbygdskommuner är sårbar då den är beroende av ett fåtal aktörer, i första hand folkbibliotek och studieförbund. Både folkbibliotek och studieförbund utgör viktiga arrangörer och arbetsgivare för konstnärer och kulturskapare. Kommunerna står generellt inför stora ekonomiska utmaningar, vilket är särskilt problematiskt då de ansvarar för flera av de kulturverksamheter som riktar sig till barn och unga, men också för verksamheter som överlag används av en bred sammansättning av invånare. Detta gäller även för studieförbunden och andra organisationer i det civila samhället, och det är därför viktigt att följa konsekvenserna av ett minskat statsbidrag till studieförbunden över tid.

Sammantaget bedömer Kulturanalys, med utgångspunkt i myndighetens utredning om hinder för breddat deltagande, att det i syfte att säkerställa en nationell infrastruktur för kultur är särskilt viktigt att prioritera en ekonomisk förstärkning till kommunernas verksamhet, liksom till den verksamhet som bedrivs av organisationer i det civila samhället. För att en sådan förstärkning ska bidra till breddat deltagande i kulturlivet är det viktigt att den är av långsiktig och övergripande karaktär, då tillgänglig kunskap visar att kortsiktiga och riktade stöd inte är tillräckliga.

Kulturanalys rekommenderar därför regeringen att:

Prioritera långsiktiga insatser som bidrar till att stärka de ekonomiska förutsättningarna för både kommuner och aktörer i det civila samhället, i syfte att stärka en nationell infrastruktur för kultur som gör det möjligt för alla att delta oavsett var man bor i landet.

Barns och ungas rätt till kultur

Kulturanalys kan utifrån utredningen om breddat deltagande i kulturlivet konstatera att det finns skillnader i möjligheten att delta i kulturlivet som kan kopplas till demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer. I syfte att bryta denna koppling bedömer myndigheten det som avgörande att prioritera insatser som bidrar till förverkligandet av den rätt till kultur som barn och unga har utifrån både de nationella kulturpolitiska målen och barnkonventionen.

Åtgärder i en sådan riktning handlar om den redan föreslagna prioriteringen av kommunernas kulturverksamhet, där ett konkret exempel är det statliga stödet till den kommunala kulturskolan. Men det handlar också om ökad samverkan med utbildningspolitiken där denna tilldelas ett tydligt ansvar för barns och ungas tillgång till utbildning och kulturutbud inom den obligatoriska skolans ram. Här är det viktigt att skolan erbjuder förbättrade möjligheter att ta del av ett kulturbud som präglas av mångfald och hög kvalitet, men också att de estetiska ämnena tilldelas en starkare status i såväl förskolan och grundskolan som i gymnasiet.

Om inte sådana insatser genomförs, är risken att barns ojämlika förutsättningar att aktivt välja att delta (eller inte) i kulturlivet cementeras ytterligare. Då finns även en risk för fortsatt bristande mångfald på kulturarbetsmarknaden. Sammantaget ökar därmed risken för att skillnaderna i kulturdeltagande förblir stora också bland vuxna.

Kulturanalys rekommenderar därför regeringen att:

Prioritera åtgärder som tryggar barns och ungas rätt att möta en mångfald av konst- och kulturuttryck både i skolan och på fritiden. Kulturanalys rekommenderar också regeringen att skapa förutsättningar för en ökad samverkan mellan kulturpolitiken och utbildningspolitiken.

Utöver detta finns det också behov av ökad och fördjupad kunskap om villkoren och förutsättningarna för barns och ungas kulturdeltagande i dag. Det är i detta sammanhang bland annat problematiskt att barns och ungas kulturvanor inte följs över tid.

Kulturanalys rekommenderar därför regeringen att:

Se över villkoren och förutsättningarna för barns och ungas kulturdeltagande i dag, och analysera hinder och åtgärder för breddat deltagande bland barn och unga. Utöver det behöver också barns och ungas kulturdeltagande följas över tid, bland annat genom en återkommande undersökning av barns och ungas kulturvanor.

Referenser

Arbetsförmedlingen (2023). *Långsiktig yrkesområdesanalys: Kultur, media och design*. Arbetsförmedlingen analys 2023:12. Stockholm: Arbetsförmedlingen.

Bryntesson, A. & Börjesson, M. (2021). *Forskning om rekrytering till högre utbildning i de nordiska länderna, 2010–2021: En kunskapsöversikt*. Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi 64. Uppsala: SEC, Uppsala universitet.

DIK (2023). ”Hakkors utanför museet”: *DIK-medlemmar om hat och hot på jobbet*. Stockholm: DIK.

Dir. 2023:180. *En svensk kulturkanon*.

Europeiska kommissionen (2018). *En ny europeisk agenda för kultur*. Bryssel: Europeiska kommissionen.

Europeiska kommissionen (2023a). *Commission welcomes political agreement on Artificial Intelligence Act*. Tillgänglig: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6473 [2024-01-19].

Europeiska kommissionen (2023b). *The status and working conditions of artists and cultural and creative professionals: Report of the OMC (Open Method of Coordination) working group of member state experts*. Luxemburg: Publications Office.

Folkbildningsrådet (2023a). *Folkbildning och landets kompetensförsörjning: Vilken roll spelar folkbildningen i städer och på landsbygden?* Stockholm: Folkbildningsrådet.

Folkbildningsrådet (2023b). *Folkbildningens betydelse för samhället 2022: Folkbildningsrådets samlade bedömning*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Förenta nationerna (1948). *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*.

Förenta nationerna (1966a). *Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*.

Förenta nationerna (1966b). *Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter*.

Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter (2023). *Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport. CRC/C/SWE/CO/6-7*.

Högskolan Dalarna & Svensk Scenkonst (2022). *Hat och hot mot svensk scenkonst*. Interkulturellt utvecklingscentrum Dalarna (IKUD) rapport nr 15. Falun: Högskolan Dalarna.

Insight Intelligence, Svensk Scenkonst, Helsingborgs stad, Folkets Hus och Parker & GöteborgsOperan (2022). *Framtidens kulturkonsumtion: Svenska folkets attityder till framtidens kulturkonsumtion 2022*. Stockholm: Insight Intelligence.

Institutet för reklam- och mediestatistik (2023). *Mätmetoder och definitioner*. Tillgänglig: <https://www.irm-media.se/se/om-oss/vara-matningar/matmetod-definitioner/> [2024-01-19].

International Federation of Arts Councils and Culture Agencies (IFACCA) (2023). *Summit report: Safeguarding artistic freedom*. Stockholm: IFACCA.

- Jakonen, O. & Sokka, S. (2022). Finnish cultural policy as public funding: Regime view across policy domains. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 25 (3), 293–313.
- Kindstrand, G. (2023). *En väv av vanor: En kunskapsöversikt av barns och ungas kulturvanor 2023*. Stockholm: Region Stockholm.
- KLYS (2022). *KLYS yttrande över SOU 2021:77 Från kris till kraft – om återstart för kulturen*. Stockholm: KLYS.
- Konstnärsnämnden (2016). *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor*. Stockholm: Konstnärsnämnden.
- Konstnärsnämnden (2017). *Konstnärers arbetsmiljö: Resultat av en enkätundersökning från 2016 ställd till konstnärer inom områdena bild och form, dans, film, musik, ord och teater*. Stockholm: Konstnärsnämnden.
- Konstnärsnämnden (2021). *Digitaliseringens konsekvenser för konstnärers villkor: Återrapportering av regeringsuppdrag 2021-05-31*. Stockholm: Konstnärsnämnden.
- Kulturanalys Norden (2019). *Making culture: Children's and young people's leisure cultures*. Editor: Anna Sparrman. Göteborg: Kulturanalys Norden.
- Kulturanalys Norden (2022a). *Cultural policy in the Nordic welfare states: Aims and functions of public funding for culture*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Kulturanalys Norden (2022b). *Delaktighet i kulturlivet i Norden: En kunskapsöversikt med utgångspunkt i kulturvaneundersökningar och forskningen om kulturpolitik*. Nordisk kultur fakta 2022:07. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

- Kulturanalys Norden (2022c). *Den kulturella och kreativa arbetsmarknaden i Norden: En metodutvecklingsrapport*. Nordisk kulturfakta 2022:02. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Kulturanalys Norden (2022d). *Konstens och kulturens frihet i Norden: En kunskapsöversikt med utgångspunkt i forskningen om kulturpolitik*. Nordisk kulturfakta 2023:03. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Kulturanalys Norden (2022e). *Kulturens geografi i Norden: Kartläggning av tillgång till kulturverksamheter*. Nordisk kulturfakta 2022:04. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Kulturanalys Norden (2023a). *Kultur inom räckhåll? Avståndsanalys av de nordiska invånarnas tillgänglighet till kultur*. Nordisk kulturfakta 2023:01. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Kulturanalys Norden (2023b). *Kulturens roll och nytta i samhällsutvecklingen: En kunskapsöversikt med utgångspunkt i forskning och de nordiska ländernas kulturpolitik*. Nordisk kulturfakta 2023:05. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Kulturanalys Norden (2023c). *Kultursektorns återhämtning och förändring efter covid-19-pandemin*. Nordisk kulturfakta 2023:03. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Kulturdepartementet (2017). *Till det fria ordets försvar: Åtgärder mot utsatthet för hot och hat bland journalister, förtroendevalda och konstnärer*. Ku17:04.
- Kulturdepartementet (2021). *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Myndigheten för kulturanalys*.
- Kulturdepartementet (2022). *Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Myndigheten för kulturanalys*.

- Kulturdepartementet (2023). *Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Konstnärsnämnden*.
- Kulturrådet (2023a). *Flernivåsamverkan främjar barnets bästa: Finansiering och uppföljning av barns och ungas rätt till kultur*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2023b). *Kreativa Europa 2022*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2023c). *Kulturskolan i siffror*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2023d). *Möjligheter, utmaningar, metoder: Ett kunskapsunderlag om breddad rekrytering inom kultursektorn*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet (2023e). *Tillgängligt kulturliv: Kulturorganisationers arbete med funktionshindersfrågor*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturutskottet (2009). *Kulturutskottets betänkande 2009/10:KrU5: Tid för kultur*.
- Kungliga biblioteket (2023). *Bibliotek 2022: Sveriges offentligt finansierade bibliotek*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- McWilliams, A. & Olsson, S. (2024). *Hoten mot kulturarven: En analys av aktörsdrivna hot mot kulturarv i Sverige*. FOI-R--5490--SE. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) (2022). *Kartläggning av hot och hat mot det civila samhället*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.
- Myndigheten för kulturanalys (2012). *Finansieringsmodeller för konst och kultur: En kartläggning av problem, teori och goda exempel*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

- Myndigheten för kulturanalys (2013). *Jakten på medborgarfinansiering: en omvärldsanalys av crowdfunding*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2016a). *Hotad kultur? En undersökning om hot, trakasserier och våld mot konstnärer och författare i Sverige*. Rapport 2016:3. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2016b). *Utveckling av resultatindikatorer för kulturpolitik: Redovisning av ett regeringsuppdrag, 2016-09-26*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2016c). *Värdar eller väktare: Uppdragsgivare om hot och våld mot konstnärer och författare*. Rapport 2016:4. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2017a). *Barns och ungas kulturaktiviteter*. Kulturfakta 2017:5. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2017b). *Kulturanalys 2017: En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2017:1. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2017c). *Utsatta museer? En kartläggning av skadegörelse, våld och hot mot museer i Sverige*. Kort om kultur 2017:1. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2018). *Kulturanalys 2018: En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2018:1. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2019a). *Kultur i demokratins tjänst: En utvärdering av satsningen Äga rum*. Rapport 2019:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.

- Myndigheten för kulturanalys (2019b). *Kulturanalys 2019: En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2019:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2019c). *Kulturens geografi: Tillgång till kulturutbud i landets kommuner*. Kulturfakta 2019:3. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2020). *Kulturanalys 2020: En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2020:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2021a). *En översyn av de gemensamma bedömningsgrunderna: Redovisning av ett regeringsuppdrag*. Promemoria 2021-01-20. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2021b). *Ett år med pandemin: Konsekvenser och offentliga insatser inom kulturområdet*. Rapport 2021:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2021c). *Så fri är konsten: Den kulturpolitiska styrningens påverkan på de kulturpolitiska målen*. Rapport 2021:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022a). *Kulturanalys 2022: En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2022:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022b). *Kulturarbetsmarknaden efter pandemin*. Faktablad 2022:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022c). *Kulturens återhämtning*. Faktablad 2022:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.

- Myndigheten för kulturanalys (2022d). *Kulturmiljöstatistik*. Kulturfakta 2022:6. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2022e). *Kulturvanor 2021*: Kulturfakta 2022:3. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023a). *Att bredda deltagandet i kulturlivet: Hinder och möjligheter*. Rapport 2023:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023b). *Fri entré till museer: Effekter på antal museibesök och på museibesökens sammansättning*. Rapport 2023:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023c). *Kulturarbetsmarknaden efter pandemin*. Faktabladd 2023:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023d). *Kulturens finansiering: En kartläggning med fokus på icke-offentliga aktörer*. Delredovisning 2023-12-07. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023e). *Kulturvanor 2022*. Kulturfakta 2023:2. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023f). *Museer 2022*. Kulturfakta 2023:1. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023g). *Projekt med kulturanknytning i EU:s struktur- och investeringsfonder 2022*. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023h). *Samhällets utgifter för kultur*. Kulturfakta 2023:3. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.

- Myndigheten för kulturanalys (2023i). *Scenkonst 2022: Statistik om 340 offentligt finansierade scenkonstverksamheter i Sverige*. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys (2023j). *Spelar samverkan någon roll? En översyn av scenkonstområdet i kultursamverkansmodellen*. Rapport 2023:3. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys & Konstnärsnämnden (2023). *Yrkesverksamma konstnärer i SCB:s register. En metodstudie utifrån yrkes- och näringskoder*. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2022). *Civilt försvar mot 2030 – ett totalförsvar i balans. Slutredovisning av regeringsuppdrag Ju2022/01209/SSK*. Stockholm: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Nordiska ministerrådet (2021). *Konst och kultur – drivkraften för hållbar utveckling i Norden: Kulturpolitiskt samarbetsprogram 2021–2024*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Proposition 1996/97:3. *Kulturpolitik*.
- Proposition 2009/10:3. *Tid för kultur*.
- Proposition 2013/14:172. *Allas kunskap – allas bildning*.
- Proposition 2016/17:188. *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken*.
- Proposition 2023/24:1. *Budgetproposition*.
- Riksantikvarieämbetet (2023). *Förutsättningar och former för ett nationellt kulturskyddsråd. Redovisning av regeringsuppdrag Ku2023/00471*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksdagsskrivelse 2009/10:145.

- Segnestam Larsson, O., Rådelid, D. & Wester, D. (2021). *Det frivilliga arbetet i Sverige som del av BNP*. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke högskola & Statistiska centralbyrån.
- SCB (2023). *Statistik om personer med funktionsnedsättning. Tabeller 2022*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- SCB (2024). *Levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Slutrapport regeringsuppdrag 2024:4*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- SFS 1988:950. *Kulturmiljölag*.
- SFS 1990:782. *Arkivlag*.
- SFS 1991:433. *Jämställdhetslag*.
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*.
- SFS 2009:724. *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk*.
- SFS 2011:124. *Förordning med instruktion för Myndigheten för kulturanalys*.
- SFS 2013:801. *Bibliotekslag*.
- SFS 2017:563. *Museilag*.
- SFS 2018:1197. *Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*.
- Skatteverket (2023a). *Krav på allmännyttigt ändamål*. Tillgänglig: <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2023.7/427110.html> [2024-01-19].

- Skatteverket (2023b). *Kultursponsring*. Tillgänglig:
<https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2023.14/332242.htm> [2024-01-19].
- Socialdepartementet (2023). *Uppdrag att förbereda och införa ett fritidskort för barn och unga*. S2023/01303 (delvis).
- SOU 1972:66. *Ny kulturpolitik. Nuläge och förslag*.
- SOU 1995:85. *Tjugo års kulturpolitik 1974–1994*.
- SOU 2018:23. *Konstnär – oavsett villkor? Betänkande av konstnärspolitiska utredningen*.
- SOU 2020:76. *Funktionalitet och enhetlighet – hyresmodell för fem kulturinstitutioners huvudbyggnader*.
- SOU 2021:77. *Från kris till kraft: Betänkande av utredningen ”Återstart för kulturen”*.
- SOU 2023:30. *Ett trygghetssystem för alla – nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst*.
- SOU 2023:58. *Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun. Betänkande av kultursamverkansutredningen*.
- Svensk Scenkonst (2023). *Plats kring scen – så kan kompetensförsörjningen till scenkonsten stärkas*. Stockholm: Svensk Scenkonst.
- Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) (2023). *Ekonomirapporten, oktober 2023: Om kommunernas och regionernas ekonomi*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner.
- U 2022:01. *Utredningen om styrning och uppföljning av folkbildningen – vägval inför framtiden*.

Universitetskanslersämbetet (2022). *Universitets och högskolors arbete med att främja och bredda rekryteringen till högre utbildning*. Tematisk utvärdering, del 1. Stockholm: Universitetskanslersämbetet.

von Essen, J. & Svedberg, L. (2020). *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019*. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke högskola.

Wijkström, F., Einarsson, S. & Anheier, H. K. (2018). Comparing Swedish foundations: A carefully negotiated space of existence. *American Behavioral Scientist*, 62 (18), 1889–1918.

Bilaga:

Sammanfattningar av Myndigheten för kulturanalys och Kulturanalys Nordens rapporter 2022–2023

Innehåll

Statistik 2022	111
Yrkesverksamma konstnärer i SCB:s register: En metodstudie utifrån yrkes- och näringskoder (promemoria, i samarbete med Konstnärsnämnden).....	111
Slöjd och hantverk 2021: Fördjupande rapport om kulturvanor inom slöjd och hantverk (Kulturfakta 2022:4)	113
Kulturmiljöstatistik (Kulturfakta 2022:6)	114
Statistik Kulturanalys Norden 2022.....	117
Den kulturella och kreativa arbetsmarknaden i Norden: En metodutvecklingsrapport (Nordisk kulturfakta 2022:02)	117
Harmonisering av nordisk sysselsättningsstatistik inom kulturen: Teknisk rapport/pm (Nordisk kulturfakta 2022:05)	119
Utvärdering och analys Kulturanalys Norden 2022	121
Cultural policy in the Nordic welfare states: Aims and functions of public funding for culture (Nordisk kulturfakta 2022:01)	121
Konstens och kulturens frihet i Norden: En kunskapsöversikt med utgångspunkt i forskningen om kulturpolitik (Nordisk kulturfakta 2022:03)	124

Kulturens geografi i Norden: Kartläggning av tillgång till kulturverksamheter (Nordisk kulturfakta 2022:04)	128
Kartläggning av gränshinder för nordiskt kulturutbyte: En förstudie (Nordisk kulturfakta 2022:06)	130
Delaktighet i kulturlivet i Norden: En kunskapsöversikt med utgångspunkt i kulturvaneundersökningar och forskningen om kulturpolitik (Nordisk kulturfakta 2022:07)	132
Statistik 2023	137
Museernas digitala verksamhet (Faktablad 2023:1)	137
Besöksutveckling för de centrala museerna 2022 (tabeller i Excel samt pressmeddelande)	137
Kulturarbetsmarknaden efter pandemin (Faktablad 2023:2)	138
Museer 2022 (Kulturfakta 2023:1)	139
Projekt med kulturanknytning i EU:s struktur- och investeringsfonder 2022 (promemoria)	140
Kulturvanor 2022 (Kulturfakta 2023:2)	141
Scenkonst 2022: Statistik om 340 offentligt finansierade scenkonstverksamheter i Sverige (promemoria)	143
Samhällets utgifter för kultur 2022 (Kulturfakta 2023:3)	144
Bild och form 2022: Statistik om utställningsverksamhet inom bild och form i Sverige (promemoria)	145
Statistik Kulturanalys Norden 2023	147
Harmonisering av nordisk statistik om offentliga kulturutgifter: Teknisk rapport/PM (Nordisk kulturfakta 2023:02)	147
Harmonisering av nordisk teaterstatistik: Teknisk rapport (Nordisk kulturfakta 2023:04)	148

Utvärdering och analys 2023	150
Fri entré till museer: Effekter på antal museibesök och museibesökens sammansättning (Rapport 2023:1)	150
Att bredda deltagandet i kulturlivet: Hinder och möjligheter (Rapport 2023:2)	152
Spelar samverkan någon roll? En översyn av scenkonstområdet i kultursamverkansmodellen (Rapport 2023:3)	159
Kulturområdets finansiering: En kartläggning med fokus på icke-offentliga aktörer (promemoria)	167
Utvärdering och analys Kulturanalys Norden 2023	171
Kultur inom räckhåll: Avståndsanalys av de nordiska invånarnas tillgänglighet till kultur (Nordisk kulturfakta 2023:01)	171
Kultursektorns återhämtning och förändring efter covid-19-pandemin (Nordisk kulturfakta 2023:03)	173
Kulturens roll och nytta i samhällsutvecklingen: En kunskapsöversikt med utgångspunkt i forskning och de nordiska ländernas kulturpolitik (Nordisk kulturfakta 2023:5)	177

Inom de statistikområden där Kulturanalys årligen publicerat statistik under perioden 2022–2023 ingår bara sammanfattningarna för 2023 års publikationer och inte för 2022 års publikationer.

Statistik 2022

Yrkesverksamma konstnärer i SCB:s register: En metodstudie utifrån yrkes- och näringskoder (promemoria, i samarbete med Konstnärsnämnden)

Denna metodstudie är ett samarbete mellan myndigheterna Konstnärsnämnden och Myndigheten för kulturanalys. Konstnärsnämnden har bland annat i uppdrag att analysera och sprida kunskap om konstnärers ekonomiska och sociala villkor. Kulturanalys ansvarar i sin tur för den offentliga statistiken på kulturområdet samt har ett brett uppdrag att analysera och redovisa effekter av förslag och genomförda åtgärder inom kulturområdet.

Syfte

För att kunna följa villkoren för de yrkesverksamma konstnärerna har Konstnärsnämnden arbetat med registerstudier utifrån en population baserad på ansöknings- och medlemsregister.⁶ Det är en metod som ger oss god kännedom om samt kontroll över populationens sammansättning. Nackdelen är att det är ett tidskrävande arbete som endast kan genomföras med längre intervall. För att kunna följa konstnärgruppen med tätare intervall behövs andra metoder.

Huvudfrågan för föreliggande undersökning är om det går att följa inkomstutvecklingen för gruppen yrkesverksamma konstnärer genom befintliga yrkes- och näringskoder i SCB:s register. Syftet med undersökningen är att bedöma relevansen av fortsatta undersökningar baserade på registerstudier.

⁶ Ansökningar till Konstnärsnämnden och Sveriges författarfonds stipendier kompletterad med vissa medlemsregister från konstnärers yrkesorganisationer.

Genomförande

Undersökningen genomfördes i tre faser. I den första fasen skapade vi en population utifrån befintliga yrkes- och näringskoder. Populationen avgränsades så att den i möjligaste mån motsvarar gruppen yrkesverksamma konstnärer. I den andra fasen testades populationen i en rad registerkörningar och resultaten jämfördes med resultaten i Konstnärsnämndens tidigare undersökningar. I den sista fasen utvärderades metoden.

Resultat

Den population som skapats är bredare än den population som Konstnärsnämnden tidigare arbetat med. Metodstudien population, vilken skapats genom befintliga yrkeskoder, omfattar yrkesutövning som inte nödvändigtvis är konstnärlig. Den här populationen utgör på så sätt ett komplement till Konstnärsnämndens tidigare undersökningar. Metodstudien ger även Kulturanalys djupare kunskap om populationens sammansättning i relation till de bredare registerstudier som myndigheten kontinuerligt arbetar med.

Kulturanalys och Konstnärsnämndens samverkan kring metodstudien har lett till att vi utvecklat en dialog om statistikutveckling i relation till centrala begrepp för våra respektive uppdrag samt om de förutsättningar som specifikt rör konstnärers villkor. Det innebär att båda myndigheterna kunnat utveckla arbetssätt och, inte minst, kvaliteten i de data som analyserna baseras på.

Slöjd och hantverk 2021: Fördjupande rapport om kulturvanor inom slöjd och hantverk (Kulturfakta 2022:4)

Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) presenterar i denna rapport en analys av befolkningens intresse för och utövande av slöjd och hantverk. Rapporten är ett resultat av Kulturanalys ambition att göra fördjupade analyser av befolkningens kulturvanor. Rapporten bygger på data som samlats in av SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

I rapporten ges fördjupade analyser av tre frågor: intresset för hemslöjd, att ha sysslat med hemslöjd och besök på hemslöjdsmarknad/hemslöjdsutställning. Samtliga frågor analyseras med hjälp av tidsserier, deskriptiva resultat och regressionsanalyser.

40 procent av befolkningen är ganska eller mycket intresserade av hemslöjd

Runt 40 procent av befolkningen är mycket eller ganska intresserade av hemslöjd. Intresset för hemslöjd har präglats av stabilitet och har inte förändrats nämnvärt under de senaste tio åren. Intresset för hemslöjd ser olika ut i olika grupper; kvinnor är mer intresserade än män, äldre är mer intresserade än yngre och de som bor på landsbygden är mer intresserade än de som bor i stad eller storstad.

Hemslöjdande är ett brett fenomen

Utövandet av slöjd och hantverk präglas också av stabilitet över tid. Pandemin bidrog till en marginell ökning under 2020 som sedan inte fortsatte vidare in i 2021. Under 2021 sysslade närmare hälften av invånarna med hemslöjd någon gång under året, och en tiondel slöjdade en eller flera gånger i veckan. Vissa grupper slöjdar mer än andra. Tydligast är att kvinnor och äldre är mer aktiva slöjdare. Analysen visar att socioekonomiska faktorer utövar litet inflytande samtidigt som intresset för hemslöjd och utövandet av hemslöjd tydligt hänger samman.

Pandemin påverkade besök på hemslöjdsmarknader/ hemslöjdsutställningar

Från 2019 till 2021 minskade andelen som besökt hemslöjdsmarknad/hemslöjdsutställning från 38 procent till 25 procent, och den positiva trend som påbörjades 2016 avbröts tvärt som en följd av pandemin. Det är små skillnader mellan sociala grupper i vem som besöker hemslöjdsmarknad/hemslöjdsutställning. Den faktor som även här spelar roll är kön, där en större andel kvinnor jämfört med män besöker hemslöjdsmarknader/hemslöjdsutställningar. Samtidigt kan frågans utformning bidra till att vissa skillnader undertrycks när två olika typer av aktiviteter med olika prägel – utställningar och marknader – slås samman.

Kulturmiljöstatistik (Kulturfakta 2022:6)

I denna rapport sammanställer Myndigheten för kulturanalys för tredje gången kulturmiljöstatistik. Kulturmiljöer är en del av kulturarvet och beskrivs vanligen som hela den av människan påverkade miljön som på olika sätt präglats av mänskliga verksamheter och aktiviteter.

Kulturmiljöstatistiken handlar i första hand om den fysiska miljön, samt de förutsättningar som finns gällande finansiering och organisation av det offentliga uppdraget kring kulturmiljö. Rapporten redogör bland annat för skyddade och utpekade kulturmiljöer, kulturmiljöarbetets anslag och ekonomi, verksamhet och årsarbetskrafter samt det civila samhällets stöd och arbete.

Målet för årets uppdatering av statistik har varit att fortsätta arbetet med att kvalitetssäkra data och presentera dem som officiell statistik. All data som rapporten bygger på håller inte den kvalitet som krävs för att uppfylla kraven för officiell statistik. I denna rapport finns därför både officiell statistik och övrig statistik om kulturmiljö. I huvudsak visar rapporten följande:

Skyddade och utpekade kulturmiljöer

Antalet fornlämningar fortsätter att öka. År 2021 fanns det 306 935 fornlämningar och 366 860 övriga kulturhistoriska lämningar. Även om antalet har ökat över tid har även fler tagits bort jämfört med tidigare år. Kategorin gravar var störst, och merparten av gravarna utgjordes av fornlämningar.

En byggnadsminnesförklaring innebär ett starkt skydd för bevarande, och kan gälla en eller flera byggnader. År 2021 fanns det 2 556 byggnadsminnen, varav 286 var statliga byggnadsminnen. Nyregistreringen var på en lägre nivå än tidigare. År 2021 tillkom 12 byggnadsminnen och 8 statliga byggnadsminnen. De flesta byggnadsminnen var bostadsbebyggelse eller offentlig bebyggelse. År 2021 hävdades inga byggnadsminnen eller statliga byggnadsminnen.

Det fanns 3 425 kyrkliga kulturminnen år 2021. De flesta var tillståndspliktiga kyrkor uppförda före 1940. Fram till år 2021 hade 100 kyrkor sålts, de flesta av dem var icke tillståndspliktiga.

År 2021 fanns det 1 484 riksintressen för kulturmiljövård. 2 nya kulturreservat bildades år 2021. Det fanns då 47 kulturreservat samma år.

Ekonomi och anslag

Utgifterna för de statliga anslagen till kulturmiljö ökar. Över 1,3 miljarder fördelades totalt år 2021 i anslaget till Riksantikvarieämbetet, den kyrkoantikvariska ersättningen, bidraget till kulturmiljövård och anslaget till bidragsfastigheter. Det är en ökning med 6 procent i fasta priser sedan 2020. Störst var anslaget till den kyrkoantikvariska ersättningen på 460 miljoner. Den är oförändrad sedan 2010, vilket innebär att anslaget minskar i fasta priser. Ersättningen går främst till vårdinsatser och kyrkobyggnader. Det var vanligast att medlen i kulturmiljövårdsanslaget gick till riksintressen för kulturmiljövård och byggnadsminnen.

År 2021 uppgick länsstyrelsernas verksamhetskostnader för kulturmiljö till nästan 168 miljoner kronor. Sedan 2018 ligger kostnaderna på ungefär samma nivå.

År 2021 gick över 1 miljard från landsbygdsprogrammet till kulturmiljö i olika miljöersättningar kopplade bland annat till betesmarker, slåtter samt andra natur- och kulturmiljöer. Samma år fördelades cirka 7 miljoner kronor till 300 olika projekt som miljöinvesteringar.

Årsarbetskrafter och verksamhet

Länsstyrelserna hade nästan 168 årsarbetskrafter relaterade till kulturmiljöarbete 2021. Det är det största antalet årsarbetskrafter kopplade till kulturmiljö sedan 2009, även om förändringen är liten. Antalet årsarbetskrafter i respektive län varierade mellan 3,7 (Blekinge) och 17,9 (Västra Götaland).

Kulturanalys presenterar i årets rapport ny statistik om läns museernas kulturmiljöarbete. De hade 231 årsarbetskrafter kopplade till kulturmiljö 2021. De flesta årsarbetskrafter ägnades åt kunskapsuppbyggnad.

I årets rapport presenteras statistik om uppdragsarkeologi igen. År 2021 fattades 1 305 beslut om uppdragsarkeologi. Privata exploatörer tilldelades 40 procent av besluten, medan kommuner fick 37 procent. Kostnaderna uppgick till 328 miljoner. Av dem stod kommunala exploatörer för 44 procent.

Svenska kyrkan har över tid byggt upp antikvarisk kompetens i sina stift. Alla stift hade personal med antikvarisk kompetens 2021. Tillsammans hade de 20,9 årsarbetskrafter med antikvarisk inriktning.

Civila samhället och engagemang

Det civila samhället fick över 21 miljoner kronor i bidrag kopplat till kulturmiljö år 2021. Sveriges hembygdsförbund är den största stödmottagaren. Hembygdsrörelsen hade 2,5 miljoner besökare till sina verksamheter år 2021, en halvering jämfört med 2019. På samma sätt har det ideella arbetet minskat kraftigt som en följd av pandemin.

Sedan 2017 finns bidraget till kulturarvsarbete. Mellan 2019 och 2020 höjdes bidraget med 1 miljon kronor till 17 miljoner. Av medlen är 8 miljoner kronor avsatta för arbetslivsmuseer.

Statistik Kulturanalys Norden 2022

Den kulturella och kreativa arbetsmarknaden i Norden: En metodutvecklingsrapport (Nordisk kulturfakta 2022:02)

I denna rapport sammanställer Kulturanalys Norden en kartläggning av arbetsmarknaden inom den kulturella och kreativa sektorn i de nordiska länderna. Nedan görs en kort sammanfattning av rapportens huvudsakliga observationer.

Övergripande likheter inom Norden

De nordiska arbetsmarknaderna brukar betraktas som likartade vad gäller både näringslivsstruktur och arbetsmarknadslagstiftning. Näringslivsstrukturen i de nordiska ekonomierna karakteriseras av öppenhet och exportorientering, långt gången i strukturomvandlingen från industriproduktion mot ett större tjänste- och serviceinnehåll. Denna omvandling öppnar upp för ett växande kulturellt och kreativt innehåll i ekonomin. Vad gäller arbetsmarknads- lagstiftningen brukar de nordiska arbetsmarknadsmodellerna ofta beskrivas som modeller med ett starkt inslag av koordinering och involvering av arbetsmarknadens parter. Detta gör att arbets- och anställningsformerna i de nordiska länderna kan förväntas vara relativt lika.

Den kulturella och kreativa arbetsmarknaden växer

Den kulturella och kreativa arbetsmarknaden är jämnstor i merparten av de nordiska länderna, med en gemensam definition och mätt som andel av den totala sysselsättningen i respektive land. I de flesta länderna motsvarar den kulturella och kreativa arbetsmarknaden cirka 4–5 procent av hela arbetsmarknaden. På Åland är dock andelen högre, motsvarande cirka 7 procent. Utvecklingen av antalet kulturskapare över tid har varit positiv i flera nordiska länder, framför allt i Sverige, Finland och på Island. I Norden som helhet har antalet kulturskapare vuxit med nära 7 procent under de fem åren mellan 2014 och 2019, vilket är en starkare utveckling än den generella sysselsättningstillväxten i Norden under samma period.

Kulturskaparna finns på hela den nordiska arbetsmarknaden

Kulturskaparna finns i stort sett på hela den nordiska arbetsmarknaden. De är representerade, visserligen i olika grad, inom nära nog samtliga näringsgrenar. Vanligast är att kulturskapare är verksamma inom de delar av arbetsmarknaden som är inriktade mot företagstjänster, kultur, fritid och nöje samt inom informations- och kommunikationsverksamhet. På sektornivå kan vi därmed konstatera att majoriteten av kulturskaparna är sysselsatta inom den privata tjänstesektorn.

Kvinnor och utrikesföddas representation bland kulturskaparna

I samtliga nordiska länder, med undantag för Norge, är kvinnorna fler än männen bland kulturskaparna. Vad gäller andelen utrikesfödda är denna grupp emellertid svagt underrepresenterad bland kulturskaparna i de flesta länder. Detta är särskilt tydligt i Island där utrikesfödda endast är representerade i halva den utsträckning som gruppen utrikesfödda på hela den isländska arbetsmarknaden. I de flesta länderna, undantaget Finland, var de utrikesfödda kvinnorna något fler inom kultursektorn än de utrikesfödda männen år 2018.

Vanligare att manliga kulturskapare är chefer och företagare

På de nordiska arbetsmarknaderna liksom på de flesta håll i världen är det vanligare att män innehar chefspositioner än att kvinnor har det. Detta förhållande gäller även bland kulturskapare i samtliga nordiska länder, med undantag för Sverige. Vad som däremot är genomgående för samtliga länder är att det är vanligare att vara verksam som företagare bland de manliga kulturskaparna än bland de kvinnliga kulturskaparna. Att vara verksam som egenföretagare är samtidigt vanligast bland de kulturskapare som är verksamma inom näringsgrenen för företagstjänster.

Harmonisering av nordisk sysselsättningsstatistik inom kulturen: Teknisk rapport/pm (Nordisk kulturfakta 2022:05)

I denna rapport sammanställer Kulturanalys Norden en genomgång av statistik över sysselsättningen inom kultursektorn i de nordiska länderna. Genomgången tar sin utgångspunkt i tabell Cult23 som redovisas i Nordic Statistics Database (NSD). I rapporten redovisas även förutsättningarna för en fortsatt harmonisering av standarder för statistik om sysselsättningen inom kultursektorn i de nordiska länderna. I enlighet med de variabler som återfinns i NSD identifierar rapporten ett antal områden där förtydliganden eller utvecklingsarbete kan vara motiverat.

I samtliga nordiska länder är det de nationella statistikmyndigheterna som är ansvariga för att sammanställa den nationella sysselsättningsstatistiken. Rapporten finner att datainsamlingen i de nordiska länderna är väl harmoniserad då den är centraliserad och bygger på standardisering genom Eurostats (den Europeiska unionens statistikmyndighet) instruktioner till de nationella statistikmyndigheterna. De sysselsättningsdata som redovisas i NSD baseras på de nordiska ländernas arbetskraftsundersökningar AKU. AKU (på engelska LFS) är EU-reglerat, vilket säkerställer jämförbarheten både inom Europa och Norden. NSD hämtar sysselsättningsdata för de nordiska länderna från Eurostat, detta med undantag för Åland där ingen LFS genomförs utan registerbaserade data hämtas direkt från statistikmyndigheten ÅSUB, på Åland. Strukturen för datainsamling är alltså god.

Rapporten finner samtidigt ett antal möjliga utvecklingsområden samt konstaterar att det finns ytterligare dataunderlag utöver vad som i dag redovisas i NSD, sammanställt av Eurostat, som med fördel skulle kunna inkluderas i NSD Cult23.

Mot bakgrund av dessa observationer rekommenderar Kulturanalys Norden därför följande:

- Det bör framgå i NSD Cult23 att åländska data för kultursysselsättningen är inräknade i data för Finland. Detta gör att en tabell för Norden (de nordiska länderna + Åland) inte bör summeras i NSD Cult23. En sådan nordisk summering skulle då innebära en dubbelräkning av den åländska kultursysselsättningen.

- Det bör även i NSD Cult23 för Danmark framgå att uppgifter för Grönland och Färöarna inte ingår i statistiken för Danmark.
- Det bör framgå tydligare i NSD Cult23 att det föreligger en skillnad i datakälla vad gäller uppgifter för Åland. Detta då uppgifter för Åland baseras på registerdata, till skillnad från uppgifterna för de övriga nordiska länderna där källan är arbetskraftsundersökningar (AKU/LFS) baserade på urval.
- Det bör tydligt framgå i NSD Cult23 att den sysselsättningsstatistik som tillhandahålls avser vad som av Eurostat benämns CCS, dvs. ”cultural and creative sectors”, enligt Eurostats definition av begreppet. Detta är en betydligt bredare benämning av kultur än vad som i övrigt redovisas under temat ”Culture” i NSD och tabellerna Cult01 till Cult20.
- Då CCS är en mycket bred definition av kultursysselsättning bör även statistik presenteras med bas i de tabeller Eurostat tillgängliggör för de nordiska länderna på NACE tvåsifvernivå, exempelvis i tabell ”LFSQ_EGAN22D”. Här redovisar Eurostat sysselsättning för exempelvis NACE R90 som avser konstnärlig och kulturell verksamhet samt underhållningsverksamhet, och NACE R91 som avser biblioteks-, arkiv- och museiverksamhet och andra kulturella aktiviteter. En sådan redovisning skulle innebära en komplementär sysselsättningsdefinition som egentligen ligger närmre den definition av kultur som redovisas i övriga kulturtabeller i NSD dvs. Cult01–20.
- NSD bör uppmärksamma att implementering av ramlagsförändringar för EU-statistik i flera nordiska länder påverkar de LFS-undersökningar som ligger till grund för tabell Cult23. Förändring av exempelvis målpopulationer och definitioner av sysselsatta kan medföra avvikelser i tidsserier för kommande år, efter år 2020.

Utvärdering och analys Kulturanalys Norden 2022

Cultural policy in the Nordic welfare states: Aims and functions of public funding for culture (Nordisk kulturfakta 2022:01)

Kulturanalys Norden has been tasked with producing statistics and knowledge that will be useful for policy makers who want to develop Nordic cultural policy and strengthen cultural life in the Nordic countries. Through statistics and analysis, we highlight key issues regarding the conditions of cultural life in the Nordic region. Kulturanalys Norden was initiated on behalf of the Nordic Ministers for Culture and is financed by the Nordic Council of Ministers. Our host organisation is the Swedish Agency for Cultural Policy Analysis.

For the Nordic Cultural Policy Summit in Malmö on 8–9 May 2018, Kulturanalys Norden was tasked by the Nordic Council of Ministers with producing a report on the governance of cultural policy and cultural policy reforms in the Nordic countries. The report, *Kulturpolitisk styrning: Ansvarsfördelning och reformer inom de nordiska ländernas kulturpolitik under 2000-talet* [*Cultural policy governance: Division of responsibility and reforms in the cultural policies of the Nordic countries during the 2000s*], was based on contributions from researchers in the Nordic countries. In the introduction, Kulturanalys Norden notes that while there are many important differences between countries in the region regarding how cultural policies are designed and implemented, there are also important similarities. In all Nordic countries, cultural policies have included political measures aiming at both supporting individual artistic activity, and making it possible for all inhabitants to actively participate in artistic and cultural activities. Therefore, Kulturanalys Norden concludes, it would still seem relevant to refer to a “Nordic cultural policy model”, as it was identified in 2003 by a comparative research project, funded by the Nordic Culture Fund and ministries or agencies for cultural policy in the Nordic countries, and led by Peter Duelund. But while the “Nordic cultural policy model” might have been resilient over time, it also entails challenges. The final assessment of Kulturanalys Norden in the report from 2018 was that one such important challenge is the potential

gap between objectives and remits set by cultural policy makers on the one hand, and the financial resources made available for cultural bodies to fulfil these objectives and remits on the other. Meeting this challenge requires more research-based knowledge about how public subsidy systems for culture are designed and what consequences they have for the arts and culture, and in relation to objectives and remits.

With this conclusion as the starting point, Kulturanalys Norden was tasked by the Nordic Council of Ministers with producing this research anthology on public subsidy systems for culture in the Nordic region. We invited Sakarias Sokka, senior researcher at CUPORE, to edit the volume. He then invited one researcher from each Nordic country to contribute with a chapter on the status and challenges of public subsidy systems for culture in their particular country. In addition, Kulturanalys Norden invited a former civil servant with the Nordic Council of Ministers to provide descriptions of Nordic co-operation grants for culture, as well as grants in the Faroe Islands, Greenland, and Åland.

As editor, Sakarias Sokka was also invited to set the analytical framework for the anthology. The “Nordic cultural policy model” is usually described as welfare-oriented, and Sokka therefore decided that the relation between this model and the equally widely-accepted “Nordic welfare model” should be the common theme throughout the volume. While the authors were given the freedom to choose which issues to focus on in their respective chapters, all in one way or another concern themselves with the question of how Nordic welfare policies are reflected in Nordic cultural policies. Based on this common theme, Kulturanalys Norden draws at least the following conclusions as relevant for cultural policy makers.

Firstly, public funding for culture in the Nordic region is still very much integrated into a welfare-oriented perspective; that is, public funding should contribute to universal equal access to artistic and cultural activities, regardless of place of residence. Children and young people are often identified as a particularly important target group. But public funding should also contribute to fulfilling the social rights of artists by improving their working conditions.

Secondly, a large share of public funding for culture in the Nordic region is dedicated to artistic and cultural institutions. Institutions provide the necessary infrastructure to deliver artistic and cultural activities to inhabitants, but of course also provide artists and cultural workers with job opportunities. While there are public subsidies dedicated exclusively to individual artists throughout the Nordic region, individual artists still have more precarious working conditions than other occupational groups with similar levels of education and professional experience.

Thirdly, while public funding for culture is supplemented by private funding in several Nordic countries, others seem more dedicated to relying primarily on public funding. While it could be argued that having a broader range of funding bodies provides artistic and cultural activities with a less vulnerable financial infrastructure, this anthology shows that such systems can also be vulnerable if one of several sources of income is threatened.

Fourthly, throughout the Nordic region, several levels of government and administration are involved in public funding for culture: local, regional, national, Nordic, and European. We need more knowledge about how public funding initiatives at different levels support, and maybe sometimes contradict, one another. In addition to these parallel processes of political and financial decentralisation – and sometimes centralisation – we need more knowledge about how power over resource allocation is distributed between different actors (politicians, civil servants, artists, experts) within each level.

Kulturanalys Norden looks forward to contributing with continued efforts to increase knowledge on the above-mentioned issues, among others. We would like to express our gratitude to Sakarias Sokka and all contributing authors for taking us an important step in the right direction. The researchers themselves are responsible for the content of their respective chapters. We would also like to thank all civil servants who have supplied Kulturanalys Norden with important information, as well as all researchers who provided inspirational comments on the project at the Nordic Conference on Cultural Policy Research (NCCPR) in Borås in November 2021.

Konstens och kulturens frihet i Norden: En kunskapsöversikt med utgångspunkt i forskningen om kulturpolitik (Nordisk kulturfakta 2022:03)

Den här kunskapsöversikten behandlar förutsättningarna för konstens och kulturens frihet i en nordisk kontext. Översikten utgår ifrån forskningen om kulturpolitik, men inkluderar även andra publikationer och ett antal rapporter som är framtagna av myndigheter och intresseorganisationer. Översikten behandlar forskning och studier av begreppsutredande karaktär och empiriska studier rörande konstens och kulturens frihet. Baserat på detta material identifierar Kulturanalys Norden också ett antal angelägna områden för politikutveckling. Kunskapsöversiktens huvudsakliga resultat presenteras nedan.

Begrepp, bakgrund och kontext

Forskningen om konstens och kulturens frihet tar ofta sin utgångspunkt i olika kulturpolitiska modeller som beskriver olika tänkbara förhållningssätt till kulturpolitik. De nordiska länderna sägs i regel tillämpa den så kallade arkitektmodellen där idealet om konstnärlig frihet kombineras och balanseras mot andra kulturpolitiska mål. Dessa mål handlar om hela befolkningens tillgång till konst och kultur, att möjliggöra invånarnas demokratiska delaktighet i kulturlivet och att konst och kultur ses som ett viktigt värde i samhällsutvecklingen. De nordiska länderna har också haft tydliga ambitioner när det gäller att etablera ekonomiska stödstrukturer för att göra det möjligt att verka som konstnär och kulturskapare. Forskningen skriver i detta sammanhang om en nordisk kulturpolitisk modell där kulturpolitiken utgör en del av välfärdspolitiken, men där idealet om konstnärlig frihet samtidigt är centralt. Detta tar sig exempelvis uttryck i att bedömning av konstnärligt innehåll och konstnärlig kvalitet ska lämnas till ämnesexperter.

Tre centrala begrepp diskuteras i kunskapsöversikten: principen om armlängds avstånd, konstnärlig frihet och instrumentalisering. *Principen om armlängds avstånd* utgår ifrån en tanke om att kulturpolitiken bör separeras från andra politikområden och att ansvaret för kulturpolitikens konkreta utformning och genomförande bör lämnas till ett självständigt organ, så kallat armlängdsorgan. Syftet med detta organisationssätt är att undvika att kulturpolitiken används som ett verktyg för att nå mål inom andra samhällsområden,

och i värsta fall i politiskt propagandasyfte. Samtidigt har armlängdsprincipen i praktiken fått karaktär av en mer allmänt hållen ambition, snarare än en fast princip som förutsätter ett specifikt organisationssätt. Principen kan därför beskrivas som ett kontinuum där olika länder placerar in sig beroende på hur man valt att organisera kulturpolitikens genomförande, och utifrån vilka övriga mål som satts upp för kulturpolitiken. Konsensus råder dock kring två förhållanden. För det första ska det finnas ett organisatoriskt skydd som försvårar politisk styrning av konstens och kulturens innehåll, och för det andra ska politiker generellt avhålla sig från konstnärlig bedömning och påverkan på konstnärligt innehåll och konstnärliga processer.

Konstnärlig frihet är ett begrepp som är mindre utforskat inom forskningen om kulturpolitik. Idealet om konstnärlig frihet förknippas dock i grunden med en idé om att konsten och kulturen ska vara befriad från uppgifter och krav som går bortom att vara just konst och kultur. Begreppet *instrumentalisering* beskriver ett synsätt på konst och kultur som ett verktyg för att uppnå mål inom olika samhällsområden. Begreppet är omdiskuterat och flera forskare menar att all kulturpolitik per definition är instrumentell. Det finns därför en diskussion kring olika typer och grader av instrumentalisering, och när instrumentaliseringen utgör, eller inte utgör, ett hot mot konstens och kulturens frihet.

Kulturpolitiken och konstens och kulturens frihet

Den mer empiriskt inriktade forskningen om kulturpolitik och konstens och kulturens frihet delas i kunskapsöversikten in i fyra olika områden. Det *första* området rör forskningens diskussion om kulturpolitikens makt över kulturbegreppet. Vad forskningen här pekar på är det grundläggande inflytande som kulturpolitiken har när det gäller att avgränsa och definiera vad som ska betraktas som konst och kultur i de nordiska länderna, och hur mycket resurser som ska avsättas till olika konst- och kulturområden. På detta sätt har politiken också ett inflytande över att definiera vem som ska betraktas som konstnär och kulturskapare. I den nordiska varianten av arkitektmodellen är styrningen förhållandevis detaljerad när det gäller att definiera vilka konst- och kulturområden som ska kunna erhålla offentligt stöd och hur stora resurser som avsätts till olika konst- och kulturområden.

Det *andra* området rör hur man inom forskningen jämfört statusen för konstens och kulturens frihet i nordiska länder med länder utanför Norden. Denna forskning ger inget stöd för att förutsättningarna för konstens och kulturens frihet skulle vara sämre i Norden jämfört med länder, exempelvis Storbritannien, som associeras med mecenatmodellen. Mecenatmodellen är annars den kulturpolitiska modell som främst förknippas med principen om armlängds avstånd.

Det *tredje* området som identifierats rör sig om att forskningen pekar mot en, över tid, mer omfattande instrumentalisering av kulturpolitiken i de nordiska länderna. Detta innebär att kulturpolitiken på olika nivåer, och konsten och kulturen, knyts till olika mål och förväntningar om effekter. Exempelvis förväntas konsten och kulturen i olika sammanhang bidra till demokratiutveckling, hållbar utveckling, ekonomisk tillväxt och förbättrad folkhälsa. I viss utsträckning pekar också forskningen på att detta har lett till en förändrad syn på konstnärer och kulturskapares roll i samhället, vilket förknippas med risker avseende konstens och kulturens frihet.

Det *fjärde* området inkluderar studier av styrningens mer konkreta påverkan på kulturens verksamheter, exempelvis när det gäller instrumentaliseringen. Här utgör Myndigheten för kulturanalys utredning *Så fri är konsten* från 2021 ett viktigt bidrag. I denna utredning undersöks den statliga bidragsgivningen och den regionala och kommunala verksamhetsstyrningen i Sverige. Kulturanalys visar på brister i hur den politiska styrningen utformas och implementeras och drar slutsatsen att det äger rum styrning som påverkar, eller riskerar att påverka, den konstnärliga friheten negativt. Bristerna identifieras på samtliga tre politiska nivåer. I övrigt pekar forskningen på att det ökade fokuset på mål- och resultatstyrning, ofta beskrivet som New Public Management, riskerar att strömlinjeforma och likrikta konst- och kulturskapares verksamheter. Samtidigt är forskningsresultaten inte entydiga. Exempelvis finns det forskning som pekar på att ökade krav och förväntningar på verksamheter kan ha positiva effekter på verksameters utveckling och i vissa fall på kreativa processer.

Bortom politiken – andra hot mot kulturens frihet

I detta kapitel behandlas framför allt två teman. Det *första* är den inomsektoriella styrningens påverkan på konstens och kulturens frihet. Det som lyfts fram här är att olika professioner inom kultursektorn har inflytande över vilken konst och kultur som ges plats i det offentliga rummet och att detta inflytande också kan vara politiskt/ideologiskt motiverat. Här finns det exempel på undersökningar som diskuterar om det inom kultursektorn skett en förskjutning från fokus på konstens estetiska kvaliteter till dess etiska kvaliteter.

Det *andra* temat som behandlas i detta kapitel är de studier som undersökt olika typer av hot, hat och trakasserier mot konstnärer och kulturskapare. Dessa studier, som främst kommer från myndigheter och intresseorganisationer, pekar på att det finns reella problem med hot, hat, våld och trakasserier mot konstnärer och kulturskapare. Utsattheten gäller både det fria kulturlivet och de offentliga kulturinstitutionerna.

Angelägna framtidsfrågor

Utifrån kunskapsöversiktens innehåll identifieras ett antal angelägna kulturpolitiska framtidsfrågor i de nordiska länderna. Dessa framtidsfrågor handlar om

- politikens och andra aktörers arbete för att bemöta de hot mot konstens och kulturens frihet som bottnar i hat, hot och trakasserier
- hur en aktiv kulturpolitik ska balanseras mot riskerna att alltför snävt avgränsa konst- och kulturområdet och därmed hämma sektorns utveckling
- hur olika kulturpolitiska mål bör balanseras mot varandra, hur eventuella målkonflikter ska hanteras och hur man hanterar de risker för konstens och kulturens frihet som är förknippade med att kulturpolitiken och konsten och kulturen knyts till allt fler mål inom andra samhällsområden.

Kulturens geografi i Norden: Kartläggning av tillgång till kulturverksamheter (Nordisk kulturfakta 2022:04)

Under 2021 har Kulturanalys Norden kartlagt tillgången till kulturverksamhet i de nordiska länderna och de självstyrande områdena. Allas möjlighet att ta del av kultur är en återkommande målsättning i de nordiska ländernas samarbeten såväl som nationella strategier. Utredningen är en fortsättning på *Förstudien till kulturens geografi i Norden* som Nordiska ministerrådet publicerade i början av 2021.

Syftet med kartläggningen har varit att analysera den geografiska fördelningen av kulturverksamhet i de nordiska länderna. Studien vill därmed ge ett kunskapsbidrag till diskussionen kring likheter och skillnader i tillgång till kultur i Norden. Ytterligare ett led i detta är att synliggöra på vilket sätt geografi och bosättningsmönster samverkar med tillgång till kulturverksamhet.

Frågeställningen som har styrt utredningsarbetet är: *Hur ser tillgången till kulturverksamhet ut i de nordiska länderna och vilka skillnader inom Norden kan identifieras?*

Kartläggningen har avgränsats till bibliotek, museer, scenkonstverksamhet med offentlig finansiering samt biografier. Respektive nordiskt land och självstyrande område har bidragit med dataunderlag och databearbetning. Alla dataunderlag har aggregerats på kommunnivå och kodats med Eurostats *Degurba*-klassificering som delar in de nordiska ländernas kommuner i grupper om befolkningstäta kommuner, medeltäta kommuner och glesbefolkade kommuner. Merparten av kommunerna i Norden är det som Eurostat klassificerar som glesbefolkade områden och det som vi ofta benämner landsbygd.

Kartläggningens resultat har synliggjort följande:

- Geografiska skillnader påverkar tillgången till kulturverksamhet när bosättningsmönster varierar inom Norden. Kulturens geografi som har synliggjorts följer bosättningsmönstren i hög grad vilket gör att flest verksamheter finns utmed kusterna och i de södra delarna av

Norge, Sverige och Finland. Det gör att stora geografiska områden, som samtidigt präglas av glesbefolkade kommuner, har mycket lägre tillgång till ett varierat kulturutbud. Danmark skiljer ut sig från grannländerna både sett till demografi och till den kulturella infrastrukturens mer jämna fördelning mellan stad och landsbygd.

- Det finns en grundläggande kulturell infrastruktur som förgrenar sig i Norden och den möjliggör för ytterligare kultursamarbeten. Kartläggningen visar att den kulturella infrastrukturen i Norden i hög grad vilar på folkbiblioteken. Detta är den kulturverksamhet som har allra högst närvaro på kommunnivå och bildar en bas för kulturaktiviteter runt om i de nordiska länderna och de självstyrande områdena.
- Jämförande analyser mellan de nordiska länderna och självstyrande områdena kan förbättras genom fortsatt statistikharmonisering. En begränsning i utredningen har varit tillgången till statistik och jämförbara populationer.

De nordiska länderna har anammat delvis olika strategier för kulturpolitikens genomförande. Medan den svenska kulturpolitiken har parlamentariskt antagna mål återfinns övriga länders mål i hög grad inbäddade i lagstiftningar och i regeringsstrategier. Gemensamt är dock återkommande målformuleringar om invånarnas tillgång till ett varierat, högkvalitativt och professionellt kulturliv.

Det kulturpolitiska systemet understödjer infrastrukturen väl men det finns vagheter genom de politiska formuleringarna och lagstiftningars utformning som inte fullt ut täcker upp för att säkerställa ett varierat kulturutbud. När ansvar förflyttas från den statliga nivån till genomförandet är graden av konkretion låg. Det formuleras sällan några fasta kriterier för vad som motsvarar ett varierat kulturutbud eller på vilket sätt tillgång ska uppnås för hela landet. Det enda som säkerställs i förhållande till geografiskt baserad tillgång till kulturliv är tillgången till folkbiblioteken genom kommunernas ansvar. I övrigt finns överhängande risker att graden av variation kan inskränkas om resurserna krymper – det finns en sårbarhet som särskilt präglar landsbygden.

Kartläggning av gränshinder för nordiskt kulturutbyte: En förstudie (Nordisk kulturfakta 2022:06)

Syftet med förstudien har varit att identifiera eventuella hinder som kan försvåra eller förhindra nordisk samverkan inom kultursektorn. Förstudien har genomförts genom insamling av ärenden i Gränshinderdatabasen, genomgång av rapporter för att skapa en nulägesanalys samt ett antal kvalitativa intervjuer med verksamma inom nordiskt konst- och kulturliv. Kulturanalys Norden har givit en extern aktör, Ramböll management, i uppdrag att genomföra förstudien.

Få direkt stoppande gränshinder

Förstudiens genomgång visar att inga av de tekniska eller strukturella gränshinder som studerats är stoppande eller hämmande för ett ökat kulturutbyte mellan de nordiska länderna. Vi har dock identifierat ett antal faktorer som i stället ses som försvårande omständigheter för en integrerad kulturregion, kulturarbetsmarknad och kulturscen i Norden.

Skilda lagar, förordningar och arbetssätt

En kategori av försvårande faktorer har att göra med att olika nordiska länder har olika lagar, förordningar eller arbetssätt som kan leda till administrativt merarbete (krångel) för enskilda kulturutövare eller kulturinstitutioner. Oftast kan den typen av försvårande faktorer hanteras genom bilaterala avtal eller samarbeten för att möjliggöra kulturutbyte mellan länderna i Norden.

Norden eller globalt

En ytterligare kategori av försvårande omständigheter är kopplad till offentliga finansiärer och institutioners arbetssätt. Många gånger är Norden inte ett tydligt utpekade område som institutioner förväntas fokusera verksamheten på. Förstudien visar att offentliga finansiärer i nordiska länder tenderar att tolka sitt internationella kultursamverkansuppdrag som ett ökat samarbete mellan det egna landet och länder utanför Europa.

Skatter, försäkringar och regler

En tredje uppsättning av försvårande faktorer är sådana som inte heller alltid går att påverka i första hand men där det uppstår negativa bieffekter för kultursamverkan i Norden. Många gånger kan dessa negativa bieffekter motverkas genom ökad tillgång till information och kunskap om arbets- och levnadsförhållanden i olika länder. Det kan röra sig om skillnader gällande olika lagar och regler rörande socialförsäkring, moms eller skattesatser inom Norden, som inte alltid är enkla för enskilda att överblicka.

Information och kunskap

Förstudien visar att den viktigaste förändringen som skulle underlätta för nordisk kultursamverkan är att öka tillgången till information och kunskap. På grund av underskottet på information kräver i dag gränsöverskridande samarbete ett omfattande merarbete och ökat administrativt krångel för kulturverksamma i jämförelse med samarbeten som sker nationellt.

Rekommendation

Vi rekommenderar således Kulturanalys Norden att ytterligare studera faktorer som i dagsläget försvårar gränsöverskridande kulturskapande i Norden utifrån bristande information och kunskap om lagar och andra regelverk som varierar mellan länderna i Norden. Syftet med en sådan fördjupning skulle vara att föreslå lämpliga informations- och kunskapshöjande insatser som i sin tur torde kunna underlätta för såväl enskilda utövare som för institutioner att öka kultursamverkan inom Norden.

Delaktighet i kulturlivet i Norden: En kunskapsöversikt med utgångspunkt i kulturvaneundersökningar och forskningen om kulturpolitik (Nordisk kulturfakta 2022:07)

Den här kunskapsöversikten syftar till en samlad analys av kunskapsunderlag som behandlar olika perspektiv på delaktighet i kulturlivet i Norden. Ett delsyfte med rapporten är att identifiera angelägna områden för politikutveckling. Översikten utgår ifrån forskningen om kulturpolitik och de kulturvaneundersökningar som tagits fram i de nordiska länderna, men inkluderar också politiska styrdokument, utredningar och uppföljningsrapporter. Resultaten från kunskapsöversikten sammanfattas nedan.

Begrepp, bakgrund och kontext

I de nordiska länderna utvecklades idén om delaktighet i kulturlivet gradvis från framför allt början av 1900-talet. Under 1900-talets första hälft var politiken inriktad på en demokratisering av kulturen, vilket innebar ett fokus på att sprida den offentligt finansierade kulturen och det bildningsideal som de mer traditionella konstformerna var förknippade med. Detta ledde, enligt forskningen, till en utbyggnad av den kulturella infrastrukturen och bidrog under 1960-talet och 1970-talet till en formalisering av kulturpolitiken i de nordiska länderna. Under 1970-talet utvecklades kulturpolitiken i riktning mot att också öka människors möjlighet till inflytande och egen aktivitet i kulturlivet. Detta benämns inom forskningen för kulturell demokrati och syftade bland annat till att göra kultursektorn till en arena för demokratiskt inflytande.

Under 1980-talet och fram till 2020-talet har delaktighetsperspektivet fortsatt att utvecklas inom ramen för de nordiska ländernas kulturpolitik. Under 1990-talet blev mångfaldsbegreppet alltmer centralt som ett sätt att synliggöra olika gruppers intressen och behov i termer av kultur. Detta innebar att idén om en enhetskultur, som hade utmanats redan under 1970-talet, allt tydligare kompletterades med mer pluralistiska perspektiv. I dag kretsar därför kulturpolitiken kring en relativt komplex förståelse av begreppet delaktighet. Målet för de nordiska ländernas kulturpolitik är både att människor

ska ha möjlighet att ta del av en mångfald konst- och kulturuttryck av hög kvalitet, att de ska erbjudas möjlighet till eget skapande och dessutom möjligheter att på olika sätt påverka kulturlivets och kulturpolitikens utveckling.

Vem ägnar sig åt kultur i Norden?

De kulturvaneundersökningar och den forskning som genomförts om människors kulturvanor i de nordiska länderna visar på gemensamma mönster. Dels visar de på att aktiviteten i de kulturvanor som mäts är förhållandevis stabil, dels på att människors kulturvanor samvarierar med olika bakgrundsfaktorer. Framför allt är människors delaktighet i kulturlivet kopplat till faktorer som kön, socioekonomi och geografi. Exempelvis är kvinnor mer kulturaktiva än män och personer med längre utbildning mer kulturaktiva än de med kortare utbildning. Undersökningarna från samtliga nordiska länder visar också på att människor i större tätorter och städer tar del av kultur i större utsträckning än människor på landsbygd och mindre orter. Även barns kulturvanor är kopplade till socioekonomiska faktorer. Särskilt tydligt är det att barn till föräldrar med längre utbildning deltar mer i kulturlivet än barn till föräldrar med kortare utbildning.

I forskningen och kulturvaneundersökningarna framträder också ett mönster där socioekonomiskt starkare grupper tar del av en bredare uppsättning kulturaktiviteter, medan grupper med en svagare socioekonomisk ställning tar del av ett snävare utbud.

Hur förklaras kulturklyftorna?

I forskningen om kulturpolitik går det att utläsa flera förklaringar till skillnaderna i delaktighet mellan olika grupper i samhället. Dessa förklaringar överlappar varandra, men särskiljs utifrån deras olika fokus. För det första kan skillnaderna förstås som framför allt en konsekvens av bakgrundsfaktorerna, alltså sådant som människors sociala bakgrund, utbildningsnivå och yrkestillhörighet. Dessa faktorer skapar tillsammans olika förutsättningar, fallenhet och intresse för att ta del av de kulturaktiviteter som mäts i kulturvaneundersökningarna. För det andra kan skillnaderna snarare förklaras med att kulturens infrastruktur är ojämnt fördelad och koncentrerad till vissa platser. Detta gäller alltifrån det kulturella utbudet till utbildningsinstitutioner

och centrala myndigheter. För det tredje förklaras skillnaderna med att det kulturutbud som erbjuds via den offentligt finansierade kulturpolitiken inte är i samklang med många människors preferenser. Enligt denna förklaring bör bristen på delaktighet främst förstås som ett uttryck för människors medvetna val och för en kulturpolitik som utgår ifrån en alltför snävt avgränsad förståelse av vad som är kultur.

I de kulturvaneundersökningar där människor tillfrågats om varför de inte deltar anges ointresse som en av de vanligare anledningarna. Men människor anger också brist på tid, brist på pengar och långa avstånd som viktiga förklaringar till varför de inte tar del av konst och kultur i större utsträckning. Svaren i kulturvaneundersökningarna kan därmed tolkas som stöd för samtliga tre förklaringar.

Kulturpolitik för ökad delaktighet

De nordiska ländernas kulturpolitik för att öka delaktigheten i kulturlivet inbegriper en rad olika insatser. För det första har länderna under lång tid arbetat för att tillgängliggöra kultur genom att bygga ut den grundläggande kulturella infrastrukturen, sänka de ekonomiska trösklarna och ge verksamheter i uppdrag att arbeta aktivt för att bredda sin publik. Inkluderat här är utbyggnaden av olika typer av kulturinstitutioner, turnerande verksamheter, uppbyggandet av bidragssystem för stöd till konst och kultur i hela landet, fri entré och krav på offentliga kulturinstitutioner att vara närvarande i olika delar av landet.

För det andra har kulturpolitiska insatser genomförts för att skapa förutsättningar för fördjupad delaktighet i kulturlivet och kulturpolitiken. Detta har bland annat setts som ett sätt att locka fler att ta del av kultur och har inbegripit olika metoder för att möjliggöra människors inflytande i kulturlivet. För det tredje har kulturpolitiken i de nordiska länderna kommit att kännetecknas av ett tydligt fokus på kultur för barn och unga som ett sätt att lägga grunden för allas möjlighet att delta i kulturlivet. Detta har inneburit särskilda satsningar på kultur i och kring skolan och på en generell integrering av ett barn-och-unga-perspektiv i kulturpolitiken i de nordiska länderna.

Vilken analys görs av politiken?

I forskningen framträder olika perspektiv på att kulturpolitiken trots åtgärder och reformer inte har fått bukt med de skillnader i delaktighet som råder mellan olika grupper. För det första finns det en kritik mot att de åtgärder och reformer som genomförs för att öka delaktigheten inte följs upp och utvärderas ordentligt. Forskningen pekar i detta sammanhang på en avsaknad av vilja, från politik, byråkrati och kulturverksamheter, att lära av de erfarenheter som görs. För det andra pekas på att kulturpolitiken saknar de verktyg som krävs för att öka delaktigheten i den utsträckning som eftersträvas. Här betonas bland annat de socioekonomiska faktorernas grundläggande betydelse för skillnaderna i delaktighet.

För det tredje kritiserar delaktighetsarbetet för att fortfarande vara alltför styrt uppifrån. Här pekas på att människors möjligheter till inflytande och påverkan i kulturlivet fortsatt är begränsade. Dessa begränsningar bedöms ofta böttna i en ovilja från politiken, byråkratin och de kulturella och konstnärliga professionerna att lämna ifrån sig den makt som anses nödvändig för att åstadkomma fullödiga delaktighetsprocesser. För det fjärde finns en, om än mindre vanlig, kritik som handlar om att delaktighetsarbetet påverkar konsten och kulturen och dess utveckling negativt. Denna kritik pekar bland annat på att fokuset på delaktighet lett till att konstens och kulturens värde i alltför stor utsträckning kommit att mätas utifrån sådant som publiktillströmning medan aspekter som konstnärlig kvalitet och autonomi nedprioriterats.

Framtidsfrågor och kunskapsbehov

Utifrån arbetet med kunskapsöversikten identifierar Kulturanalys Norden två angelägna problemställningar för kulturpolitiken i de nordiska länderna:

1. Givet de fortsatt stora skillnaderna mellan olika gruppers delaktighet i kulturlivet, hur ska kulturpolitiken framgent möta de hinder för ökad delaktighet som identifierats i forskningen? En central fråga i detta sammanhang är hur kulturpolitiken och dess centrala verksamheter ska ta tillvara de lärdomar som kan göras utifrån det redan genomförda arbetet för ökad delaktighet?

2. Hur ska kulturpolitiken väga arbetet för ökad och fördjupad delaktighet mot behovet av att värna de kulturella och konstnärliga professionernas autonomi och självständighet?

Kulturanalys Norden bedömer också att det finns ytterligare kunskapsbehov på temat delaktighet i kulturlivet i Norden. Exempelvis finns skäl för ytterligare studier kring sambanden när det gäller skillnaderna i delaktighet, och hur de olika förklaringar som återfinns i forskningen ska förstås i relation till varandra. Det finns också behov av ytterligare kunskap om kulturvanornas utveckling över tid och då särskilt när det gäller bakgrundsfaktorernas utveckling. Avslutningsvis behövs mer kunskap om olika åtgärder och reformers faktiska resultat i relation till de mål som sätts upp för åtgärderna.

Statistik 2023

Museernas digitala verksamhet (Faktablad 2023:1)

Digital verksamhet på museerna är inget nytt. Det är en del av samhällets digitalisering och många museer har en betydande digital närvaro och produktion. Men trots detta har kunskapen om omfattningen av museernas digitala verksamhet varit bristfällig. I detta faktablad presenterar Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) för första gången statistik över museernas digitala samlingsarbete och digitala publika aktiviteter. Resultaten visar att många museer tagit in digitala arbetssätt i sina verksamheter. Samtidigt finns det betydande skillnader mellan stora och små museer, där små museer i mindre utsträckning har egna webbplatser och digitala samlingar.

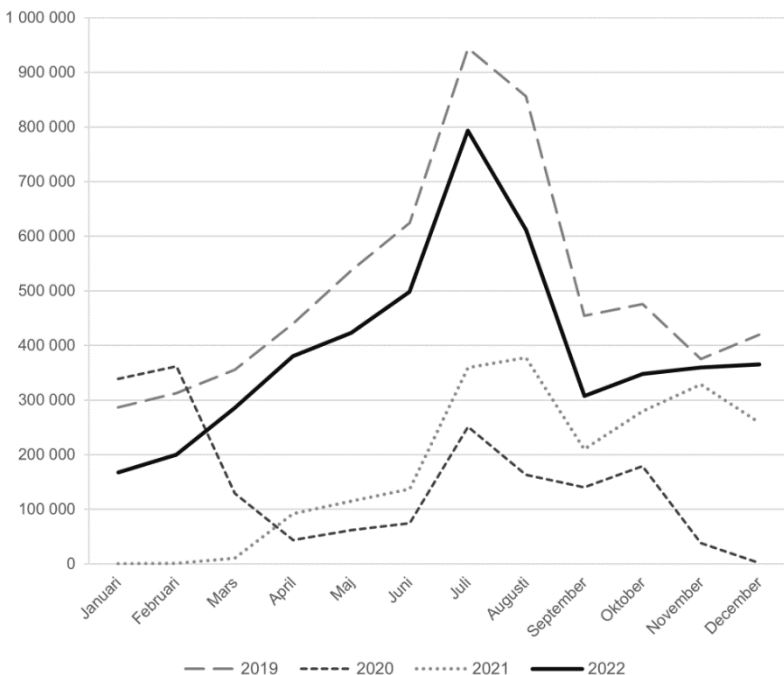
Besöksutveckling för de centrala museerna 2022 (tabeller i Excel samt pressmeddelande)

Efter de stora nedgångarna under pandemin har nu de centrala museerna definitivt börjat återhämta sig. De flesta museerna mer än fördubblade sina besökstal under 2022. Det är dock fortfarande en liten bit kvar till nivåerna före pandemin.

I statistiken Besöksutveckling för de centrala museerna 2022 som publiceras i dag presenteras nya besökssiffror för de centrala museerna, Forum för levande historia samt de besöksmål som Riksantikvarieämbetet svarar för. Totalt presenteras uppgifter om 32 av Sveriges största museer.

Under 2022 gick museernas besökstal starkt framåt, efter två år med covid-19-pandemin. Alla museer som ingår i statistiken ökade sina besökstal. Många hade mer än dubbelt så många besökare jämfört med 2021. De flesta museer höll öppet under hela året.

Samtidigt har ändå de flesta museer en bit kvar till de nivåer som rådde före pandemin. Bara ett fåtal når upp till besökstalen från 2019, det sista året före pandemin. I grafen nedan visas summan av alla verksamhetsbesök under året för de museer som har rapporterat dessa uppgifter. Kurvan för 2022 ligger oftast klart över 2020 och 2021, men hela tiden under 2019.

Kulturarbetsmarknaden efter pandemin (Faktablad 2023:2)

I detta faktablad presenterar Myndigheten för kulturanalys för tredje gången en lägesbild av kulturarbetsmarknadens återhämtning efter covid-19-pandemin. Här följer vi utvecklingen till och med december 2022. Resultaten visar på en fortsatt återhämtning på kulturarbetsmarknaden. När det gäller sektorns olika delbranscher är bilden emellertid mer splittrad. Återhämtningen på arbetsmarknaden har sett likartad ut för kvinnor och män, men nedgången i anställningar under pandemin och återhämtningen har varierat mellan olika åldersgrupper. För privata kulturverksamheter kan vi se en god ekonomisk återhämtning mätt i omsättning. Slutligen kan vi konstatera att både antalet aktiva renodlade företagare och antalet så kallade kombinatorer, som kombinerar företagande med anställning, vid årsskiftet var något högre än före pandemin.

Museer 2022 (Kulturfakta 2023:1)

Rapporten *Museer 2022* är en sammanställning av uppgifter om svenska museers besök, verksamhet, personal och ekonomi. Statistiken baseras på en enkätundersökning med de museer som uppfyller Kulturanalys musei-definition. I 2022 års statistik redovisas svar från 350 museer med minst en årsarbetskraft. Vidare har 231 museer med mindre än en årsarbetskraft samt botaniska trädgårdar svarat på enkäten. Dessa resultat presenteras separat.

Under 2022 har museerna fortsatt att återhämta sig efter pandemin. De flesta mått på verksamhet och besök visar nu värden i samma storleksordning som observerades före 2020. Det är dock en bit kvar till de högsta värden som noterades 2018 och 2019.

Under 2022 gjordes omkring 26,9 miljoner museibesök, en ökning med 119 procent jämfört med 2021. År 2022 var andelen besök av barn och unga 27 procent av det totala antalet verksamhetsbesök. Detta är ungefär lika stor andel som både föregående år och före pandemin. Andelen skolbesök, 5 procent, ökade något litet från 4 procent 2021.

Antalet permanenta och tillfälliga utställningar ökade för museer med minst 10 årsarbetskrafter jämfört med 2021. Däremot fortsatte trenden mot ett minskande antal vandringsutställningar och utställningsplatser. Antalet publika aktiviteter – exempelvis filmvisningar, kurser och guidade visningar – ökade kraftigt jämfört med 2021, men var fortfarande lägre än 2019.

Även på det ekonomiska planet har det skett en återhämtning. Museernas samlade intäkter uppgick 2022 till knappt 6,6 miljarder kronor och de samlade kostnaderna till drygt 6,6 miljarder kronor. Jämfört med 2021 ökade de samlade intäkterna med 7 procent och de samlade kostnaderna med 8 procent. Intäkter och kostnader var nu rentav högre än före pandemin, och fortsatte att följa den långsiktigt ökande trenden. Offentliga bidrag minskade som andel av museernas intäkter jämfört med pandemiåren.

Det totala antalet årsarbetskrafter på museerna uppgick till 5 476 – en ökning med 4 procent jämfört med 2021 – men antalet är fortfarande något färre än 2019. En majoritet av museernas redovisade årsarbetskrafter, 63 procent, utgjordes av kvinnor. Bland de i ledande ställning är andelen kvinnor 65 procent. Under 2022 uppskattade museerna att det totala antalet ideellt utförda årsarbetskrafter var ungefär 219.

Projekt med kulturanknytning i EU:s struktur- och investeringsfonder 2022 (promemoria)

Myndigheten för Kulturanalys har i uppdrag att redovisa en samlad uppföljning och analys av utfallet av svenska projekt med kulturanknytning som har beviljats stöd från europeiska struktur- och investeringsfonderna 2021–2027, inklusive projekt inom de territoriella samarbetsprogrammen.

Rapporten följer utfallet av Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden och Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling. De program som undersöks inom fonderna är

- de regionala strukturfondsprogrammen
- det nationella regionalfondsprogrammet
- europeiskt territoriellt samarbete (Interreg)
- europeiska socialfonden plus
- landsbygdsprogrammet
- lokalt ledd utveckling (LLU).

Information om beviljade projekt inom programmen inhämtas, och genom beskrivningarna bedöms projektens kulturanknytning. Under 2022 beviljades 226 svenska projekt som bedöms ha kulturanknytning. De beviljades över 106 miljoner kronor i EU-medel. Bland 2022 års projekt finns flera som är inriktade mot turism och besöksutveckling. Det kan jämföras med 2021 då många projekt var inriktade mot pandemin. Flest projekt med kulturanknytning finns inom landsbygdsprogrammet och lokalt ledd utveckling (LLU), där ett stort antal projekt handlar om underhåll av byggnader och andra kulturmiljöer.

Kulturvanor 2022 (Kulturfakta 2023:2)

Myndigheten för kulturanalys presenterar i denna rapport invånarnas kulturvanor 2022 och beskriver även utvecklingen över tid. Rapporten omfattar 27 kulturaktiviteter som ingår i den nationella SOM-undersökningen.

De vanligaste kulturaktiviteterna 2022

Kulturaktiviteter som man kan göra själv hemma var vanligare än att ta del olika former av kulturutbud. Den vanligaste kulturaktiviteten 2022 var att lyssna på musik, vilket 95 procent gjort minst någon gång under det senaste året, följt av att se på film (90 procent) och läsa någon eller flera böcker (78 procent). Det är små förändringar över tid för att lyssna på musik och se på film. När det gäller att läsa böcker, minskade andelen 2022 jämfört med före pandemin, medan att lyssna på böcker ökade under pandemin och andelen var 43 procent 2022.

Samtliga former av kulturutbud som man kan besöka utanför hemmet minskade i omfattning under pandemin, men ökade igen 2022. 62 procent besökte historisk sevärdhet eller byggnad, 55 procent gick på bio och 54 procent besökte bibliotek. Andelen invånare som gått på rock- eller popkonsert var 40 procent 2022, vilket är en ökning jämfört med före pandemin. Även besöksaktiviteterna att besöka museer, utställningar, bio och teater ökade 2022, men andelen är lägre jämfört med före pandemin.

Andelen invånare som ägnat sig åt eget skapande och utövande är i stort oförändrad före och efter pandemin. Detta gäller framför allt kulturaktiviteter som vi kan göra hemma, medan kulturutövande tillsammans med andra ökade, exempelvis att dansa och att sjunga i kör.

Skillnader i invånarnas kulturvanor

Det finns skillnader i invånarnas kulturvanor med avseende på kön, ålder, utbildningsnivå och var i landet man bor. I korthet var kvinnor mer kulturaktiva än män och högutbildade ägnade sig åt kultur i större utsträckning än personer med kortare utbildning.

Resultaten är blandade avseende ålderskillnader. Flera besöksaktiviteter engagerade alla åldrar, men yngre personer ägnade sig i större utsträckning än äldre åt eget skapande och utövande.

Storstadsbor var generellt mer kulturellt aktiva än invånare i tätorter och på landsbygden. Att besöka fornminnen eller hemslöjdsmarknader var dock vanligast på landsbygden. Det fanns vidare inga skillnader mellan stad och land för sex kulturaktiviteter, exempelvis att se på film, syssla med handarbete eller hantverk och besöka bibliotek.

Kulturvanor i förändring?

Resultaten visar att invånarnas kulturvanor kännetecknas av stabilitet under 2000-talets första två decennier fram till pandemin. Det är tydligt att rekommendationer om social distansering och restriktioner med maxantal för publik och besök under pandemin begränsade kulturutbudet och kulturutövandet. Under 2022 ökade andelen som tagit del av kulturutbudet och flera besöksaktiviteter når upp till samma nivåer som före pandemin, dock inte alla. Referensperioden för SOM-undersökningen omfattar dock även tidsrymd med restriktioner och rekommendationer och återhämtningen efter pandemin kan underskattas. Det återstår att se om, och i så fall hur, pandemin har mer långsiktiga effekter på invånarnas kulturvanor.

De flesta som har tagit del av kulturutbudet är nöjda med antalet besök, men konsertbesökare vill i störst utsträckning göra fler besök, följt av teaterbesökare. De flesta som inte har tagit del av kulturutbudet är också nöjda med detta, men andelen potentiella besökare är högst för besöksaktiviteterna att gå på bio och konsert.

Scenkonst 2022:

Statistik om 340 offentligt finansierade scenkonstverksamheter i Sverige (promemoria)

Myndigheten för kulturanalys presenterar i denna promemoria statistik om scenkonst. Statistiken är under utveckling och omfattar 340 scenkonstverksamheter med offentlig finansiering. Data har samlats in genom en enkät. I enkäten ställdes frågor om organisationsform, ekonomi, personal och verksamhet inom flera scenkonst- och musikområden: teater, dans, musik, musikteater, samtida cirkus och övriga scenkonstuttryck. I 2022 års undersökning tillkom flera nya scenkonstverksamheter. Det försvårar jämförelser mot tidigare år. Därför presenteras i huvudsak resultat för verksamhetsåret 2022.

Scenkonst i 289 av 290 kommuner

Scenkonstverksamheterna spelade under 2022 cirka 32 200 egen- och samproducerade föreställningar och konserter och mottog cirka 8 400 gästspel till sina scener. 44 procent av scenkonstutbudet riktades till barn och unga. Den totala publiken uppgick till 5,4 miljoner. Det spelades föreställningar och konserter i 289 av 290 kommuner. Flest föreställningar och konserter spelades i de tre storstadskommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö.

Intäkter, kostnader och årsarbetskrafter ökade

De samlade intäkterna uppgick till 6,71 miljarder kronor och de samlade kostnaderna till 6,75 miljarder kronor. För de scenkonstinstitutioner som ingick i undersökningen även föregående år minskade den offentliga finansieringens andel av intäkterna, samtidigt som andelen verksamhetsintäkter ökade jämfört med 2021. Totalt utfördes 5 672 årsarbetskrafter under 2022. Kvinnor utförde 54 procent av årsarbetskräfterna och män 46 procent. Fördelningen mellan kvinnor och män var nästintill densamma 2019, 2020 och 2021.

Scenkonstutbudet ökar efter pandemin

I promemorian presenteras tidsserier för 69 scenkonstinstitutioner som har redovisat uppgifter för 2015–2022. Under 2022 ökade utbudet av scenkonst betydligt jämfört med 2021, så att det motsvarade nivåerna före pandemin.

Det samma gäller publikantalet som närmade sig det antal som präglade perioden 2015–2019. Under 2022 ökade såväl intäkter som kostnader jämfört med 2021.

Samhällets utgifter för kultur 2022 (Kulturfakta 2023:3)

Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) är ansvarig för officiell statistik om samhällets kulturutgifter. I denna rapport publicerar Kulturanalys statistik för 2022. I rapporten redovisas de offentliga aktörernas, det vill säga statens, regioners och kommuners, kostnader för kultur för åren 2012–2022. Alla jämförelser för belopp görs justerade med konsumentprisindex (KPI), med 2022 som basår.

Till rapporten hör även tre Excel-filer som redovisar uppgifter längre tillbaka. Utgifterna redovisas där såväl med nominella belopp som justerade enligt KPI. Filen finns att hämta på myndighetens webbplats.

Under 2022 var samhällets utgifter för kultur 35,5 miljarder kronor. Detta innebär en minskning med 4,3 miljarder, eller 10,7 procent, jämfört med 2021 (justerat för KPI). Minskningen beror till stor del på att många av de stöd som infördes under covid-19-pandemin trappades ned. De offentliga kulturutgifterna i fasta priser är något högre år 2022 jämfört med 2019, dvs. året innan covid-19-pandemin bröt ut.

Den största delen av minskningen mellan 2021 och 2022 (fördelat på utgifterna för stat, region och kommun) stod de statliga utgifterna för, från 20,6 till 17,2 miljarder i 2022 års priser (-16,8 procent). En minskning skedde även för regioner och kommuner, med -6,2 respektive -3,4 procent. Sammanlagt uppgick de regionala och kommunala kostnaderna år 2022 till 18,3 miljarder kronor.

Över det senaste decenniet har de regionala kulturutgifterna annars en uppåtgående trend, som framför allt handlat om en ökning av utgifterna för området teater och musik. Rapporten jämför även regionerna med varandra, och det framkommer att Västra Götalandsregionen har de högsta utgifterna för kultur räknat per invånare, och Region Stockholm de lägsta.

När det gäller kommunernas utgifter är trenden på senare år stadigt ökade utgifter för allmän kulturverksamhet och musik- och kulturskolan. Utgifterna för bibliotek och stöd till studieorganisationerna har varit mer stabila. Det sistnämnda området fick dock ett betydande tillskott både under 2020 och 2021, och utgifterna var större än de varit under det senaste decenniet, även om utgiftssumman sänktes år 2022.

Bild och form 2022:

Statistik om utställningsverksamhet inom bild och form i Sverige (promemoria)

Denna promemoria är den andra publikationen i Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) arbete med att utveckla statistik inom bild- och formområdet. Syftet med den här statistiken är att följa utställningsverksamheter inom bild och form. Kulturanalys samlar in uppgifter om bland annat besök, utställningar, ekonomi och personal. Ambitionen är att statistiken på sikt ska kunna klassas som officiell statistik.

Kulturanalys har tagit fram en definition av de utställningsverksamheter som ska ingå i statistiken. Definitionen är:

Med bild- och formverksamhet menar Kulturanalys en verksamhet som återkommande arrangerar utställningar inom professionell bildkonst, form och konsthantverk. Det ska ske på fysiska och permanenta utställningsplatser med regelbundna öppettider och verksamheten ska vara öppen för allmänheten att besöka.

Med professionell bild- och formkonst menar vi verk som visas i kurerade utställningar, det vill säga att utställningen har setts och bedömts i förväg av arrangören. Det inkluderar inte utställningar av verk som utförts av elev i utbildning, av barn (upp till 18 år) eller verk som producerats inom ramen för utställningsverksamhetens pedagogiska verksamhet.

Insamlingen pågick från februari till mars 2023, och gäller verksamhetsåret 2022. I år svarade 108 bild- och formverksamheter, främst konsthallar och konstmuseer, på enkäten. Resultaten för ytterligare 109 museer med bild- och

formutställningar redovisas också för frågor om antal utställningar och användande av MU-avtalet.

De som besvarade enkäten rapporterade sammanlagt 3,9 miljoner besök. De hade 1 463 bild- och formutställningar. Flest utställningar fanns bland konsthallarna. Runt 65 procent av verksamheterna uppger att de använder MU-avtalet i någon form.

De totala intäkterna hos verksamheterna uppgick under 2022 till strax över 1,2 miljarder kronor. Kostnaderna översteg intäkterna något. De uppgick till 1,3 miljarder kronor. För de som svarat på frågan om intäktsslag kom 76 procent från offentliga bidrag. Bland intäkterna var statliga bidrag den största intäktsposten. Den största kostnaden var personalkostnader, 39 procent. Verksamheterna hade 840 årsarbetskrafter. Andelen årsarbetskrafter som utfördes av kvinnor var 69 procent och andelen som utfördes av män var 31 procent.

Statistiken är fortfarande under uppbyggnad och omfattar ett begränsat antal verksamheter. Nästa år kommer fler verksamheter att ingå i insamlingen. Kulturanalys kommer också att till nästa år ha tagit fram nya frågor till enkäten som skickas ut till bild- och formverksamheterna.

Statistik Kulturanalys Norden 2023

Harmonisering av nordisk statistik om offentliga kulturutgifter: Teknisk rapport/PM (Nordisk kulturfakta 2023:02)

I denna rapport sammanställer Kulturanalys Norden en kartläggning av den nordiska statistiken om offentliga utgifter för kultur, med utgångspunkt i den statistik som redan i dag finns publicerad i tabell CULT20 i Nordic Statistics Database (NSD). Kartläggningen gäller vilka statistiska ramverk som används, och vilka uppgifter som finns samt viss kartläggning av framställnings-procedureerna. Det har dock inte gjorts någon systematisk jämförelse av klassificeringen av utgifter på detaljnivå.

Kartläggningen finner att det finns nordisk statistik om utgifter för kultur som är väl harmoniserad. Alla länder och självstyrande områden utom Åland producerar redan statistik om de samlade offentliga utgifterna utifrån det internationella ramverket Classification of the functions of government (COFOG). Statistiken om kulturutgifter i NSD är ett utdrag ur denna. Produktionen av denna statistik sker på ett likartat sätt, och kategorin för kulturutgifter, även kallad ändamål 8, innehåller inga särskilda problem utan är jämförbar mellan länderna.

Mot bakgrund av detta handlar rapportens rekommendationer främst om att expandera tabellerna i NSD med ytterligare information som är tillgänglig hos Eurostat och hos ländernas nationella statistikinstitut. Det finns möjligheter att expandera tidsserierna med fler år, redovisa alla underkategorier, redovisa utgifterna i ländernas egen valuta samt uppdelade på de olika politiska nivåerna och som andel av de totala offentliga utgifterna.

Rapporten innehåller även en redogörelse för ländernas eventuella övriga statistik om offentliga utgifter för kultur, utifrån andra ramverk än COFOG.

Harmonisering av nordisk teaterstatistik: Teknisk rapport (Nordisk kulturfakta 2023:04)

I denna rapport sammanställer Kulturanalys Norden en kartläggning av teaterstatistik i de nordiska länderna. Vidare redovisas förutsättningar och rekommendationer för en fortsatt harmonisering av standarder inom teaterstatistiken. Rapporten identifierar ett antal punkter där förtydliganden och fortsatt arbete med definitioner kan vara motiverat för de variabler som ingår i tabellen CULT15: Theatres by reporting country, content and time i Nordic Statistics Database (NSD).

I rapporten sammanställs svaren från de statistikansvariga myndigheter som levererar teaterstatistik till NSD. Rapporten finner såväl likheter som skillnader i den statistik som länderna redovisar i NSD. I rapporten lämnas inga rekommendationer som rör ländernas ansvarsfördelning av insamling av teaterstatistiken. Däremot identifieras ett behov av att förtydliga vilken referensperiod som respektive lands uppgifter avser, där vissa länder rapporterar statistik som baseras på teatersäsong och andra på kalenderår.

Rapporten lyfter fram ett antal möjliga utvecklingsområden som handlar om avgränsningar och definitioner kring vilken typ av teatrar som ingår i statistiken. Baserat på resultaten i denna rapport rekommenderar Kulturanalys Norden följande:

- Att utvidga definitionen i CULT15 till att omfatta institutioner och föreställningar/publik där scenkonstområdena teater, dans, musikteater eller opera samt nycirkus ingår.
- Att CULT15 byter namn till CULT15 Performing arts.
- Att Sverige från och med år 2024 levererar statistik till CULT15.
- Att avgränsa statistiken till statligt finansierade scenkonstinstitutioner men på sikt verka för att inkludera den del av den fria scenkonsten som mottar statliga bidrag.

- Att i den definition som finns i CULT15 (theatres and theatre projects supported by the state regardless of the amount of support) förtydliga vilka statliga bidrag som ska ingå genom att lägga till att statistiken avser statliga bidrag riktade mot teaterinstitutioner som kommer direkt från en lag eller förordning, eller förmedlas via en statlig bidragsmyndighet.
- Att i den definition som finns i CULT15 förtydliga vilken typ av föreställningar och publik som ingår i statistiken och därmed lägga till att även internationella föreställningar och föreställningar på turné bör ingå.
- Att påbörja en diskussion med ländernas statistikmyndigheter om potentiella kvalitetsproblem på grund av dubbelredovisningar. Det innebär att på sikt utreda möjligheten att redovisa egenproduktioner och gästspel för sig.

Utvärdering och analys 2023

Fri entré till museer:

Effekter på antal museibesök och museibesökens sammansättning (Rapport 2023:1)

Fri entré-reformen, det vill säga införandet av fri entré på vissa statliga museer, är en av de mest välkända statliga kulturpolitiska reformerna under 2000-talet. Regeringens syfte med reformen var att öka och bredda deltagandet i kulturlivet. I denna rapport görs en sammanställning av tidigare kunskap, samt redovisas tre empiriska analyser av fri entré. Analyserna gäller både fri entré som allmän policy och det specifika fallet 2016 års fri entré-reform.

Resultaten visar att införande av fri entré åtföljs av ökat deltagande i form av fler besök på de museer som inför det. Museer i allmänhet ser en större ökning i besökstalen de år som fri entré införs, jämfört med andra år. Det finns dock en betydande variation i utfall utanför de statliga museerna. Bland regionala, kommunala och övriga museer är det långt ifrån alltid som ett införande av fri entré ger en ökning i besökstal. De statliga museer som ingick i fri entré-reformen fick en ordentlig ökning i antal besök i direkt anslutning till införandet, som inte syns till något annat år, eller på andra, liknande museer. Ökningen uppmättes till ungefär 1 miljon verksamhetsbesök (dvs. besök till museiverksamheten, till skillnad från besök till museernas caféer och restauranger). Exaktheten i denna siffra kan diskuteras, men det är högst osannolikt att ökningen skulle sakna koppling till reformen.

Det är däremot tveksamt om reformen ledde till breddat deltagande. Andelen av invånarna i Sverige som gick på museum minst någon gång de senaste 12 månaderna (dvs. inte bara på de museer som ingick i reformen) ökade inte i anslutning till reformen – inte heller i Stockholm där de flesta museerna som ingick i reformen ligger. I stället syns en tydlig ökning i Stockholm bland den grupp som går minst någon gång i kvartalet. Detta pekar mot att ökningen av antalet besök framför allt bestod av personer som redan besökte museer åtminstone någon gång under året och nu började besöka dem oftare.

I analysen av publikundersökningarna syns ingen ökning av andelen besök av ovana besökare på museerna med fri entré i anslutning till reformen. Även andelen besök av vissa underrepresenterade grupper (män, äldre, boende utanför museets närområde) förblev sig lik. Utvecklingen för andelen besök av personer utan eftergymnasial utbildning är mer osäker på grund av mätningförändringar, men inte heller i det fallet syns tecken på några större förändringar i anslutning till reformen. Sammantaget finns få tecken på någon förändring av den socio-demografiska sammansättningen av museibesökarna i anslutning till reformen.

Dessa resultat om ett tydligt ökat deltagande, men frånvaro av eller oklarhet kring breddat deltagande, är i linje med vad studier av fri entré i andra länder har funnit.

Rapporten avslutas med en diskussion om möjliga anledningar till att reformen inte tycks ha uppnått de förväntade effekterna. Till de anledningar som diskuteras hör att målen om breddning av publiken var oprecist formulerade, att reformen var resurskrävande på ett sätt som kan ha trängt ut annat arbete med att bredda publiken, att den fria entrén kom att omfatta enbart museernas basutställningar, samt att museerna som omfattades i så hög grad var koncentrerade till Stockholm. Rapporten diskuterar också hur reformer som denna bör analyseras och utvärderas framöver.

Att bredda deltagandet i kulturlivet: Hinder och möjligheter (Rapport 2023:2)

I regleringsbrevet för 2022 fick Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) i uppdrag av regeringen att utreda breddat deltagande och minskad snedrekrytering i kulturlivet. Utöver att kartlägga och analysera hinder för allas lika möjlighet att delta i kulturlivet, ingick i uppdraget att föreslå åtgärder i syfte att överbrygga hinder, framför allt på nationell nivå samt inom ramen för kultursamverkansmodellen. Denna rapport utgör Kulturanalys redovisning av uppdraget. Med deltagande i kulturlivet avses i rapporten i första hand deltagande inom konst och kulturarv. Med ett breddat deltagande avses i första hand att grupper som är underrepresenterade deltar mer, eller får förbättrade möjligheter att delta mer. Snedrekrytering används specifikt för att benämna underrepresentationen av vissa grupper inom utbildning på kulturområdet. Med hinder avses allt från rumsliga och ekonomiska till sociala förutsättningar som på ett avgörande sätt försvårar för kulturpolitiken att fullt ut uppnå målet om allas möjlighet att delta. Samtliga begrepp problematiseras i utredningen och ges också en historisk kontext.

Olika dimensioner av deltagandemålet

Ambitionen att bredda deltagandet i kulturlivet utgår från det nationella kulturpolitiska målet att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. För att kunna bedöma utvecklingen över tid har Kulturanalys identifierat fyra huvudsakliga dimensioner i det vi benämner som deltagandemålet:

1. Alla ska ha möjlighet att **ta del av** ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet.
2. Alla ska ha möjlighet att få utlopp för sina skapande förmågor (**skapa kultur**).
3. Det ska vara möjligt att verka och förkovra sig professionellt (**arbeta och försörja sig**) som kulturskapare i hela landet.
4. Det ska finnas möjligheter till inflytande över kulturlivets och kulturpolitikens utformning (**påverka beslutsprocesser på kulturområdet**).

Dessa fyra dimensioner är vägledande för utredningens genomförande, analys och bedömning. Därtill ställer andra politiskt beslutade mål krav som de fyra dimensionerna måste förhålla sig till. Dessa krav avser för det första alla människors rätt till kultur och att inte bli utsatta för diskriminering. För det andra avser kraven vissa grupper särskilda rättigheter, exempelvis barn och unga, nationella minoriteter och personer med funktionsnedsättning.

Syfte och genomförande

Rapportens syfte är att identifiera hinder för breddat deltagande i kulturlivet och att föreslå åtgärder som kan bidra till att överkomma dessa hinder. För att uppnå syftet har Kulturanalys genomfört fem fördjupningsstudier. Den **första** fördjupningsstudien består av en kunskapsöversikt med fokus på kulturvaneundersökningar i ett nordiskt och i ett internationellt perspektiv, samt kunskap om hinder och förutsättningar för deltagande i kulturlivet. Den **andra** fördjupningsstudien består av en analys av skillnader i invånarnas kulturvanor baserad på SOM-institutets nationella och årliga enkät till invånare mellan 16 och 85 år under perioden 2001–2019. I fokus står skillnader i deltagande: över tid, mellan olika typer av kulturaktiviteter, samt i relation till olika bakgrundsfaktorer. Den **trede** fördjupningsstudien består av en analys av utbildning och arbetsmarknad för professionellt verksamma inom kulturområdet baserat på registerdata, mot bakgrund av tidigare kunskap. Fokus ligger på sammansättningen bland de som tar examen från en högre utbildning och bland de som är professionellt verksamma på arbetsmarknaden i relation till ett urval bakgrundsfaktorer. Den **fjärde** fördjupningsstudien består av en analys av kulturpolitiska åtgärder som har genomförts i syfte att öka och bredda deltagandet i kulturlivet, med ett särskilt fokus på tre specifika nationella reformer: Fri entré-reformen, Åga rumsatsningen och Kulturskolans utvecklingsbidrag. Den **femte** fördjupningsstudien består av en analys av intervjuer med ett urval aktörer som bidrar till genomförandet av kultursamverkansmodellen om deras erfarenheter av hinder och förutsättningar för breddat deltagande i kulturlivet. De aktörsgrupper som står i fokus är offentliga aktörer (statliga myndigheter/mot-svarande, regionala konsulenter och kommunala kulturchefer), intresseorganisationer för professionella kulturskapare samt nationella organisationer inom det civila samhället.

Utöver att på olika sätt belysa och exemplifiera deltagandemålets fyra dimensioner uppvisar delstudierna en medveten bredd i material- och metodval. Vårt material består av allt från styrdokument till enkätsvar, registerdata och kvalitativa intervjuer, som analyserats med hjälp av såväl kvalitativa som statistiska metoder.

Resultat och bedömning

Utredningens resultat pekar tydligt mot att hindren för breddat deltagande i kulturlivet bottnar i socioekonomiska och demografiska faktorer, geografiska avstånd, bristande logistik och en sårbar nationell infrastruktur, begränsade ekonomiska resurser, samt en kulturpolitisk inriktning som i viss utsträckning fungerar exkluderande i relation till de skillnader som finns i befolkningens preferenser.

Socioekonomiska och demografiska faktorer

Resultaten i samtliga fördjupningsstudier visar att skillnader i deltagande kan kopplas till och delvis förklaras av socioekonomiska och demografiska faktorer och att dessa skillnader är beständiga över tid. När det gäller socioekonomiska faktorer är utbildningsnivån mest avgörande. Det vill säga att ju längre utbildning en person har, desto mer benägen är personen att ta del av kultur. På motsvarande sätt är barn till föräldrar med längre utbildning överrepresenterade i alla de utbildningsformer på kulturområdet där kvalitets-säkrade uppgifter finns tillgängliga. Samtidigt indikerar analysen som gjorts av kulturvanornas förändring över tid att utbildningens betydelse som förklaringsfaktor håller på att avta.

En högre inkomstnivå påverkar deltagandet i vissa avgiftsbelagda besöksaktiviteter positivt, och barn till föräldrar med en högre inkomst är också överrepresenterade på utbildningar på högskolenivå. I kombination med att inkomstnivåerna är lägre för personer som är verksamma inom kulturområdet jämfört med verksamma inom andra områden, riskerar en lägre inkomst att utgöra ett hinder för de som vill utbilda sig i syfte att bli professionellt verksamma på kulturområdet. De barn och unga som saknar ett ekonomiskt stöd i hemmiljön kan få sämre förutsättningar att både utbilda sig och verka på en arbetsmarknad som kännetecknas av såväl låga som oregelbundna inkomster.

Kvinnor deltar i större utsträckning än män i kulturlivet. Kvinnor är också överrepresenterade i utbildningar och på arbetsmarknaden inom kulturområdet. Inom konstområdet är dock män något överrepresenterade både bland de som har en examen och bland de som är verksamma, jämfört med personer med en annan examen eller som är verksamma inom annat område. Personer som är utrikes födda är underrepresenterade både bland de med en examen och bland de som är verksamma på kulturområdet, jämfört med personer med en annan examen eller som är verksamma inom andra områden.

Geografiska avstånd, bristande logistik och en sårbar nationell infrastruktur

Resultaten visar att utbildningsplatser och arbetstillfällen, liksom de mest kulturaktiva invånarna, är koncentrerade till städer. Särskilt i mindre kommuner och på landsbygden är kulturlivet i stor utsträckning beroende av ideella aktörer. Dessa är ofta få till antalet, och på många platser står de dessutom inför ett nödvändigt generationsskifte. Stora geografiska avstånd till kulturutbudet kan utgöra ett konkret hinder, särskilt i de landsbygdskommuner där de kollektiva transportmöjligheterna är bristfälliga. Av samma skäl är det avgörande att upprätthålla de krav på tillgänglighetsanpassning, som får avgörande konsekvenser för personer med funktionsnedsättning. Även om kulturpolitiska åtgärder bidragit till att etablera en på flera sätt välfungerande infrastruktur för kultur över hela landet, är det tydligt att denna infrastruktur delvis brister i geografisk täckning och att den är sårbar.

Begränsade ekonomiska resurser

Jämfört med andra områden är den offentliga medelstillelningen till kulturområdet relativt begränsad, samtidigt som de krav som uppställs på offentligt finansierad kulturverksamhet är relativt omfattande. Inte minst gäller detta krav som innebär att på olika sätt öka och bredda deltagandet i verksamheten. Utredningens resultat visar att arbetet för breddat deltagande behöver bedrivas långsiktigt och genom att etablera och upprätthålla relationer med såväl målgrupper som aktörer som gemensamt kan bidra till att genomföra verksamheter. Det innebär att om politiska beslutsfattare vill åstadkomma breddat deltagande behöver ytterligare ekonomiska resurser tillskjutas detta arbete.

Här pekar utredningens resultat mot att det finns skäl att särskilt prioritera ekonomiska förstärkningar riktade till kommunerna och det civila samhället. Därutöver framstår det som prioriterat att förbättra de ekonomiska och sociala villkoren för professionellt verksamma på kulturområdet. Detta då de utgör en nödvändig förutsättning för att det ska finnas ett kulturutbud som kännetecknas av mångfald och hög kvalitet i hela landet för invånarna att delta i.

Kulturpolitikens inriktning och skillnader i befolkningens preferenser

Utredningen visar att kulturpolitiken historiskt har etablerats för att bidra till befolkningens estetiska fostran. Över tid har kulturpolitiken också kommit att prioritera möjligheten för invånarna att själva skapa kultur. Dock är kulturpolitiken även i dag avgränsad till en specifik kultursyn där den offentliga medelstilledningen i första hand går till konstarter och kulturarv. Denna avgränsning kan utgöra ett hinder för vissa invånare att delta i kulturlivet, då de inte kan identifiera sig med den typ av kultur som ingår. Samtidigt säger aktörer som intervjuats inom ramen för utredningen att skillnader i invånarnas kulturpreferenser både är ett faktiskt och ett önskvärt tillstånd. Från ett sådant perspektiv betraktas inte alla skillnader i deltagande att vara i behov av en utjämning genom kulturpolitiska åtgärder.

Åtgärder i syfte att bredda deltagandet ytterligare

Utifrån utredningens resultat bedömer Kulturanalys att det finns skäl att överväga ytterligare åtgärder för att bredda deltagandet, och därmed stärka allas möjlighet att delta i kulturlivet. Åtgärderna handlar om att tydliggöra förväntningarna på kulturens effekter inom andra samhällsområden, att prioritera barn och unga i samverkan mellan politikområden, att säkerställa en infrastruktur för kultur i hela landet, och att överväga förändringar i kulturpolitikens inriktning.

Tydliggör förväntningarna på kulturens effekter inom andra samhällsområden

Utredningen visar att socioekonomiska faktorer som utbildning och inkomst, samt demografiska faktorer som kön, utländsk bakgrund och ålder, samvarierar med deltagande i kulturlivet. De skillnader som kan kopplas till

socioekonomiska och demografiska faktorer kan dock inte i första hand åtgärdas genom kulturpolitiska åtgärder, utan med åtgärder inom andra politikområden som exempelvis utbildningspolitiken, den ekonomiska politiken och socialpolitiken. Åtgärder för att stärka barns och ungas – men även vuxnas – möjligheter att delta i kulturlivet bör därför utgå från en insikt om kulturpolitikens begränsningar i att utjämna skillnader av en social och ekonomisk karaktär. Denna insikt bör också återspeglas i regeringens men också i regionernas och kommunernas uppdrag till offentligt finansierade kulturverksamheter. Dessa uppdrag bör i första hand fokusera på att tillhandahålla ett varierat utbud av hög kvalitet och på så sätt främja ett ökat och breddat deltagande. I uppdragen bör också tillräckligt utrymme ges för verksamheterna att bedriva ett utvecklingsarbete med utgångspunkt i den egna uppföljningen och i kunskap om metoder för breddat deltagande.

Prioritera barn och unga i samverkan mellan politikområden

Kulturpolitiken bör prioritera åtgärder som stärker barns och ungas rätt till kultur, då det i dag finns tydliga skillnader i förutsättningar för barn och unga att möta ett brett urval av kulturella uttryck av hög kvalitet. Att få möjlighet att ta del av ett sådant urval utgör en nödvändig förutsättning både för att aktivt kunna välja att delta (eller inte delta) i kulturlivet och för att aktivt kunna välja (eller välja bort) utbildningsvägar som kan leda till professionell verksamhet på kulturområdet. Av samma anledning finns det skäl för regeringen att i samverkan mellan utbildningspolitiken och kulturpolitiken ännu en gång se över möjligheterna att förstärka ställningen för estetiska ämnen inom den obligatoriska skolan och inom gymnasiet. Dessa utbildningsformer utgör viktiga arenor för att förmedla det breda kulturutbud som alla barn och unga har rätt till. Det finns också anledning att fortsätta utveckla det nationella stödet till kulturskolan, med särskilt fokus på att bredda deltagandet. För att åtgärda den snedrekrytering som delvis är konstaterad till alla utbildningsformer på kulturområdet, instämmer Kulturanalys i Kulturrådets bedömning att det bör vara en utbildningspolitisk aktör som får samordningsansvar för att planera och genomföra åtgärder. Kulturpolitiska aktörer bör dock involveras aktivt i detta arbete.

Säkerställ en infrastruktur för kultur i hela landet

Kulturanalys bedömer det som rimligt att anta att det relativt aktiva deltagande i kulturlivet som kännetecknar Sverige kan kopplas till den offentliga kulturpolitikens närmare 100-åriga prioritering av en nationell infrastruktur för kultur. Både för att upprätthålla nuvarande nivå och för att ytterligare bredda deltagandet i kulturlivet utgör därför ett kulturutbud som kännetecknas av mångfald och hög kvalitet med spridning i hela landet en nödvändig förutsättning.

Utredningens resultat visar att den nationella infrastrukturen i dag på olika sätt är sårbar. Pandemin fick mycket negativa konsekvenser för hela kulturområdet men i synnerhet för aktörer inom det civila samhället. Det civila samhället bidrar till breddat deltagande genom såväl innehållsmässig bredd som genom lokal förankring. Bland offentliga aktörer utgör särskilt den ekonomiska utvecklingen i kommuner ett potentiellt hot mot en stabil nationell infrastruktur. Detta inte minst då kommunerna uppstår huvudansvar för flera av de kulturverksamheter som kan bidra till att bredda deltagandet hos barn och unga. Regeringen bör därför särskilt överväga långsiktiga insatser som bidrar till att stärka de ekonomiska förutsättningarna för både kommuner och aktörer i det civila samhället.

Överväg förändringar i kulturpolitikens inriktning

Dagens kulturpolitik innebär att konstarter och kulturarv liksom professionell verksamhet står i fokus för åtgärder på statlig, men även i stor utsträckning på regional nivå. Dessa åtgärder bidrar till att uppnå att alla ska ha möjlighet att ta del av ett kulturutbud som uppvisar mångfald och hög kvalitet. De bidrar också till att uppnå att det ska vara möjligt att verka och förkovra sig professionellt som kulturskapare i hela landet. Åtgärder på kommunal nivå och insatser i det civila samhället bidrar särskilt till att uppnå att det ska vara möjligt för alla att själva skapa kultur. Kultursamverkansmodellen utgör ett konkret exempel på en åtgärd som utöver detta syftar till att uppnå allas möjligheter att påverka kulturlivets och kulturpolitikens utformning. Inom modellen ryms samtliga politiska nivåer men också det civila samhället och det professionella kulturlivet. Det finns enligt Kulturanalys bedömning

anledning för regeringen att överväga hur kultursamverkansmodellen i större utsträckning än i dag skulle kunna skapa möjligheter till en ökad variation i kulturutbudet. Den pågående utredningen om kultursamverkansmodellen har i särskilt uppdrag att lämna förslag till hur modellen kan utvecklas i syfte att främja deltagande.

Inom ramen för ett sådant övervägande är det ett politiskt beslut att hitta balansen mellan två olika perspektiv på breddat deltagande. Om nuvarande prioriteringar i den ekonomiska medelstillelningen kvarstår, framstår det som mindre sannolikt att deltagandet i kulturlivet kommer att breddas i någon större utsträckning. Om offentliga medel i stället skulle tilldelas andra aktörer än tidigare, exempelvis inom det civila samhället, eller om offentliga medel skulle tilldelas andra konstnärliga genrer än i dag, ökar sannolikheten för att deltagandet skulle breddas. Förutsatt att ytterligare ekonomiska resurser inte tillförs kulturpolitiken riskerar dock en sådan omprioritering att påverka det professionella utövandet av konst och kultur inom vissa genrer negativt. Det skulle också riskera att inverka negativt på befolkningens möjligheter att ta del av denna typ av kultur.

Spelar samverkan någon roll?

En översyn av scenkonstområdet i kultursamverkansmodellen (Rapport 2023:3)

Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) ska enligt sin instruktion utvärdera kultursamverkansmodellen och analysera dess långsiktiga effekter. Kulturanalys har tidigare publicerat flera rapporter som belyser olika delar av kultursamverkansmodellen. I den senaste rapporten görs en översyn av filmområdet i kultursamverkansmodellen och fokus för denna rapport är scenkonstområdet. Scenkonstområdet är och har varit det största området i kultursamverkansmodellen och professionell teater-, dans- och musikverksamhet utgjorde 66 procent av de statliga och regionala årliga bidragen 2021.

I denna rapport presenteras en historisk tillbakablick över scenkonstens regionalisering, samt resultaten av en kvantitativ kartläggning av scenkonst i kultursamverkansmodellen och en kvalitativ fördjupning i sex regioner. Syftet är att undersöka regional scenkonst med utgångspunkt i ändamål och

villkor för kultursamverkansmodellen. Rapportens analytiska fokus är regionernas och de regionala scenkonstorganisationernas samverkan med kommuner och i viss mån även med det civila samhället.

Scenkonstens regionalisering

Scenkonst i hela landet

Ambitionen om att nå ut med offentligt finansierad professionell scenkonst utanför storstäderna kan spåras till början av 1900-talet. Genom Riksteatern byggdes ett rikstäckande nät av regionala och lokala teaterföreningar upp och på musiksidan fanns militärmusiken, spridd över stora delar av landet. År 1967 inrättade Riksteatern Cullbergbaletten som ett nationellt och internationellt turnerande danskompani. Resultaten av 1974 års kulturpolitik innebär genomgripande förändringar för scenkonstområdet. Länsteatrar inrättades efter hand och länsmusikorganisationer skapades i de flesta län 1988.

Strukturerna med länsteatrar och länsmusik har sedan de etablerades varit stabila. Dans pekades ut som ett eget konstområde i kulturpolitiska sammanhang först i mitten av 1990-talet. Dansen har därmed inte en lika utvecklad institutionell infrastruktur som teatern och musiken. Riksteatern, Dansens Hus och Dansnät Sverige har varit viktiga för spridningen av professionell dans i stora delar av landet. Flera regionala scenkonstorganisationer är parter i Dansnät Sverige.

Kultursamverkansmodellen

Kultursamverkansmodellen infördes 2011 och sedan 2013 ingår samtliga regioner utom Region Stockholm i modellen. Kultursamverkansmodellen innebär att Kulturrådet tilldelar regioner statliga bidrag med utgångspunkt i de regionala kulturplanerna. Regionerna ansvarar för att fördela bidrag till kulturverksamheter för att främja en god tillgång för länets invånare till sju konst- och kulturområden, däribland professionell teater-, dans- och musikverksamhet. I rapporten inkluderas samtliga tre scenkonstområden som nämns i den förordning som reglerar kultursamverkansmodellen i begreppet scenkonst.

Ändamålet är att statsbidraget ska bidra till att de nationella kulturpolitiska målen uppnås samt ge ökade möjligheter till regionala prioriteringar och variationer. Villkor för regionernas fördelning av statsbidraget är att en regional kulturplan har tagits fram i samverkan med kommuner och i samråd med professionellt kulturliv och det civila samhället.

Likheter och skillnader i organisation och arbetsätt

Organisationsformer, scenkonstområden och främjande

Det förekommer att scenkonstverksamheten är en del av regionens förvaltning, men självständiga organisationer är vanligast och de kan ha olika associationsformer. De förekommande formerna är stiftelse, aktiebolag, kommunalförbund, ideell förening och ekonomisk förening.

Det är vanligast med separata organisationer för scenkonstområdena musik och teater, men det förekommer även att de är samorganiserade. Självständiga regionala organisationer som producerar dans förekommer, men det är vanligare att regional dansverksamhet är inkluderad i länsteatern eller i den regionala förvaltningen och i enstaka regioner inom länsmusiken.

Regionala kulturkonsulenter är en viktig del av statens och regionernas insatser för att utveckla kulturlivet och öka tillgängligheten. Konsulenternas organisatoriska placering, funktion och arbetsätt varierar mellan olika kulturområden och regioner. De olika organisatoriska placeringar som konsulenterna har i regionerna – i regionens förvaltning, vid scenkonstinstitution eller hos en ideell förening – har alla olika för- och nackdelar.

Lokaler för scenkonst och konstnärlig personal

Scenkonst kräver scener, inte bara för att nå publiken, utan också för repetitionsarbete. Tillgång till scener innebär stora fördelar och är nödvändigt för att bedriva produktion med tillsvidareanställd personal. Det är dock resurskrävande att driva ett scenkonsthus och det kan medföra vissa begränsningar i flexibilitet och möjligheter att samverka med lokala externa arrangörer.

Flera regionala scenkonstorganisationer saknar eget scenkonsthus och arbetar till största del med frilansande konstnärlig personal. Scenkonstorganisationer med tillsvidareanställd personal anlitar dock i viss utsträckning frilansare. Frågan om hur konstnärlig personal är knuten till verksamheten handlar både om ekonomiska överväganden, och om olika bedömningar av vad som bidrar till konstnärlig kvalitet och ger möjlighet till turnerande scenkonst.

Personalkostnader är den största kostnadsposten för scenkonstorganisationerna, drygt 60 procent av totala kostnader 2021 för samtliga scenkonstorganisationer i kultursamverkansmodellen. Ju större tillsvidareanställd ensemble, desto större andel av kostnaderna utgörs av personalkostnader.

Utifrån tidigare utredningar har Kulturanalys kunnat dra slutsatsen att verksamhetsanslagen urholkats av lönekostnadsutvecklingen för länsteatrarna. Det finns därmed en risk att budgetutrymmet för att anlita frilansare minskar vid stora löneökningar. Detta kan få negativa konsekvenser för konstnärligt innehåll, genrebredd och utbud.

Invånarnas tillgång till professionell scenkonst

Utbudet av scenkonst har inte minskat, förutom under pandemin

Sammantaget visar resultaten en svag ökning av antalet föreställningar och konserter fram till 2019, men utbudet minskar kraftigt under pandemin. År 2022 ökar antalet föreställningar och konserter till 16 288 och är ungefär lika många som 2016, men färre än 2019. Även publiken ökade, men antalet har ännu inte återgått till samma nivå som före pandemin. Musikkonserter och teaterföreställningar utgör merparten av verksamheten inom scenkonstområdet. År 2022 utgjordes 43 procent av konserter, 40 procent av teaterföreställningar, 7 procent av dansföreställningar, 6 procent av musikteater och 4 procent av övriga scenkonstuttryck.

Restriktioner och rekommendationer under pandemin fick stora konsekvenser för antalet föreställningar, konserter och publik, men också för geografisk spridning. År 2013 spelades föreställningar och konserter i 95 procent av de kommuner som är belägna i de 20 regioner som ingår i kultursamverkans-

modellen, medan motsvarande andel under pandemins andra år 2021 var 83 procent. Året efter pandemin, 2022, spelades scenkonst i 94 procent av kommunerna.

Flest föreställningar och konserter i storstäder

Det finns stora variationer i utbudet i olika regioner och kommuner. I ungefär en tredjedel av kommunerna spelas mellan 1 och 10 föreställningar och konserter och flest spelas i storstadskommunerna Göteborg i Västra Götaland och Malmö i Skåne.

I drygt hälften av regionerna har koncentrationen av scenkonst till den största kommunen minskat 2022 jämfört med 2013. Resultaten om geografisk spridning bör dock tolkas med försiktighet, eftersom fullständiga data saknas för flertalet år under kultursamverkansmodellen. Det kan även variera inom en region och mellan scenkonstområden, där omfattning och arbetssätt skiljer sig åt för teater, musik och dans, vilket inte synliggörs i statistiken.

Scenkonst för barn och unga prioriteras

Det är tydligt att scenkonst för barn och unga är prioriterat. Mellan 42 och 50 procent av utbudet av scenkonst inom kultursamverkansmodellen riktas till barn och unga. Vidare utgör andelen barn och unga av den totala publiken mellan 26 och 30 procent. I de sex regioner som ingår i den kvalitativa fördjupningen finns exempel med regional kulturgaranti eller avtal med kommuner som subventionerar scenkonst för barn och unga. Föreställningar och konserter spelas i skolor i nära samtliga kommuner och bussresor arrangeras även till hemmascenen. I de flesta av kommunerna sker samarbete mellan de regionala scenkonstorganisationerna och kulturskolan.

Förutsättningar för regional scenkonst och samverkan med kommuner

Regionala kulturplaner

De regionala kulturplanerna för de sex regionerna som ingår i den kvalitativa fördjupningen skiljer sig åt, men de har även mycket gemensamt. Det finns en samsyn om kulturpolitiska prioriteringar mellan stat och regioner, vilken

kommer till uttryck i att de regionala kulturplanerna utgår ifrån de nationella målen för kulturpolitik. I samtliga kulturplaner finns utvecklingsmål eller liknande för tillgänglighet till kultur av hög kvalitet i hela länet och barn och unga är en prioriterad målgrupp. Vidare är samverkan centralt i kulturplanerna och kulturens roll i den regionala utvecklingen betonas.

Samverkan mellan region och kommuner

Tjänstepersoner på regional nivå är generellt mer positiva till kultursamverkansmodellen än tjänstepersoner på kommunal nivå. Flera betonar att samverkan mellan region och kommuner har ökat sedan modellens införande. Regioner, regionala scenkonstorganisationer och kommuner är positiva till att fortsätta utveckla samverkan.

Offentliga årliga bidrag

Kommunerna är viktiga för att möjliggöra turnerande professionell scenkonst, exempelvis genom att tillhandahålla ändamålsenliga lokaler, men också att skapa förutsättningar för ideella arrangörer. Kommunala årliga bidrag till scenkonstorganisationerna i kultursamverkansmodellen ökade med 18 procent 2021 jämfört med 2013, men minskade från 2019 i fasta priser.

Sammantaget har statliga och regionala årliga bidrag till scenkonstområdet ökat i fasta priser med nära 13 procent 2021 jämfört med 2013. Störst procentuell ökning av regionala årliga bidrag är det i början av kultursamverkansmodellen, medan statliga årliga bidrag ökar framför allt under pandemiåren. Restriktioner och rekommendationer under pandemin fick dock stora konsekvenser för scenkonstområdet och påverkade i allra högsta grad förutsättningarna för regional scenkonst negativt.

Kulturanalys bedömning

Regionala variationer i organisation

Organisationsformer inom scenkonstområdet varierar mellan regionerna, men denna variation uppstod innan kultursamverkansmodellen infördes och modellen tycks inte ha påverkat grundläggande organisationsstruktur. Utveck-

lingen av regional dansverksamhet har dock inneburit nya organisationsätt och samarbeten både före och under kultursamverkansmodellen. De regionala variationerna i organisation är i enlighet med ändamålet med kultursamverkansmodellen.

Samverkan mellan region och kommuner har ökat

Samverkan mellan region och kommuner har ökat sedan kultursamverkansmodellen infördes i de sex regioner som ingår i den kvalitativa fördjupningen. Särskilt regionerna upplever att kultursamverkansmodellen förändrat förutsättningarna för samverkan med kommuner och arrangörer till det bättre. Regioner, regionala scenkonstorganisationer och kommuner är positiva till att fortsätta utveckla samverkan. Flera kommuner framför att de önskar fler föreställningar och konserter, men i några regioner påpekas att det även finns begränsningar i vissa kommuners möjligheter att arrangera scenkonst.

Villkoret för kultursamverkansmodellen är uppfyllt i de sex regionerna genom att regionala kulturplaner tagits fram i samverkan med kommuner och i samråd med det professionella kulturlivet och det civila samhället. Kultursamverkansmodellen har inneburit en viss förskjutning mot nätverksorienterad styrning, men inslag av mer traditionell hierarkisk styrning finns kvar genom att förordningen (SFS 2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till kulturverksamheter tydligt identifierar sju konst- och kulturområden. Utformningen av förordningen kan i detta avseende bidra till att regionerna i realiteten blir låsta i den institutionella infrastruktur som etablerades innan kultursamverkansmodellens införande. Vidare måste de regionala kulturplanerna utgå från de nationella kulturpolitiska målen som förankras regionalt och lokalt vid dialoger.

Invånarnas tillgång till professionell scenkonst har bibehållits, förutom under pandemin

Invånarnas tillgång till professionell scenkonst har bibehållits under kultursamverkansmodellen. 2013 spelades föreställningar och konserter i 95 procent av de kommuner som är belägna i de 20 regioner som ingår i kultursamverkansmodellen. År 2022 var andelen i stort densamma, 94 procent.

Restriktionerna och rekommendationerna under pandemin fick dock stora konsekvenser för scenkonstorganisationerna och deras möjligheter att nå ut till publiken.

Det är stora variationer mellan regionerna och kommunerna och flest föreställningar och konserter spelas i storstäderna. Demografiska och geografiska skillnader är viktiga förklaringar till variationer i utbudet av scenkonst mellan regioner och kommuner. Resultaten vad gäller geografisk spridning bör dock tolkas med försiktighet eftersom fullständiga data saknas för flertalet år under kultursamverkansmodellen.

Offentliga bidrag ökar, men risk för framtida ekonomiska utmaningar

Offentliga bidrag ökade mellan 2013 och 2021. Trots ökade bidrag är frågan i vilken utsträckning regionerna har reella möjligheter att prioritera och omprioritera professionell scenkonstverksamhet enligt ändamålet med kultursamverkansmodellen. I de flesta regioner har inga omprioriteringar skett beträffande nya scenkonstverksamheter mellan 2013 och 2021 och i praktiken verkar det regionala friutrymmet inom kultursamverkansmodellen vara begränsat. Det finns även risk för ekonomiska utmaningar i framtiden.

Det förefaller finnas en spänning mellan ekonomiska förutsättningar i relation till konstnärlig kvalitet och turnerande verksamhet. Detta kommer till uttryck i att involverade aktörer upplever att ekonomin sätter gränserna för vilka anställningsformer för konstnärlig personal som är möjliga, snarare än bedömningen av vilka anställningsformer som bäst gynnar konstnärlig kvalitet och ger möjlighet till turnerande verksamhet. Det finns risk för obalanser mellan ambitiösa mål och uppdrag å ena sidan och ekonomiska resurser å andra sidan.

Det finns även en spänning mellan ekonomiska förutsättningar och tillgång till ändamålsenliga lokaler. Egna regionala scenkonsthus är resurskrävande och bristande tillgång till ändamålsenliga kommunala lokaler kan begränsa turnéverksamheten. Kulturanalys har tidigare rekommenderat regeringen att säkerställa den nationella infrastrukturen för kultur, men även stärka förutsättningarna för kommunerna och det civila samhället som står inför stora

ekonomiska utmaningar (Myndigheten för kulturanalys 2023, s. 204–205; Myndigheten för kulturanalys 2022a, s. 100).

Uppföljning är viktigt för möjligheten att utvärdera kultursamverkansmodellen

Kulturrådets kontinuerliga uppföljningar av kultursamverkansmodellen är viktiga för Kulturanalys möjligheter att enligt sin instruktion utvärdera modellen. Kulturrådets systematiska uppföljningar av utvecklingen av offentliga bidrag inom kultursamverkansmodellen har utgjort underlag till denna rapport. Vidare har data om scenkonstverksamhet använts från samordnad insamling i Kultur databasen till regioner, Kulturrådet och Kulturanalys. Genom samarbetet kan vi gemensamt arbeta för att förbättra definitionerna, datakvalitet och svarsfrekvens. Den administrativa belastningen minskar för kulturverksamheter när de besvarar en enkät i stället för flera separata datainsamlingar till regioner, Kulturrådet och Kulturanalys.

Kulturområdets finansiering: En kartläggning med fokus på icke-offentliga aktörer (promemoria)

Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) presenterar i denna promemoria en delredovisning av uppdraget att kartlägga kulturens finansiering. Med kultur avses de konst- och kulturformer som utgör fokus för den offentliga bidragsfördelningen. Uppgifter har samlats in och sammanställts avseende offentliga utgifter för staten, regionerna och kommunerna samt för övriga Norden och EU. Uppgifter har också samlats in avseende icke-offentliga utgifter för hushållen, stiftelser och sponsring samt avseende det icke-offentliga bidrag till kulturen som ideellt arbete i civilsamhällets kulturorganisationer utgör.

Den sammanlagda finansieringen för de finansieringsformer som kartlagts uppgick till 56 miljarder kronor 2022.⁷ Av denna finansiering stod den icke-

⁷ Uppskattningen inkluderar en beräkning av det ekonomiska värdet av ideellt arbete i civilsamhällets kulturorganisationer 2019.

offentliga finansieringen (inklusive hushållens utgifter och ideellt arbete) för cirka 38 procent. Hushållens utgifter för musikströmningstjänster, böcker (inklusive ljudböcker) och bio (inklusive strömningstjänster) är inte inräknade i denna andel. Att dessa utgifter exkluderats i delredovisningens huvudsakliga sammanställning beror på osäkerheter i data och att det inte har gått att bedöma hur stor del av utgifterna som finansierar det svenska kulturlivet.

Staten står för den största delen av de offentliga utgifterna

De samlade offentliga utgifterna för kultur (exklusive medier) uppgick till 34 miljarder kronor 2022. Staten stod för den största delen av de offentliga utgifterna (47 procent) följt av kommunerna (39 procent) och regionerna (14 procent). Under 2022 minskade de offentliga utgifterna jämfört med 2021. Minskningen berodde främst på att statens utgifter för kultur minskat, som en följd av utfasningen av insatser som infördes under covid-19-pandemin 2020–2021. Regionernas och kommunernas kulturutgifter ökade något i nominella tal 2022 jämfört med 2021. Till följd av den höga inflationen 2022 har regionernas och kommunernas kulturutgifter dock minskat i fasta priser (justerat med KPI).

Den offentliga finansieringen av kultur i Sverige från övriga nordiska länder och från EU utgör en liten del i sammanhanget.

Hushållen dominerar den icke-offentliga finansieringen

Hushållens utgifter, som blir till verksamhetsintäkter för kulturaktörer såsom scenkonst- och museiverksamheter, utgör en stor del av den icke-offentliga finansieringen av kultur. Hushållens utgifter för kultur uppgick till cirka 12 miljarder kronor 2022, vilket motsvarar 21 procent av de finansieringsformer som kartlagts. Då är hushållens utgifter för exempelvis musikströmning, böcker (inklusive ljudböcker) och bio (inklusive strömningstjänster) inte inräknade. Under pandemiåren minskade hushållens utgifter för kultur, samtidigt som de statliga krisstöden bidrog till att kompensera för kulturaktörers intäktsbortfall.

Ett annat icke-offentligt bidrag till kulturen är den ideella arbetstid som utförts i civilsamhällets kulturorganisationer, inklusive studieförbunden. En beräkning visar att det ekonomiska värdet av detta ideella arbete uppgick till cirka 8 miljarder kronor 2019.

Stiftelsefinansiering och sponsring utgör relativt små intäkter för kulturen

Det har varit svårt att ge en tillförlitlig bild av stiftelsers kulturfinansiering i Sverige. Det som har kunnat åstadkommas är en uppskattning av omfattningen av avkastningsstiftelsers finansiering av kultur till någonstans mellan 330 och 600 miljoner kronor. I jämförelse med en uppskattning från 2002 indikerar detta en ökning i fasta priser men pengarna utgör fortfarande en liten del av den samlade kulturfinansieringen i Sverige.

Vad gäller sponsring visar en undersökning från Institutet för reklam- och mediestatistik att kultursponsringen uppgick till 743 miljoner kronor 2022, vilket kan jämföras med cirka 6 miljarder kronor för idrotten. Kultursponsringen ökade från 2005 fram till 2015. I samband med pandemin föll kultursponsringen tillbaka och hade inte återhämtat sig under 2022. Sammantaget utgör även sponsring en liten del av den samlade kulturfinansieringen.

Kulturanalys fortsatta statistikutveckling

Den icke-offentliga finansieringens andel av den samlade finansieringen beror till stor del på vilka avgränsningar som görs vad gäller kultur och finansieringsformer. I denna delredovisning har kultur avgränsats till de konst- och kulturformer som erhåller offentlig finansiering. Icke-offentlig finansiering i kommersiellt syfte har inte inkluderats med undantag för sponsring. Om man till exempel skulle inkludera kulturella och kreativa branscher i bredare bemärkelse, tillsammans med kommersiella investeringar, skulle den icke-offentliga finansieringen bli större. Detta gäller också om hushållens utgifter skulle breddas till att i någon utsträckning inkludera utgifter för musikströmningstjänster, böcker (inklusive ljudböcker) och bio (inklusive strömningstjänster). Skulle man å andra sidan välja att avgränsa kultursektorn snävare, exempelvis med fokus på verksamheter med offentliga

huvudmän och offentliga uppdrag, skulle den icke-offentliga finansieringen utgöra en betydligt mindre del.

Kulturanalys kommer att fortsätta arbetet med att utveckla kunskap om kulturens samlade finansiering, framför allt för de delar som inte har kunnat kvantifieras i denna delredovisning. Det handlar exempelvis om finansiering genom donationer, crowdfunding, strömningstjänster och om finansieringen skulle vidgas till att omfatta mer verksamhet inom kulturella och kreativa branscher. Kulturanalys ser också en möjlighet i att utveckla myndighetens befintliga kulturstatistik för att mer fördjupat kunna belysa icke-offentlig finansiering för kulturverksamheter som till stor del bedrivs med offentliga medel.

Utvärdering och analys Kulturanalys Norden 2023

Kultur inom räckhåll:

Avståndsanalys av de nordiska invånarnas tillgänglighet till kultur (Nordisk kultur fakta 2023:01)

Under 2022 har Kulturanalys Norden i samverkan med forskningsinstitutet Nordregio fördjupat kunskapen kring tillgänglighet till kultur i de nordiska länderna. Arbetet är en fortsättning på tidigare kartläggningsprojekt som belyst kulturtillgång på kommunnivå i Norden. I det fortsatta arbetet har kulturverksamheter med hjälp av platskoordinater kartsatts på rutnätets nivå och samkörts med befolkningsdata på samma detaljeringsnivå.

Syftet med undersökningen är att studera de nordiska invånarnas tillgänglighet till kultur mätt i reseavstånd, samt att fördjupa resonemang kring potentiella utbyten över kommun- och landsgränser. Det finns även ett parallellt fokus på att undersöka skillnader i tillgänglighet mellan invånarna kopplat till socioekonomiska variabler såsom utbildning. Avgränsningen har gjorts till kulturverksamheterna folkbibliotek, biografier, museer och statligt finansierad scenkonstverksamhet. Beräkningarna baseras på geografiskt avstånd mellan kulturverksamhet (servicepunkt) och befolkning, och baseras på rutnät om 1000 x 1000 meter (kilometerruta).

Analysen har utgått från fem fastställda avståndsintervaller: mycket hög 0–2 kilometer, hög 2–10 kilometer, mellan 10–40 kilometer, låg 40–70 kilometer samt mycket låg 70 kilometer eller längre.

Tillgängligheten varierar men är generellt hög till folkbibliotek

Tillgängligheten till kultur varierar inom Norden. Resultatet synliggör att kulturverksamheters fysiska placering följer befolkningsstrukturer i stort, där flest kulturverksamheter återfinns i de mer tätbefolkade kommunerna och där huvudstadsområdena i särklass har flest kulturverksamheter. Geografiskt utmärker sig de nordiska länderna samtidigt med stora glesbebyggda områden där tillgängligheten till kultur är lägre. Skillnader i tillgänglighet mätt i reseavstånd är i stor utsträckning sammankopplat med en urban – ruralt skala.

Nordiska invånare bosatta i mer urbana områden har kortare avstånd till kultur än övriga. Det handlar också om skillnader mellan de nordiska länderna där Danmark utmärker sig med en bättre geografisk spridning av kulturverksamheter och därmed mindre skillnader mellan invånare kopplat till boendeplats.

Tillgängligheten till folkbibliotek är generellt hög i Norden. De befolkade kilometerrutorna har ett genomsnittligt avstånd till folkbibliotek på cirka 11 kilometer. Grovt uppskattat motsvarar det en resa i fordon på cirka 10 minuter. Många invånare har ännu kortare avstånd, motsvarande mycket hög. Det som drar upp medelvärdet är de glesbyggda områdena där invånare har längre avstånd. Tillgängligheten till övriga kulturverksamheter är lägre men det innebär inte att det är det samma för alla. Över lag har invånarna i urbant kategoriserade områden en hög tillgänglighet till de verksamheter som har studerats. Statligt finansierad scenkonstverksamhet är som mest geografiskt begränsad och stora delar av invånarna i Island, Norge, Sverige och Finland har avstånd som överstiger 70 kilometer. För att få till en fungerande struktur är det avgörande att det parallellt också finns en turnerande scenkonstverksamhet.

Ju mer förekommande en kulturverksamhet är, desto bättre tenderar den geografiska spridningen vara. Kulturverksamheter som är numerärt färre är till övervägande del lokaliserade till de mest urbana, tätbefolkade områdena. Detta sammanfaller med att andelen högutbildade är högre i urbana områden. Högutbildade har högre tillgänglighet till alla kulturverksamheter i analysen, störst skillnad är det i förhållande till statligt finansierad scenkonstverksamhet.

Kulturutbyten är möjliga men begränsas till redan etablerade pendlingsområden

Undersökningen har synliggjort potentiella utbyten över administrativa gränser och avståndsberäkningarna har inte tagit hänsyn till huruvida den närmaste kulturverksamheten ligger i boendekommunen eller inte. I stället visar resultatet att invånare i vissa kommuner i exempelvis Finland och Sverige i själva verket har närmare till en kulturverksamhet i grannlandet. Analysen tydliggör att den uppmätta tillgängligheten ökar när tillgången till kultur inte avgränsas

av administrativa gränser. Det ger också en mer rättvisande lägesbild av hur den kulturella infrastrukturen möjliggör för deltagande oberoende av kommun-tillhörighet.

Klustren av kulturverksamheter sammanfaller med de nordiska storstads-områdena och de som i den nordiska urban – rurala typologin klassas som urbana områden. Detta skapar en geografisk skevhet som drabbar större sammanhängande landsbygdsområden. Det går inte att tydligt avgränsa andra former av kulturkluster än de som redan utgör etablerade befolkning-koncentrationer. Här finns dock en potential att inkludera andra kulturverk-samheter framöver för att bättre förstå vad som utgör ”kulturintensiva” platser.

Kultursektorns återhämtning och förändring efter covid-19-pandemin (Nordisk kulturfakta 2023:03)

Fokus för denna rapport är om, och i så fall i vilken utsträckning, kultur-sektorn i de nordiska länderna och de självstyrande områdena har börjat återhämta sig från covid-19-pandemins inverkan under år 2022. Syftet är att mot bakgrund av pandemins konsekvenser kartlägga och analysera kort-siktiga och eventuellt även långsiktiga förändringar i kulturens finansiering och i de nordiska ländernas kulturpolitik. I uppdraget har ingått att granska vilka tecken på förändringar som kan skönjas inom kultursektorn och kulturpolitiken i de nordiska länderna.

De tecken på återhämtning som fanns för de nationella ekonomierna och för kulturlivet i början av 2022 har följts av ovisshet och osäkra framtids-scenarier. Den 24 februari 2022 gick ryska styrkor in i Ukraina med syftet att snabbt ta kontroll över landet. Ett år senare fortgår anfallskriget och vi kan blicka tillbaka på en rad ackumulerade kriser som påverkat våra länder och samhällen på många olika sätt. Sanktionerna mot Ryssland har haft om-fattande effekter på bland annat inflationen, som i sin tur försämrat hushållens köpkraft. Inflationen och energikrisen påverkade människornas konsumtions-vilja när det gällde kultur under 2022 och på samma gång påverkades kultur-skaparnas ekonomiska situation av ökade kostnader. Den samhällseliga oro och förvirring som fortsatt under hela året gav objektet för vår granskning ett drag av *turbulens*.

När man ska genomföra en granskning av kultursektorns återhämtning efter pandemin ställs man inför två centrala problem: Det går inte längre att göra skillnad mellan effekterna av pandemin och effekterna av andra kriser, och det är svårt att få uppdaterade data på kort tidsperspektiv – samlad statistik för året 2022 har inte funnits tillgänglig. Vår granskningsmetod betonar därför övergripande diskursiva analyser snarare än precisa kvantitativa data. Analysen av tillgängligt material presenteras i rapportens fyra kapitel samt en slutdiskussion. En kort summering görs här:

- **Att verifierbart urskilja vilka skeenden som är följder av pandemin är inte möjligt.** Därför har övergripande frågor om vad pandemin har synliggjort inom kultursektorn, kulturekonomin och kulturpolitiken blivit intressantare än att försöka fastställa vad som har varit direkta effekter av pandemin.
- **Den nordiska kulturpolitiska modellen och den nordiska välfärdspolitiken ingår i en övergripande kulturpolitisk diskurs.** Denna diskurs utvecklas på olika sätt i det vi benämner olika kulturpolitiska regimer i olika nordiska länder och självstyrande områden. Regimerna baseras bland annat på nationell historia, olika kulturpolitisk rationalitet, olika förståelse av kultursektorns gränser och organisering samt olika finansierings- och förvaltningsstrukturer. Regimerna uppvisar även variationer i det kulturpolitiska utövandets relation till olika politik- och ansvarsområden.
- **I flera av de nordiska länderna finns tendenser att koppla kulturpolitiken till andra samhällspolitiska mål, vilket breddar utövandet av kulturpolitiken.** Krishanteringen skedde tvärs över flera politikområden och olika områdens riktlinjer fick effekter även på kulturlivet. Kultursektorn visade sig i hög grad vara integrerad i och inte separerad från andra politikområden. I den kulturpolitiska diskursen finns det tecken på att den hållbara utvecklingen nu är mer aktuell än någonsin och potentiellt kan förändra själva den politiska karaktären för utövandet av kulturpolitiken. Den kulturellt hållbara utvecklingen har aktualiserats efter pandemin och de pågående kriserna kring frågor om demokrati och individernas möjligheter att påverka sin framtid. Hållbarhetsdiskussionen berör både kulturella

praktiker och rättigheter och medvetenheten om kulturens betydelse för den gröna omställningen och kulturpolitikens roll i krisberedskapsfrågor.

- **Vad som kategoriseras som en del av kultursektorn varierar mellan de nordiska länderna och de självstyrande områdena.** Såväl kunskapsproduktionen och insamlingen av data som kulturpolitiken avgränsar och kategoriserar kultursektorn på olika sätt. Det finns även stora skillnader mellan hur de olika länderna avgränsar sina kulturbudgetar och vilka andra delar av statsbudgeten som finansierar kultursektorn. Det finns skillnader mellan betydelsen av den privata sektorn och den tredje sektorn som resurser för kultursektorn. Det finns även skillnader gällande indirekta stöd till kulturverksamhet och hur stöden organiseras på olika förvaltningsnivåer.
- **Pandemin tydliggjorde behovet av datainsamling om kultursektorn på alla förvaltningsnivåer.** Kartläggningen visar att man i alla länderna har noterat behovet av ökad datainsamling och kunskapsproduktion, samt att behovet av att kartlägga relationen mellan kulturpolitiken och de kreativa näringarna har ökat under pandemin.
- **Kulturlivet i alla de nordiska länderna och självstyrande områdena är tydligt beroende av offentligt stöd.** Pandemin har tydliggjort det ytterligare. Samtidigt finns det stora skillnader mellan de olika ländernas samhällsekonomier vilket påverkar både de offentliga kulturstöden och den privata kulturkonsumtionen.
- **Tendensen i den kulturpolitiska utvecklingen i alla de nordiska länderna är ett ökat samarbete mellan den offentliga och den privata sektorn.** De statliga krisstöden har i flera återhämtningsplaner setts som en del av nationell och regional utveckling, och det kreativa fältet uppfattas som en utvecklingssektor. Det betyder ändå inte att den offentliga finansieringen kommer att öka, snarare kan det betyda att ett fokus på mer marknadsorienterade finansieringsmodeller uppfattas som en bärkraftig utveckling.

- **Konstnärernas verksamhetsförutsättningar har under pandemin prövats hårt inom alla kulturella branscher.** Särskilt de publik-baserade verksamheterna har drabbats ekonomiskt och effekterna på såväl produktionsprocesser som publiktillströmning har varit stora. Även om det finns tecken på ekonomisk återhämtning särskilt för de stora kulturinstitutionerna, finns det många frågetecken för den fortsatta utvecklingen för många verksamheter.
- **Pandemin har tydliggjort grundläggande problem i de kulturpolitiska strukturerna som avser bristfälliga förutsättningar för kultursektorns aktörer avseende arbetsförhållanden, rätten till ersättning genom de nationella socialförsäkringssystemen och individens ekonomiska risktagande vid krissituationer.** Covid-19-pandemin synliggjorde svaga strukturer och ojämlikheter som står i stark kontrast till den nordiska välfärdspolitiska modellen. Detta har bland annat lett till att kulturpolitiken alltmer tenderar att gå omlott med andra politikområden såsom finans- och skattepolitik samt sysselsättnings- och arbetsmarknadspolitik.
- **All tillgänglig statistik visar att sysselsättningen och kulturkonsumtionen i stort har återhämtat sig, men många frågor återstår ännu.** Pandemin orsakade ett avbrott i både det egna utövändet och tillgången till det professionella utbudet. Det finns tecken på att publiken återvänder men även tecken på att det inte gäller alla åldersgrupper. Därtill har den nya ekonomiska situationen medfört att många måste göra omprioriteringar i sina konsumtionsvanor, vilket kan påverka kulturvanorna framöver.
- **Förändringar i kulturens ekonomi har synliggjorts under pandemin bland annat genom att den ekonomiska situationen inom olika kulturbranscher tedde sig väldigt olika i relation till tillgängliga stöd och dessas kriterier.** De kulturella branscherna är sinsemellan olika vad kommer till verksamhets- och ekonomilogik. Branscher med utvecklade ekosystem kunde bättre tillgodogöra sig till exempel olika företagsstöd. Skillnaderna mellan olika produktions- och distributionsmodeller synliggjordes bland annat genom

olika möjligheter att dra nytta av digitaliseringen under pandemin. De som ekonomiskt har kunnat dra fördel av förnyade praktiker och strukturer har i hög grad varit andra än enskilda konstnärliga utövare.

- **En väsentlig frågeställning för framtida uppföljningar är digitaliseringens effekter på kulturens ekonomi, kultursektorn och kulturpolitiken.** Ökningen av digitaliseringen och distanskonsumtionen av kultur under pandemin har uppmärksamats inom såväl forskningen som kulturpolitiken. Intressant är att följa hur digitaliseringen påverkar konstnärernas verksamhetsförutsättningar, kulturkonsumenternas beteende samt den nationella kulturpolitikens gränsdragningar i en gränslös digital verklighet.

Kulturens roll och nytta i samhällsutvecklingen:

En kunskapsöversikt med utgångspunkt i forskning och de nordiska ländernas kulturpolitik (Nordisk kulturfakta 2023:5)

Denna kunskapsöversikt syftar till en samlad analys av hur konstens och kulturens roll i samhällsutvecklingen framhålls i de nordiska ländernas kulturpolitik, och av vilken nytta som länderna tillskriver konsten och kulturen inom olika samhällsområden. Kunskapsöversikten syftar också till en analys av hur forskningen bedömer konstens och kulturens nytta och påverkan inom olika samhällsområden. Översikten utgår ifrån forskning om de nordiska ländernas kulturpolitik och forskning som undersökt konstens och kulturens nytta och påverkan inom olika samhällsområden. Resultaten från kunskapsöversikten sammanfattas nedan.

Kulturens samhällsroll i de nordiska länderna

Konstens och kulturens betydelse för olika delar av samhällets utveckling har under lång tid varit en integrerad del av kulturpolitiken i de nordiska länderna. Konsten och kulturen har över tid dock tillskrivits olika roller i länderna. Dessa olika roller kan sammanfattas i följande punkter:

- konstens och kulturens roll i formandet av nationalstaten och den nationella och språkliga gemenskapen och identiteten

- konstens och kulturens roll i formandet av ett modernt, civiliserat samhälle bestående av ansvarsfulla, bildade och demokratiskt skolade medborgare
- konstens och kulturens roll för demokratisk fördjupning, jämlikhet, mångfald och social utveckling
- konstens och kulturens roll för ekonomisk tillväxt och platsers attraktivitet och utveckling
- konstens och kulturens roll som allsidig befrämjare av samhällets utveckling.

De olika betydelser för samhället som tilldelats konsten och kulturen har utvecklats över tid. Men det har inte varit så att de olika rollerna som konsten och kulturen tillskrivits har ersatt varandra. Snarare har rollerna lagts ovanpå varandra samtidigt som de också har förändrats och preciserats. Det har dock varit en trend i hela Norden att kulturpolitiken, och konsten och kulturen, kommit att betraktas som något som kan bidra till samhällets utveckling i bred bemärkelse. I dag poängteras exempelvis konstens och kulturens nytta för den ekonomiska tillväxten, den regionala utvecklingen, demokratin, den sociala tilliten och sammanhållningen, folkhälsan och miljön.

Kulturens nytta och påverkan

I delar av forskningen framträder en positiv bild av konstens och kulturens påverkan inom olika samhällsområden. I kunskapsöversikten sammanfattas denna forskning inom tre områden: 1) konstens och kulturens betydelse för den ekonomiska utvecklingen, 2) konstens och kulturens betydelse för demokratin och den hållbara utvecklingen och 3) konstens och kulturens betydelse för människors hälsa och välmående.

Kulturens betydelse för den ekonomiska utvecklingen

Kulturverksamheter bedöms i många studier bidra till den ekonomiska utvecklingen på såväl nationell som regional och lokal nivå. I relation till offentliga investeringar på kulturområdet betonas att dessa genererar verksamheter och arbetstillfällen som i sin tur bidrar till ekonomisk aktivitet och

ökade skatteintäkter. Forskningen pekar också på att kulturverksamheter genererar intäkter och bidrar till städernas, regioners eller länders turism, vilket i sin tur bidrar till ökad ekonomisk aktivitet inom flera olika branscher. Verksamheter inom kultursektorn bedöms också bidra till kunskapsutveckling, innovation, entreprenörskap och utveckling inom kreativa branscher. Ett rikt kulturliv anses även viktigt för att specifika platser ska kunna locka till sig högutbildad arbetskraft och näringslivetableringar.

Kulturens betydelse för demokrati och hållbar utveckling

Forskningen lyfter särskilt fram konstens och kulturens förmåga att bidra till inkludering, social tillit och sammanhållning, och till att överbygga sociala och kulturella skillnader i samhället. Forskningsstudier pekar generellt på att konsten och kulturen erbjuder människor möjlighet till uttryck, reflektion och kritiskt tänkande, vilket ses som viktiga delar i ett fungerande demokratiskt samhälle. Kulturdeltagande kopplas också till ökad benägenhet att arbeta ideellt och att delta i allmänna val. Forskningen bedömer vidare att konst och kultur har potential att bidra till positiva attityd- och beteendeförändringar, exempelvis i miljöfrågor och frågor som rör interkulturell tolerans, ideellt engagemang eller att motverka kriminellt beteende.

Kulturens hälsofrämjande betydelse

Konst och kultur bedöms i forskningen särskilt bidra till välmående och välbefinnande och till att motverka problem med psykisk ohälsa. I relation till psykisk ohälsa finns studier som lyfter fram att konst och kultur kan vara viktiga delar i terapeutisk behandling. Konst och kultur bedöms också kunna bidra till att främja hälsosamt leverne, exempelvis genom att i det konstnärliga innehållet sprida kunskap om näringslära och effekter av droganvändning. Vidare finns studier som pekar på att konst och kultur (t.ex. musik) kan bidra till symptomlindring vid sjukdom och minskade bieffekter av medicinsk behandling. Det finns också forskning som visar på att konst och kultur (t.ex. dans) kan bidra till positiva effekter på sjukdomsförlopp, exempelvis Parkinsons sjukdom.

Problematisering och kritiska perspektiv

I andra delar av forskningen problematiseras den positiva bedömningen av konstens och kulturens nytta och påverkan på individ och samhälle. Kritiken skiljer sig delvis åt beroende på om det handlar om ekonomisk, politisk, social eller hälsomässig nytta och påverkan. Generellt kritiseras dock många studier för brister i metod och forskningsdesign och för att de inte klarlägger några tydliga orsak-verkansamband när det gäller kopplingen mellan konst, kultur och samhällsnytta. Studierna kritiseras också för att inte överväga eller räkna på vad en alternativ användning av de offentliga medel som satsas på konst och kultur skulle kunna generera i termer av exempelvis ekonomiska effekter.

Vidare kritiseras studier för att i många fall rapportera en typ av nytta och påverkan som är svårkontrollerad och som bygger på människors subjektiva upplevelser, vilka snarare är att betrakta som kortsiktiga resultat än långsiktig förändring (detta gäller framför allt studier inom hälsa, demokrati och hållbar utveckling). En vanligt förekommande kritik är att den positiva påverkan överdrivs och övertolkas, exempelvis i kunskapsöversikter. Dessa övertolkningar bedöms sedan fortplanta sig på policynivå, där det enligt kritiska forskare etablerats en alltför förenklad bild av konstens och kulturens nytta och positiva påverkan.

Generellt, men särskilt inom den medicinska forskningen, finns en kritik mot en publikationsbias, där resultat som snarare pekar mot negativa samband eller inga samband alls publiceras och diskuteras i lägre utsträckning. Flera forskningsrapporter lyfter också fram att det finns exempel på att konsten och kulturen kan ha negativ påverkan på ekonomin, demokratin, den sociala sammanhållningen, miljön och hälsan. Sådan negativ påverkan anses inte få vederbörlig uppmärksamhet inom kulturpolitiken och i delar av forskningen.

Sammantaget menar de kritiska forskarna att det etablerats en förenklad bild av konstens och kulturens nytta inom olika samhällsområden. Detta riskerar, menar de, att leda till att konsten och kulturen betraktas som mer betydelsefull än vad den i själva verket är i relation till olika samhällsutmaningar. Därmed finns också en risk för att politikutvecklingen baseras på felaktiga antaganden.

En annan typ av kritik handlar om att fokuset på konstens och kulturens nytta i relation till målsättningar inom andra samhällsområden kan få negativa konsekvenser för den kulturella och konstnärliga utvecklingen. Här pekar forskare på risken för en förskjutning mot att konsten och kulturen värderas utifrån sina bidrag till mål inom andra samhällssektorer, i stället för att den värderas utifrån sina estetiska och konstnärliga värden och kvaliteter. Forskare pekar också på att det är de sistnämnda värdena som fortsatt bör vara utgångspunkten för kulturpolitiken. Denna utveckling problematiseras särskilt i relation till de konstnärliga professionernas autonomi.

Framtidsfrågor och kunskapsbehov

Utifrån arbetet med kunskapsöversikten bedömer Kulturanalys Norden att det finns skäl för kulturpolitiken i de nordiska länderna att ytterligare tydliggöra sitt förhållningssätt till mål inom andra politikområden. Detta gäller exempelvis bedömningar av när det är befogat, och inte befogat, med förväntningar på att konsten och kulturen ska bidra till specifik nytta. Överväganden på detta område bör sättas i tydlig relation till de ideal som står i centrum för kulturpolitiken och som i huvudsak handlar om allas möjlighet att delta i kulturlivet och om konstens och kulturens obundenhet och frihet.

När det gäller fortsatta kunskapsbehov är det en utmaning för forskningen att klarlägga tydliga orsak-verkansamband när det gäller nyttan av konst och kultur inom olika samhällsområden. En tydlig lärdom av arbetet med denna kunskapsöversikt är dock att forskningen om kulturens nytta och påverkan är både mycket omfattande och delvis svåröverskådlig. Det finns därför goda skäl att ta fram ytterligare kunskapsöversikter som sammanfattar och fördjupar sig i olika delar av forskningen inom temat konstens och kulturens samhällsroll.

www.kulturanalys.se